

2019-08-30

UPPDRAG

Uppdragsnummer: 282540

Titel på rapport: Marievik, Liljeholmen Stockholm, Kulturhistoriskt underlag för detaljplanearbete och antikvarisk konsekvensbeskrivning

Datum: 2019-08-30

MEDVERKANDE

Beställare: Marieviks andra samfällighetsförening, JM AB m.fl.

Konsult: Tyréns AB

Uppdragsansvarig: Martin Lagergren

Handläggare: Martin Lagergren, bebyggelseantikvarie
Jennifer Magnusson, bebyggelseantikvarie

Kvalitetsgranskning: Johanna Alton

Tyréns AB

Tel: 010 452 20 00
www.tyrens.se

Säte Stockholm
Org.Nr: 553194-7986

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	4
Sammanfattning	6
Gårdagens marievik	8
Dagens Marievik	16
Byggnaderna	26
Konsekvenser av detaljplanen	50
Siluett och hushöjder, Marievik sett på avstånd	67
Konsekvenser för riksintresset för kulturmiljövården	75

BAKGRUND

Tyréns AB har av Marieviks andra samfällighetsförening och JM AB m fl. fått i uppdrag att svara för kulturmiljöfrågor och antikvariska aspekter i pågående detaljplanearbete för fastigheterna Marievik 15 m fl.

FÖRUTSÄTTNINGAR

Start-PM för detaljplanering i området utarbetades under våren 2011 och stadsbyggnadsnämnden uppdrog 2011-05-12 åt stadsbyggnadskontoret att påbörja detaljplanearbetet. En komplettering av start-PM gjordes i mars 2013 med anledning av en inriktningsförändring för fastigheten Marievik 15. Stadsbyggnadsnämnden beslutade 2013-04-18 att stadsbyggnadskontoret arbetar vidare enligt kompletterande start-PM, daterat 2013-03-25.

I den behovsbedömning som gjordes av Stockholms stadsmuseum 2011-04-13 påpekade man vikten av att antikvariska frågor beaktas och utreds under planarbetet. Stadsmuseet föreslog att en "fördjupad studie av områdets kvaliteter" och en "konsekvensanalys av föreslagna åtgärder särskild med avseende på byggnadernas kulturhistoriska värden och stadsbilden" borde göras. Denna rapport avser att svara upp mot stadsmuseets redovisade behov.

Rapporten utarbetades först till samrådet som hölls 1 december 2015 till 29 januari 2016. Efter samrådet har planförslaget omarbetats. Rapporten har därför uppdaterats. Konsekvenserna för kulturmiljön beskrivs endast utifrån det omarbetade förslaget, dvs det görs ingen jämförelse med samrådsförslaget.

GEOGRAFISKA OCH TIDSMÄSSIGA AVGRÄNSNINGAR

Byggnader som är belägna inom planområdet och som påverkas av detaljplanen hanteras i stadsbildsanalysen. För byggnader som påverkas direkt av ändringsåtgärder görs inga antikvariska bedömningar om byggnaden ifråga är uppförd 1990 eller senare. Denna tidsgräns överensstämmer med Stockholms stads kulturhistoriska värdering och klassificering, där byggnader med bygglov fram till och med 1989 omfattas. Mer sentida byggnader än så bedöms vara olämpligt att klassificera kulturhistoriskt än så länge.

KULTURHISTORISK KLASSIFICERING

Vid bedömning av bygglov och åtgärder enligt Plan- och Bygglagen har Stockholms stad antagit en klassificeringskarta med kulörmarkeringar för byggnader av olika kulturhistoriskt värde. Inom planområdet finns två byggnader som är gulmarkerade, dvs.:

"Fastighet med bebyggelse med positiv betydelse för stadsbilden och/eller av kulturhistoriskt värde."

Tre byggnader inom planområdet är markerade som särskilt värdefulla och markerad som gröna, den näst högsta graden. Motiveringen för grönmärkade byggnader lyder:

"Fastighet med bebyggelse som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt."

Dessa fastigheter bedöms därför omfattas av PBL:s förbud mot förvanskning och de generella paragraferna om varsamhet och underhåll:

PBL KAP 8 § 13 (FÖRVANSKNING)

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas.

PBL KAP 8 § 14 (UNDERHÅLL):

Ett byggnadsverk skall hållas i vårdat skick och underhållas så att de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet skall anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt.

PBL KAP 8 § 17 (VARSAMHET):

Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad skall utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

UPPLÄGG

Inledningsvis sammanfattas de konsekvenser för kulturvärden som detaljplanen bedöms medföra.

Rapportdelen inleds med ett historikkapitel där relevant historik för Marievik tecknas.

Därefter vidtar en beskrivning och analys av områdets karaktär och kvaliteter. Kapitlet avslutas med beskrivning och karaktärisering av de enskilda byggnaderna.

Fastigheterna benämns i texten för enkelhets skull M 22 (Marievik 22), M 27 (Marievik 27) etc.

Avslutningsvis finns en bedömning av konsekvenserna för kulturvärden och stadsbild av aktuellt detaljplaneförslag. Konsekvenser för riksintresset för kulturmiljövården, Stockholms innerstad med Djurgården, beskrivs separat, sist i rapporten.

Nuvarande fastighetsindelning. Norr är uppåt i bilden. Illustration: Equator.

Ortofoto från 2016 med planområdet markerat i blått. Foto: Stockholms stad, bearbetning Tyréns.

KONSEKVENSER FÖR KULTURVÄRDEN OCH STADSBILDEN

Planförslaget innebär stora negativa konsekvenser för kulturvärden. Planen omfattar rivning av två grönklassade byggnader och byggnadskomplex (M 29 ga:1 resp. M 15) samt ändring av park som bedöms vara kulturhistoriskt intressant. Därtill möjliggörs tillbyggnad av grönklassad byggnad, M 19. Bebyggelsen inom en gulklassad fastighet, M 22, rivs och en gulklassad fastighet (M 23) byggs om och på med ny volym.

ARKITEKTUR OCH 1980-TALSKARAKTÄR

Från kulturhistoriskt perspektiv bedöms rivningen av den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen inom M 15 vara planens mest långtgående konsekvens men även omvandlingen av 1980-talsmiljön som helhet ger märkbara negativa följder för kulturvärden.

Rivningen av M 15 innebär att ett unikt kontorshus och ett av de viktigaste arkitektoniska verken i Stockholm från tiden kring 1980 försvinner. Byggnaderna på fastigheten är några av få exempel i staden på high-techinfluerad arkitektur och de uppvisar osedvanligt väl utförda plåtfasader.

Parkeringshuset M 29 (ga:1) är grönklassat. Byggnaden är i vissa avseenden tidstypisk och mycket välbevarad. Att parkeringshuset rivs innebär att en hotad byggnadskategori med få skyddade och klassade exempel decimeras och att de historiska sambanden i Marievik, knutna till 1980-talets verksamhetsområde, försvagas.

De båda grönklassade byggnadskomplexen som rivs har sitt ursprung i 1980-talets omvandling av Marievik. Det är den förskjutning mot ett kontorsdominerat verksamhetsområde och de arkitektoniska avtryck den avsatte som medför att det idag finns ett kulturhistoriskt intresse för miljön som helhet. Här avspeglas inte minst utvecklingen inom kontorshusarkitektur, ett betydelsefullt

område inom 1980-talets arkitektur och byggande. Dessa samband och uttryck försvagas. Rivningen av M 15 och parkeringshuset minskar det område som präglas av 1980-talets ideal. I områdets centrala del, runt parken, behålls dock befintlig bebyggelse från 1980-talet och 2000-talets början. M 19, som bedöms ha särskilt stor betydelse för området och stora arkitekturhistoriska värden, bevaras. Den tillbyggnad av den grönklassade kontorsbyggnaden som planen medger bedöms innebära liten negativ påverkan på kulturvärden. Byggnaden förses med skyddsbestämmelser i planen för att säkerställa dess höga kulturvärden.

Den gulklassade kontorsbyggnaden M 23 har stor betydelse för 1980-talskaraktären i centrala Marievik. Planen medger rivning av vissa delar av byggnaden samt påbyggnad med nya våningar. Trots dessa ändringar bedöms byggnaden behålla huvuddelen av sin tidstypiska prägel och sin betydelse för kulturmiljön.

Parken mellan M 19 och kajen och som är särskilt omnämnd av Stockholms stadsmuseum får delvis nya funktioner. Omgestaltningen av parken innebär att dokumentvärden försvinner då ett exempel på 1980-talets landskapsarkitektur förändras avsevärt.

I mark- och parkplanering tas dock delar av 1980-talets formspråk upp på nytt. Även om det finns kulturhistoriska intressen knutna till dagens markplanering, kanske främst till de använda materialen i anläggningarna, finns påtagliga brister såväl kvalitetsmässigt som funktionellt. Landskapsarkitekturens inspiration från 1980-talet bedöms inte vara angelägen i området som helhet eftersom delar av 1980-talsbebyggelsen rivs men kring M 19 innebär den föreslagna gestaltningen att vissa karaktärsdrag runt byggnaden tas tillvara.

Rivning av M 22 innebär att dokumentvärden kring 1900-talets stålepok i Marievik och den förvandling området genomgick under 1980- och 90-talen förloras. Det finns även vissa byggnadsteknikhistoriska och arkitektoniska värden i den bebyggelse som rivs.

Den nya påbyggnaden på M 27 bedöms innebära begränsade negativa konsekvenser för kulturvärden. Volymtillägget är stort men påverkan minskar genom den arkitektoniska bearbetningen. 1980-talsdelen som rivs bedöms ha ett ringa kulturhistoriskt värde.

VERKSAMHETSOMRÅDET BLANDAS UPP

Planförslaget omfattar ett stort antal bostäder i vad som sedan länge är ett renodlat verksamhetsområde med 150-årig kontinuitet. Marievik har dock aldrig betraktats som ett av stadens, i kulturhistorisk bemärkelse, viktigaste industrimiljöer och stadsdelen Liljeholmen har även tidigare haft en utpräglad blandning av bostäder och verksamheter.

PÅVERKAN PÅ STADSBILDEN

I områdets inre stärks gaturummen. M 19:s synlighet inskränks här av ny bebyggelse inom M 30 som förändrar platsbildningen i södra Marievik till ett gaturum. Gatorna kommer att renodlas ifråga om lastkajer, murar, trappor etc och bli mindre brokiga. Tillsammans med en ny sammanhållande trädrad längs den ombyggda kajen kommer områdets enhetlighet att stärkas, något som bedöms vara förenligt med 1980-talets planeringsidéer för området. Genomsikten från Årstaängsvägen mot Årstaviken bibehålls och stärks i flera avseenden men försvagas i andra.

Sedd från Tantolunden på Södermalm är befintlig bebyggelse, främst M 15, ett effektivt motiv som kommer att gå om intet och ersättas av något helt nytt. Två av de nya byggnader som planeras är höjdmässigt jämförbara med "Skatteskrapan" vid Götgatan (ca 86 m från gata till takfot) och den högsta byggnaden som planeras inom M 15 är tolv meter högre än så. Utöver dessa planeras byggnader med 19, 18 och 15 våningar i norra delen av Marievik och en 16-våningsbyggnad längre söderut (M 30). Det blir ett kluster av höga hus infogat i en tät stenstadsstadsplan vilket innebär ett stadsbyggande som det hittills inte finns några uppförda

motsvarigheter till i Stockholm (även om det finns antagna och pågående planer för liknande bebyggelsestrukturer). Stadsbilden är i denna del av staden präglad av storskaliga strukturer, både i landskapet med det vidsträckta vattenrummet och med omgivande höjder, samt i bebyggelsen såsom Nybohovsberget, Liljeholmskajen och Södertäljevägen. Platsen bedöms därför vara lämplig för att bygga högt på. Rutnätsstrukturen knyter an till tidigare planeringstankar för Marievik, liksom den tydliga och imposanta stadsfronten mot Årstaängsvägen. De kraftigt varierande höjderna inom området innebär dock en tydlig förändring mot hur man tidigare planerat för ett Marievik med relativt enhetlig höjdskala.

Genom grupperingen av de högsta byggnaderna mot Årstaängsvägen och bort från udden tonas effekten av de många höga byggnaderna ned, till skillnad från vid Liljeholmskajen där de högsta byggnaderna manifesteras i sitt kajläge. Fronten mot vattnet föreslås i Marievik hålla en tydligt lägre skala.

M 19 får paradoxalt nog en förstärkt roll som mittpunkt i området genom att bebyggelsen runt om höjs påtagligt medan dess egen höjd bibehålls. Den nya 16-våningsbyggnaden inom M 30 bidrar till denna stadsbildseffekt, liksom påbyggnaden av M 26.

I södra Marievik får 1990-talsbebyggelsen en enhetligare höjdskala genom påbyggnader. Teknikvåningar på taken ersätts av kontor med ett mer bearbetat och vårdat taklandskap som resultat.

Sett på avstånd innebär ett realiserande av detaljplanen en förtätad bebyggelse med en tydlig frontverkan mot vattenrummet vid Årstaviken. De nya höga husen ger en betydande påverkan på siluett och enhetlighet och blir synliga från många platser i innerstaden och från vattenrummen. Den ökade synligheten i staden kan vara positiv för ökad orienterbarhet, den markerar tullen Hornstull och Liljeholmsbron. De nya höga byggnaderna kommer dock att från vissa vinklar skymma eller avteckna sig bakom befintlig bebyggelse, men berör sällan viktiga landmärken som Högalidskyrkan. Genom skalförskjutningen påverkas upplevelsen av topografin vid Årstaviken.

RIKSINTRESSE FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

Riksintresset för kulturmiljövården, Stockholms innerstad med Djurgården, påverkas negativt i några avseenden trots att planområdet ligger i ytterstaden. Stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, stadens inlopp och siluett samt vyer från viktiga utsiktspunkter berörs av den nya gruppen höga byggnader. Södermalms siluett betraktad från innerstadens centrala delar förändras något. Områden där stadens topografi är särskilt tydlig och som domineras av grönska påverkas av att nya byggnader tar plats i landskapet.

Föregående sida: Flygfoto från 1931 med Liljeholmens stationshus i förgrunden. Över stambanan går två broar. Hitom SJ:s tegelbyggnader ligger det lilla trähus som sannolikt givit upphov till namnet Marievik. Foto Oscar Bladh, bild från Stockholmskällan.

GÅRDAGENS MARIEVIK

GÅRDAGENS MARIEVIK

Historikkapitlet syftar till att förklara hur området har vuxit fram och bebyggt. Tonvikten är lagd på 1900-talet och särskilt fokuseras på utvecklingen under 1980-talet. Anledningen till detta är att försöka tolka tankarna bakom dagens Marievik och se de samband och strukturer som gör att verksamhetsområdet idag betraktas som kulturhistoriskt intressant.

LILJEHOLMEN - INDUSTRISTADSDELEN

Liljeholmen brukar räknas till de tidigast industrialiserade områdena i Stockholmstrakten. Marken var strategiskt belägen intill staden men utom dess juridiska inflytande. Med färre regleringar än i staden och med goda kommunikationer var förutsättningarna för etablering här utmärkta. Under 1800-talets andra hälft växte det kring Mälarens, Årstavikens och Trekantens stränder fram omfattande industriella produktionsanläggningar. I dess spår följde en på många sätt undermålig bostadsbebyggelse för den växande arbetarbefolkningen. Även efter att Brännkyrka inkorporerats i Stockholms stad 1913 fortsatte området att vara attraktivt för utrymmeskrävande näringsidkare. Först de sista decennierna har en, förvisso kraftfull, förskjutning mot kontorsarbetsplatser och bostäder ägt rum.

JÄRNVÄGEN

En starkt bidragande orsak till Liljeholmens dragningskraft var 1857 års beslut att Västra stambanan skulle dras via Liljeholmen. Bygget gick fort. 1860 gick tågen fram till Södertälje. 1862 kunde man kliva på i Liljeholmen och åka ända till Göteborg central. Spåret gick på en bank över Årstaviken och fortsatte in till Södra Bantorget, nuvarande Medborgarplatsen.

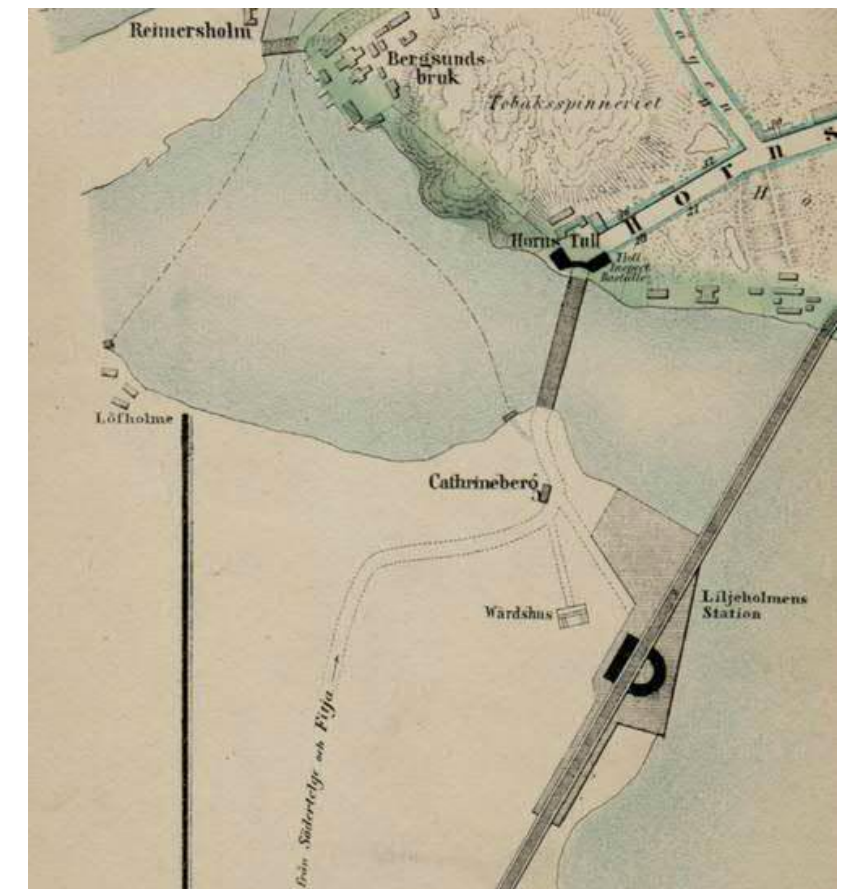
För Marievik fick järnvägen än större betydelse. Landremsan öster om spåret i Liljeholmen togs i anspråk av Statens Järnvägar som verksamhetens huvudverkstad. De första verkstadsbyggnaderna uppfördes 1860-62. Man fick snabbt ökade lokalbehov och gjorde utfyllnader i vattnet för att kunna expandera. Massorna kom från sprängningar som gjordes i det då betydligt mer kuperade området.

År 1906 arbetade 324 personer på verkstaden. En karta från 1926 redovisas hur man längst i norr reparerade vagnar och längre söderut låg lokomotivverkstaden.

I och med inledningen av 1930-talet började järnvägsepoken gå mot sitt slut. När järnvägen lades om till den nybyggda Årstabron 1929 blev stambanospåret genom Liljeholmen avskuret från järnvägsnätet och Liljeholmens station i princip en överloppsbyggnad. Spåret hade emellertid ännu en viktig funktion som industrispår. Från Liljeholmens många fabriker kunde gods fraktas i vagnar som kopplades på det nationella järnvägsnätet i Älvsjö och därifrån gick vidare ut i landet. Liljeholmens drastiskt minskade betydelse för järnvägen innebar att man 1931 flyttade SJ-verkstäderna till Hagalund och Tomtebodavägen. 1959 revs Liljeholmens stationshus och numera finns endast en byggnad kvar från järnvägstiden bevarade, just väster om Liljeholmsbron. På bronns östra sida går ännu spåret som ursprungligen var Västra stambanans infart mot Stockholm. En sträcka av spårdragningen trafikeras av Tvärbanans spårvagnar mellan hållplatserna Årstadal och Liljeholmen. Industrispåret har än idag betydelse för stadsdelens utveckling, nu mer som hinder än som motor.

1836 års karta, utsnitt Hornstull och Liljeholmen. Trakten präglades av malmgårdar och mindre herrgårdsanläggningar. Merparten av marken tillhörde Årsta gård. Från Stockholmskällan.

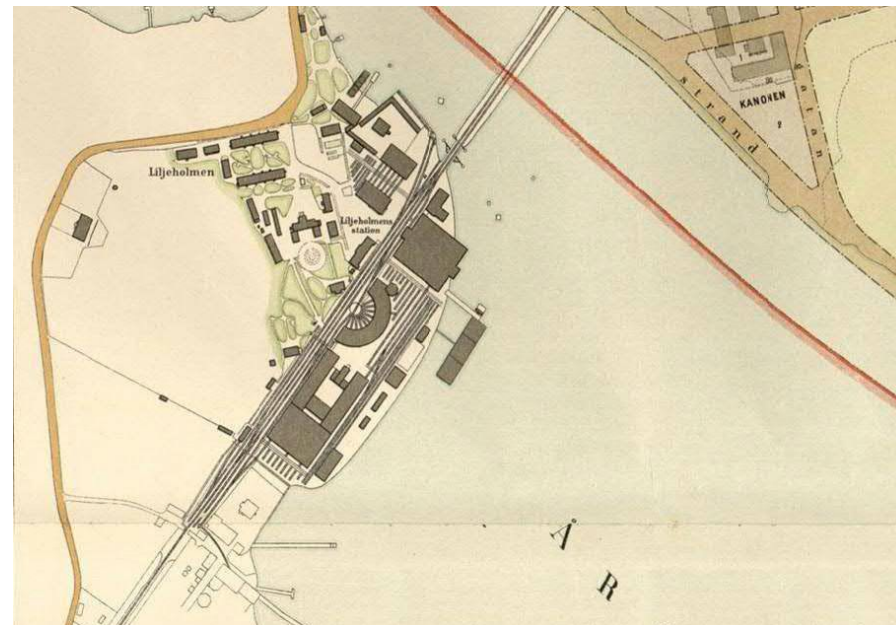
1867 års stockholmskarta (Vägvisare inom Stockholm av Thure von Mentzer, från Stockholmskällan) visar hur järnvägsverkstäderna etablerats i blygsam skala intill järnvägsbanken.

TRANSPORTER TILL LANDS OCH SJÖSS

Även sedan betydelsen av järnvägen minskat kom nya och förbättrade kommunikationer att sätta sin prägel på området och dess utveckling. Under 1920-talet genomfördes en stor infrastruktursatsning söder om Södermalm. Den s.k. Hammarbyleden innebar att fartyg kunde gå mellan saltsjön och Mälaren i en ny farled genom att passera nya öppningsbara broar vid Danvikstull, Skanstull (med sluss) och Hornstull. Tidigare hade man varit tvungen att passera Slussen vilket satte hämsko på utvecklingen. Med den nya sjötransportleden öppnades nya möjligheter för industri- och lagerverksamhet längs stränderna i Årstaviken och Hammarby sjö. Kajer anlades på flera håll och industriområden växte till, inte minst i Södra Hammarbyhamnen och Årstadal.

Liljeholmen har länge varit viktig även för landsvägsförbindelser. Från slutet av 1600-talet passerade huvudvägen från de södra landskapen in till Stockholm Liljeholmen och Hornstull.

1928 stod den nya Liljeholmsbron färdig, ritad av Carl Bergsten och byggd vid närbelägna Bergsunds mekaniska verkstad. Den nya bron placerades i ett östligare läge än sina föregångare. Landsvägen rundade ännu höjden där församlingshuset är beläget men under 1930-talet drogs vägen om med en rakare sträckning, närmare Marievik. När Södertäljevägen breddades i början av 1950-talet byggdes en ny bro intill den befintliga.

1899 års karta visar en kraftig expansion av verkstadsverksamheten. Notera hur landsvägen rundar Liljeholmsberget. (Generalstabens litografiska antalt, i Stockholmskällan).

1940 års karta som visar den nya strukturen i området efter Hammarbyledens invigning. Kajer har anlagts i södra delen av Marievik. Från Liljeholmsbron går vägtrafiken rakare och närmare Marievik. Karta från Stockholmskällan.

Bangården och Liljeholmsbron under bronns uppförande 1928. Foto: Gustaf W:son Cronquist. I Stockholmskällan.

Lennart af Petersens dokumenterade år 1954 hur Liljeholmsbron dubblerats. I Marievik syns Stockholms galvaniseringsfabrik på platsen för dagens M 15. Bild i Stockholmskällan.

NY VERKSAMHET I MARIEVIK

För Marieviks del gav de förbättrade transportmöjligheterna till sjöss och avflyttande SJ-verkstäder i kombination med bevarad spårsträckning helt unika förutsättningar. Här hade man på samma tomt möjlighet att lasta och lossa på såväl järnväg och fartyg. Detta inbjöd till godshantering och från 1930-talet och närmare 50 år framåt kom området att domineras av stålgrossister.

På tomten längst i norr bedrevs annan stålrelaterad industri. Här tog Stockholms galvaniseringsfabrik AB över SJ:s lokverkstad 1939. Fabriken flyttade från närbelägna Liljeholmsvägen men behövde större ytor och lockades av de goda transportmöjligheterna. Fabriken hade ett tag 450 anställda och låg kvar på platsen till 1966 då man flyttade verksamheten till Järfälla.

I södra delen låg från 1880 till 1936 Liljeholmens kalkbruk, ägt av Karta och Oaxen och senare av Skånska cementgjuteriet. En ny fabrik för tillverkning av mur- och putsbruk uppfördes 1947 vid Lövholmen men från och med 1936 var alltså även kalkbrukets tomt tillgänglig.

De stålgrossister som verkade i området och kom att sätta sin prägel på det var Söderberg & Haak och Odelberg & Olson.

Söderberg & Haak AB (S & H) bildades 1866 av Per Söderberg (smidesmästare vid Garpenbergs bruk) och Leonard Haak. Bolaget inriktade sig på grossistsverksamhet inom järn och kom att göra en typisk resa för en stockholmsk verksamhet i takt med att verksamheten växte: Man tvingades eller sökte sig utåt till mer perifera lägen. Från början inrymdes företaget vid Köpmantorget. År 1891 kunde ett nytt storlager tas i bruk i ett f d sockerbruk vid Söder mälärstrand. När lagerverksamheten hade nya expansionsbehov flyttade man till Marievik.

Under bröderna Ragnar och Torsten Söderbergs ledning bildades systerbolaget Ratos (Ragnar och Torsten Söderberg) 1934. År 1947 gjordes Söderberg & Haak om till dotterbolag till Ratos och

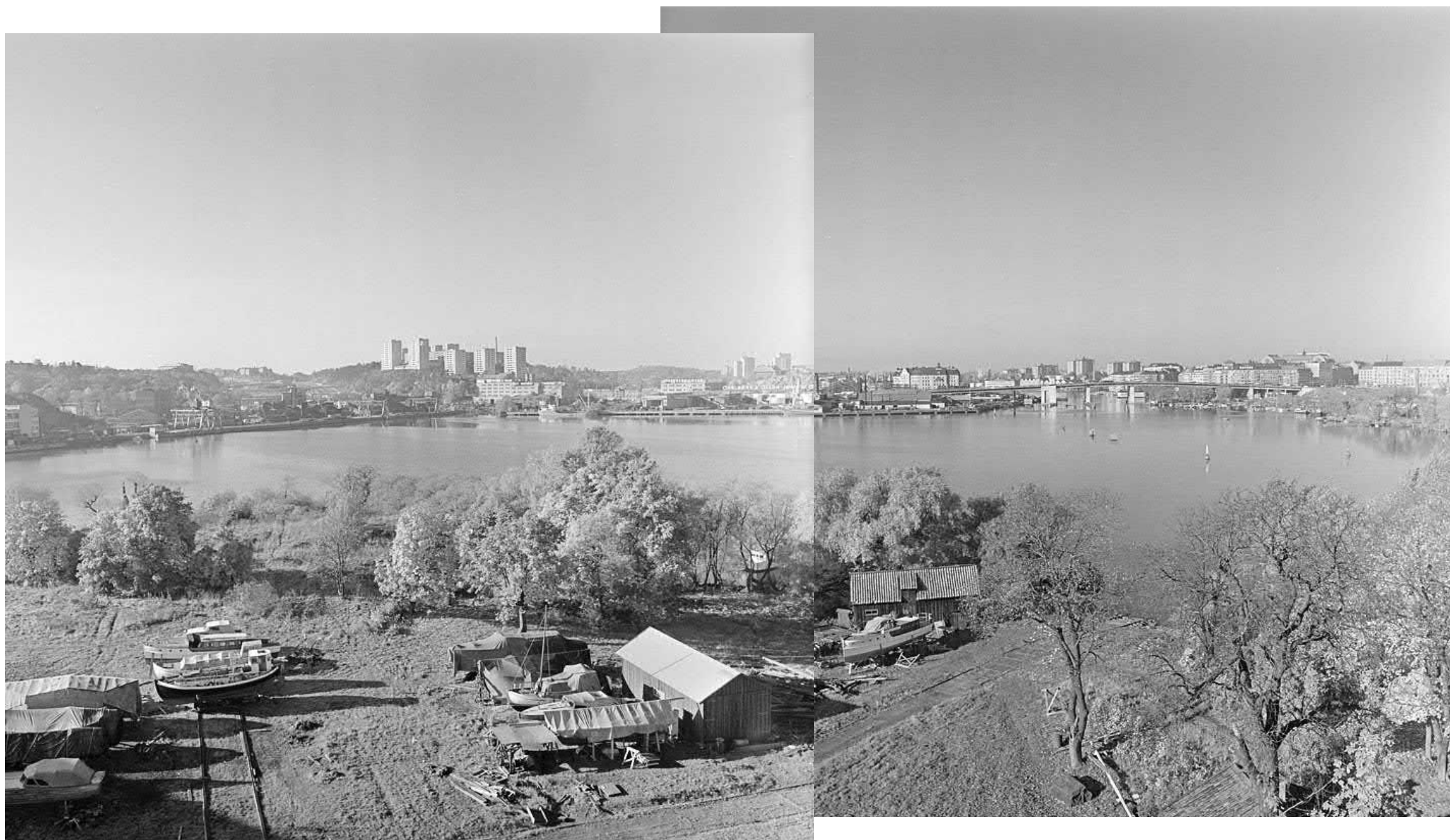
under moderbolagets Ratos ledning fusionerades Söderberg & Haak 1976 med konkurrenten AB Odelberg & Olson (inom Tibnorinvest-koncernen) till Tibnor AB. Sedan 1979 ingår Tibnor i SSAB.

Söderberg & Haak dominerade södra delen av Marievik. På nuvarande Marievik 14 uppförde man 1945-47 det s.k. Klockhuset och på 27 det s.k. Butikshuset. I övrigt bestod upplagsområdet av enklare lagerbyggnader. På 1950-talet omtalas upplagsområdet som Europas största rörlager. En stor traverskran betjänade lastning och omlastning.

Mellan galvaniseringsfabriken och Söderberg & Haak fanns från 1935 den senare firmans konkurrent AB Odelberg & Olson. Rörelsen startades 1884 av Anders Olson och John Odelberg. Man ägnade sig åt agentur- och grossistverksamhet och hade begränsade lagermöjligheter i kontorshuset vid Apelbergsgatan i Stockholm city. Flytten till Marievik 1935 inbegrep inte kontoret. Liksom S & H uppförde man vid Årstaängsvägen en rejäl kontors- och lagerbyggnad i tegel, i detta fall i mitten av 1950-talet. Mot vattnet vidtog enklare magasinsbyggnader och upplag utan tak. Genom uppköp och fusioner blev grannarna och konkurrenterna samlade i samma koncern och under slutet av 1970-talet disponerades hela området av Tibnor. När Stockholms stadsmuseum inventerade Tibnors område 1979 arbetade här ca 70 grovarbetare förutom kontorspersonalen.

Stållager och traverskran i Marievik. Ytorna närmast vattnet dominerades av öppna upplag för större gods. För mindre artiklar uppfördes lagerbyggnader. Foto Lennart af Petersens, 1959. Bild i Stockholmskällan.

Två foton som Lennart af Petersens tog från Arstabron 1962 visar hur Marievik har en låg siluett och saknar "vattenfront". Foton från Stockholmskällan

STADEN PLANERAR FÖR INDUSTRI

Det sågs länge som självklart att Marievik var ett verksamhetsområde eller mer snävt ett industriområde. Denna funktionsseparering av staden var helt i enlighet med den funktionalistiska stadsbyggnadsdoktrin som var förhärskande i Stockholm.

Under 1930-40- och 50-talen utarbetades stadsplaner, motsvarande dagens detaljplaner, för Marievik. Den som fått störst betydelse och som fortfarande gäller för delar av de södra fastigheterna inom planområdet fastställdes 1943. Planen är strikt när det gäller användning: Här ska man ägna sig åt industriell verksamhet. De enda bostäder som får finnas är de som är nödvändiga för egendomarnas skötsel. I gengäld var planen mer flexibel när det gäller byggandet: Byggnader som behövdes för verksamheten fick uppföras efter behov så länge de inte översteg en hushöjd på 22 meter. Indragna takvåningar möjliggjordes också.

Dessa planer var anpassade för stålgrossistverksamheten och såväl Söderberg & Haak som Odelberg & Olson byggde och utvecklades fram till sammanslagningen på 1970-talet.

DET NYA KONTORSOMRÅDET

Grossistverksamheten vid Liljeholmen avvecklades under 1980-talet. Söderberg & Haak och Odelberg & Olson ägde ännu marken. Förvaltnings AB Stancia AB var Ratoss fastighetsbolag och man påbörjade 1983 en utveckling av området.

Under 1970-talet hade skett en omsvängning i synen på äldre bebyggelse och bevarande. Parallellt med att inventera bebyggelsen i stadskärnan gjorde Stockholms stadsmuseum också en inventering och kulturhistorisk klassificering av

År 1976 domineras området av den breda Södertäljevägen. Klockhuset M 14 och M22 är tydliga i bebyggelsefronten mot Årstaängsvägen. Foto Peter Gullers, i Stockholmskällan.

stadens industribebyggelse 1979. Bland många legendariska stockholmsindustrier stod den relativt sentida bebyggelsen i Marievik sig slätt och indelades därför i den lägsta bevarandeklassen.

Förutsättningarna fanns för en rejäl omdaning av området. När 1980-talet inträdde var stadsplanerna för Marievik från 1935, 1943 och 1952.

M 15 FÖRST UT

Sedan 1979 pågick planarbete och projektering av ny byggelse inom Marievik 15, tomten längst i norr. Denna tomt ägdes av Dagens Nyheter och låg utanför Ratoss/Stancias innehav, Stockholms galvaniseringsfabrik hade avflyttat 1966 och här låg vägen öppen för en helt ny inriktning tidigare än på resten av fastigheterna.

Planen (PI 6989, fastställd av länsstyrelsen 1980-06-04) som utarbetades var uttalat ett första steg i en utveckling av Marievik. Stadsbyggnadskontoret påpekade i planbeskrivningen hur den nya bebyggelsen på fastigheten skulle få en vägledande roll eftersom Ratoss stod i begrepp att "förnya huvuddelen av sin bebyggelse". Ett exempel var byggnadshöjden mot Årstaängsvägen där den nya L-formade byggnaden inom M15 sågs som normerande. Den anslöt till taklisthöjden på M 22, Odelberg & Olsons kontor. Som högsta byggnadshöjd tilläts +32 för byggnadsvolymen vid Årstängsvägen och +41,7 för punkthuset. Utöver detta fick utrymmen för ventilation och hissmaskinrum tillkomma.

Vidare kan man se att staden hade en ambition om en strandpromenad längs kajen – man såg inte längre ett behov av regelrätt hamnverksamhet. och att man månade om stadsbilden, både från vattensidan och från Södertäljevägen. Kvalitetsambitionerna

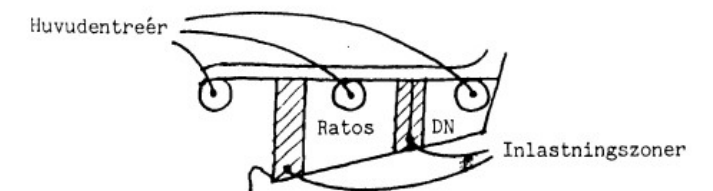

Illustration ur 1980 års planbeskrivning.

för M15 var höga ifråga om fasadmaterial och dess betydelse i stadsbilden fordrade "att stort avseende skall fästas vid huskroppens (punkthusets) detaljutformning och takets avslutning, där särskilt siluetten kommer att få en framträdande roll i grannskapet". Stadsbyggnadskontoret var tydligt på den punkten – M 15 ansågs ha en stadsbildsmässig särställning i området.

Det industriella innehållet och dominansen har varit påtagligt långt fram i tiden och inriktningen är påfallande stark långt in på 1980-talet. I planen för M 15 påtalade man hur Marievik var ett i regionen centralt arbetsplatsområde. M 15 skulle utnyttjas för 2/3 industri och endast 1/3 var kontor. Det totala antalet arbetande inom fastigheten tänkte man sig var 1080 personer.

Planen för M15 inbegrep även en lång bit av Årstaängsvägen för att möjliggöra breddning och betydligt högre standard. Järnvägens roll som transportmedel sågs nu som begränsad, anpassningen av vägstandarden var för att möjliggöra tung trafik i området. Planen hanterade även kort hur man tänkte sig trafikföring och varuförsörjning i området med tre huvudentréer från Årstaängsvägen och två inlastningszoner mellan fastigheterna.

Det var alltså fråga om en separering av flöden där gående och de som kom med taxi skulle angöra byggnaderna vid Årstaängsvägen och de som kom med egen bil och transporter till fastigheterna skulle längre in i området.

Ifråga om parkering bedömde man för M15:s del ett behov av ett parkeringstal om 0,4 per anställd. I framtiden såg man möjligheter att Dagens Nyheter och Ratoss kunde uppföra en gemensam parkeringsanläggning.

NÄSTA ETAPP

Under tiden M15 uppfördes genomförde Ratos en arkitekttävling för utveckling av sitt område. Lite är känt om denna men i Arkitektur 6/1983 visas det förslag som torde ha vunnit tävlingen; Carl Nyréns.

Nyrén berättar att en av tävlingsförutsättningarna var att få in så mycket kontorsyta som möjligt och han löste detta genom att låta industribyggnaderna gå över i smalare kontorsflyglar mot vattnet och förlägga kontorsytor i de avtrappande högre delarna.

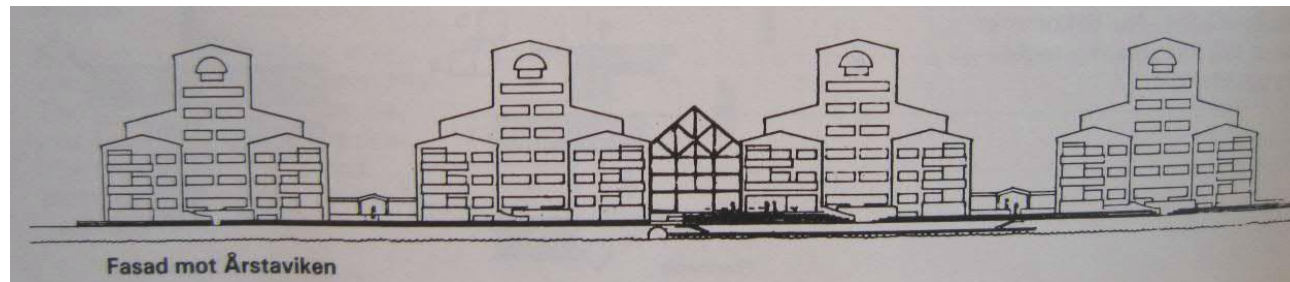
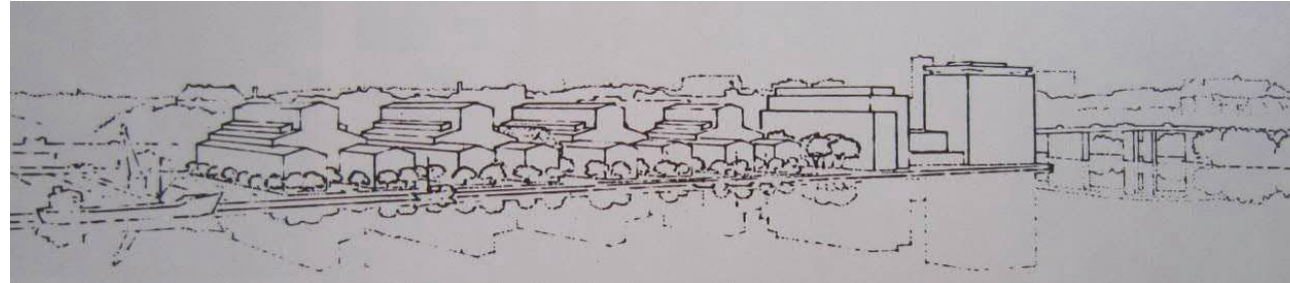
Att projektet inte realiserats 1983 sägs i tidningen bero på låg efterfrågan på denna typ av lokaler i Stockholm. Men 1983 påbörjades omvandlingen av Ratos tomt. En av Söderberg & Haaks hus, det s.k. Varuhuset M 27, byggdes detta år på med tre kontorsvåningar. I övrigt dröjde det till mitten av 1980-talet innan utvecklingen av Ratos fastighetsbestånd kom igång på allvar.

Stadsplan PI 8088 fastställdes av länsstyrelsen i maj 1986. Den hade arbetats fram av arkitekt Robert Reuterhäll på Axelsson & Borowski Arkitekter 1985 och omfattade i huvudsak dåvarande Marievik 8, den centrala delen av Marievik.

Mycket av planens innehåll och intentioner känns igen från planen för M15. Fortfarande planerade man i huvudsak för industri, man trodde även nu på förhållandet 2/3 industri och 1/3 kontor. Återigen framhölls hur det synliga läget ställer stora krav på bebyggelsens utformning och hur vattenkontakten mellan Södertäljevägen och Årstaviken ska vidmakthållas genom öst-västliga stråk. Huvudentréer förutsattes orienteras till Årstaängsvägen och man fortsatte att planera för ett sammanhängande promenadstråk längs kajen.

Befintliga 1940- och 50-talsbyggnader, M 22 och M 27, förutsattes bevaras och gavs nybyggnadsrätt. Liksom i planen för M15 skulle M 22:s taklifthöjd bestämma höjden på ny bebyggelse. Högsta byggnadshöjd definierades till +30 m för planerade byggnader. Över denna nivå fick endast hissmaskinrum nå.

Några nyheter förslogs också. Hit hör en fritidsbåtshamn vilket understryker att hamnfunktionens dagar var över. För rekreation skulle en centralt belägen friyta anläggas. Eftersom man förutsåg

Carl Nyréns tävlingsförslag från 1980 visar en industri- och kontorsbebyggelse med fyra stora volymer med tydliga gavelmotiv. Centralt finns en galleria.

en framtida avstyckning på flera fastigheter skulle denna friyta och övriga kommunikationsytor utgöra en gemensamhetsanläggning eller stamfastighet.

I denna plan sägs även något om markplaneringen. Man skulle eftersträva hög kvalitet på markytsskikt och plantering på den centrala friytan och längs kajen borde "trädplanteringar och markbehandling samordnas med Marievik 15 så att ett enhetligt uttryck i stadsbilden åstadkommes". Ett nytt inslag i stadsbilden man öppnade för var glasade gångbroar över de öst-västliga stråken, men helst inte på bekostnad av siktlinjerna från Södertäljevägen.

När det gäller trafik tänkte man sig nu att kunna använda inre delen av kajen för att kunna köra runt den nya bebyggelsen. På så vis skulle man slippa anlägga stora vändytor. In- och urlastning förutsattes ske från de öst-västliga stråken mot M 15 och bebyggelsen söder om planområdet. Parkeringsnormen för denna plan var 0,3 istället för 0,4 som gällde för M15.

Det i efterhand mest intressanta med planen är från kulturhistorisk synpunkt den illustration som pryder plankartan och som visar ett perspektiv över planområdet. Här märks ett närapå klassiskt angreppssätt med axlar och betoning av mitten i ett slags centralperspektiv. M 19 ligger som huvudbyggnad med förgård vid Årstaängsvägen och restaurang ut mot en allékantad park. Övrig bebyggelse formerar sig som underordnade flygelbyggnader. Småbåtshamnen lånar drag av en sjögård från 1600-talets adelspalats och slottsanläggningar.

På illustrationen syns också ett av 1980-talets arkitektoniska huvudmotiv: den glasade ljusgården, här redovisade som sadeltak på takytorna.

Det byggdes efter denna postmodernistiska plans intentioner åren fram till 1990. Huvudnumren var M 19 och Vita Huset M 23 samt parken på den centrala friytan. M 22 byggdes också om i samband med att dess vinkelbyggda lagerdelar revs. Men den södra flygeln, M28 närmast vattnet byggdes inte förrän i början av 2000-talet. Norr om friytan byggdes under 1980-talets sista år ett parkeringshus mellan den ombyggda M 22 och det nyuppförda Vita Huset.

Utvecklingsarbetet bedrevs av Ratos fastighetsbolag Stancia som börjat förädla fastigheterna genom en påbyggnad av M 27 år 1983. För allt arkitektarbete under denna expansion på 1980-talets andra hälft svarade det stockholmsbaserade kontoret Axelsson & Borowski, senare verksamma under namnet DOM & Borowski.

1990- OCH 2000-TALET

1992 redovisas Stancias och Dom & Borowskis fortsatta intentioner för Marievik. Stora ytor i områdets södra del var då ännu obebyggda. Förenklat kan man säga att Marievik i nuvarande tappning byggts norrifrån och successivt utvecklats söderut. På dispositionsplanen från 1992 visar man två likartade huspar mellan Årstaviken och Årstaängsvägen. Ett gångstråk leder mellan husen och medger genomsikt från väst till öst. Husparet närmast vattnet, M24 och M 25

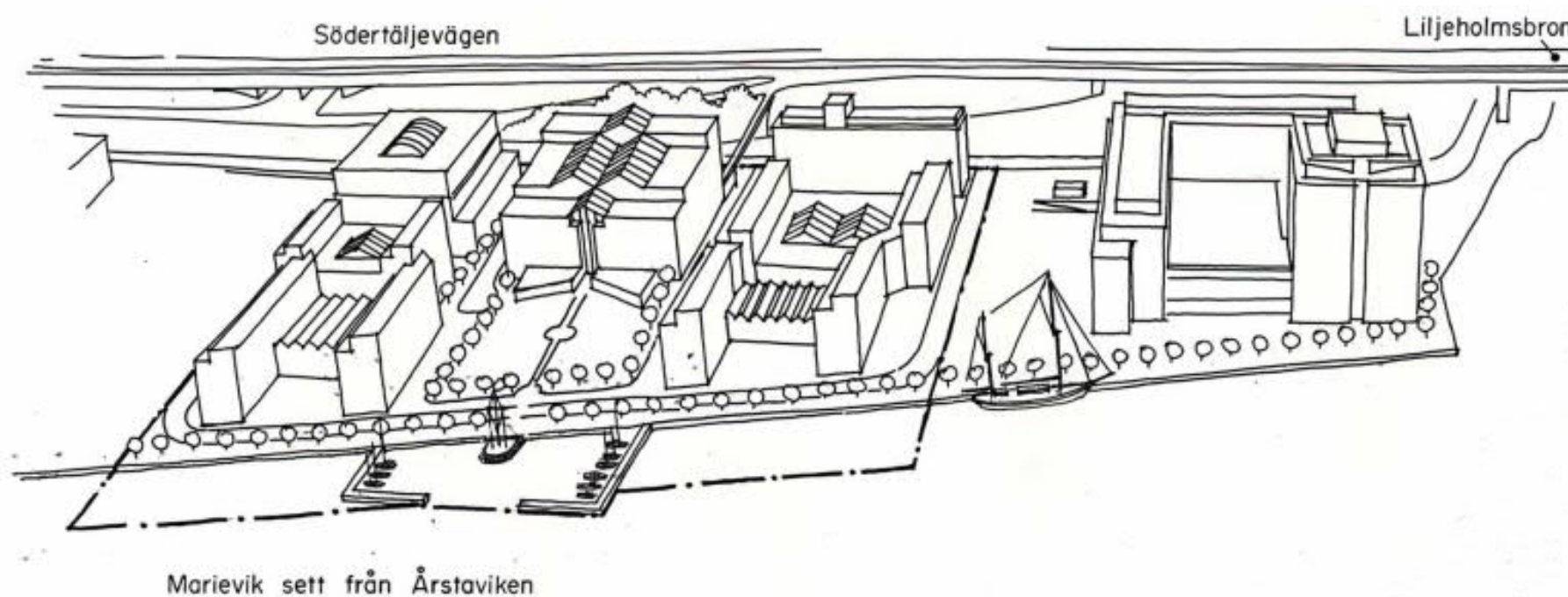
byggdes på detta vis i mitten av 1990-talet. Det andra husparet (M26, Millenniehuset) byggdes inte förrän 1998-2000 och då i en justerad variant av samma tema med en gång mellan huskropparna. Någon ny detaljplan för dessa etapper av Marieviks utbyggnad upprättades inte – planen från 1943 är mycket generell och gäller än.

Av intresse från 1992 års dispositionsplan är att man tänkte sig en utveckling av parkeringshuset M 29. Man planerade för en svängd byggnadsdel på den stora ytan mellan M 15 och M 22/29. Sannolikt hade dessa planer redan funnits några år eftersom befintligt P-hus rampsystem är dimensionerat för betydligt fler bilar. Denna etapp av parkeringshuset realiserades aldrig. Istället uppfördes den befintliga parkeringsanläggningen inom M 15 åren 1993-94.

I början av 2000-talet uppfördes Vin & Sprits kontorshus M28. Ungefär samtidigt påbörjades det stora stadsutvecklingsprojektet i Årstadal. Under de senaste åren har dess av bostäder dominerande bebyggelse krupit allt närmare planområdet.

NAMNET MARIEVIK

Som sista punkt i historikkapitlet avhandlas namnet Marievik. Var kommer det ifrån? På kartor från 1930-talet, finns ännu namnet Marievik utsatt vid en liten byggnad med närmast kvadratisk plan. Byggnaden är även utritad på stadsplanekartan från planläggningen av södra delen av området, 1943. På 1926 års karta var byggnaden benämnd Maryvik. Det var mycket vanligt att byggnader från 1800-talet och även tidigare gavs namn efter byggherrens hustru. Sannolikt var Maryvik eller Marievik ett bostadshus uppfört i trä. Många bostadshus i Liljeholmen och närbelägna Årstadal hade liknande namn. Något fotografi som visar byggnaden på nära håll har inte påträffats. På flygfotot från 1931 på sidan 6 kan byggnaden anas mellan kalkfabriken och järnvägsverkstäderna.

På plankartan från 1986 (PI 8088) finns denna illustration som ger en god bild av hur man föreställde sig utvecklingen inom Marieviks centrala delar.

DAGENS MARIEVIK

DAGENS MARIEVIK

Anledningen till att denna antikvariska undersökning görs är att det inom tre av fastigheterna i planområdet finns byggnader som bedöms ha särskilt kulturhistoriskt värde. I samtliga motiveringar till det kulturhistoriska värdet poängterar stadsmuseet att "värdena förstärks av omgivningen; tillsammans med grannbyggnaderna bildas här en sammanhängande och representativ bebyggelsemiljö från 1980-talet." Skrivningen visar att det finns kulturhistoriska värden i det sätt byggnaderna samverkar och även i utrymmet mellan byggnaderna. Detta kapitel syftar till att undersöka och analysera denna bebyggelsemiljö.

Analysen bottnar i en förförståelse för att det är 1980-talets miljö som står i fokus. Det är 1980-talet som definierar kulturvärdena i Marievik, tillsammans med kvarvarande byggnader från stälhanteringen. Järnvägsepoken är mest synlig utanför planområdet med bevarade spår öster om Liljeholmsbron och bevarad bebyggelse väster om bron.

Utsikt från Skanstullsbron.

Vy från Liljeholmsbron.

STADSBILDEN

PLANOMRÅDETS AVGRÄNSNING

Planområdet är synnerligen väl avgränsat i alla väderstreck utom i söder och överensstämmer till stora delar med det område som benämns Marievik.

Årstaviken och kajen utgör en tydlig gräns i norr och öster. I väster är det Årstaängsvägen som bildar en nästan lika tydlig gränsdragning. Kontrasten är stor mellan den relativt kompakta bebyggelsen öster om vägen och de parkeringsytor och järnvägsspår som dominerar området fram till broarna och Södertäljevägen. Motorleden och Liljeholmsbroarna bildar en tydlig barriär.

I söder möter de flerbostadshus som det senaste decenniet uppförts i Årstadal-Sjövik abrupt. Här finns också Klockhuset M 14 som historiskt och funktionellt hör till Marievik men som inte omfattas av detaljplaneförslaget. Mellan M 15 och M 22/M 29 är avståndet stort. Detta stora glapp i bebyggelsestrukturen medför att M 15 blir något av en solitär i området.

Intressant är att både en liten stump av den bank som stambanan gick över till Södermalm på finns kvar på Marievikssidan och även gångvägen till en gångbro som under delar av 1900-talet ledde över järnvägsspåren och Årstaängsvägen är bevarad men nu slutar i ett staket. Marievik har tidigare varit bättre integrerat med omvärlden. Förbättringar har dock vidtagits i söder i samband med byggandet

av de nya stadskvarteren där. I norra delen finns det dock stora brister eftersom den som ska till eller från Marievik rör sig under broarna alternativt får använda trappan från den östra bron. De flesta gående kommer idag från Liljeholmstorget med tunnelbanestation och tvärbanehallplats. Även då passerar man under Södertäljevägen och sedan ska ett industrispår och Årstaängsvägen korsas innan man är framme. Att komma till Marievik via kajen från Sjövikstorget blir allt viktigare i takt med att bostadsbebyggelsen utvecklas söder om planområdet.

SYNLIGHET

Marieviks läge direkt invid Årstaviken gör att området delvis är synligt på stora avstånd. Årstaviken formerar ett stort landskapsrum. Från Tantoområdet, Drakenbergsparken och promenadstråket längs vattnet på södermalmssidan avtecknar sig planområdets vattennära byggnader mot himlen. Endast få bakomliggande byggnader, däribland punkthusen på Nybohovsberget, är synliga. I detta avseende skiljer sig Marievik från bostadskvarteren i Årstadal där byggnaderna ramas in av högre belägen skog och bebyggelse på Nybodaberget.

Dalgången med Årstaviken genomkorsas av broar över Årsta holmar och vid Skanstull. Från dessa broar är Marievik synligt men bebyggelsen är inte alls så dominant som från vattennivån. Från nya Årstabron utgör Marievik sista utposten mot innerstaden då man färdas söderifrån och vattenfronten är storslagen. Härifrån uppfattas dock de högre liggande bostadshusen i Nybohov och på

Liljeholmsberget som ett högre liggande bebyggelseskikt.

Årsta holmar. Punkthuset på M 15 syns emellertid väl. Samma byggnad fungerar som ett riktmärke från andra håll i staden. Från utsiktspunkter på höjder i söder och väster, som Nybohov och Nybodaberget, framträder större delar av Marieviks byggnader.

Från Liljeholmsbron dominerar M 15 över bebyggelsen och man kan också uppfatta det stora avståndet till närmaste bebyggelse väster om Södertäljevägen. När man kommit över till Liljeholmssidan blir den enhetligt höga bebyggelsefronten mot Årstaängsvägen slående. M 19:s indragna läge blir också tydligt.

Många människor närmar sig Marievik från Liljeholmstorget och dess tunnelbanestation och tvärbanehallplats. Även härifrån upplevs Marievik bestå av en ganska jämn, enhetlig bebyggelse men med stor variation vad gäller form och material. Härifrån uppfattas inte M15.

Från Södertäljevägen kan man uppleva att Marieviks byggnader ligger placerade i en struktur som påminner om ett rutnät och man får glimtar av vattnet och Årstabron. Tydligast blir detta i det breda gattet mellan M 15 och grannfastigheterna i söder.

Att Marievik av många endast upplevs i hög fart, främst från Södertäljevägen, kan ha påverkat att man här tillåtit mycket och stor reklam på fasaderna. Detta är viktigt för upplevelsen nattetid men signalerar också att man närmar sig tullen och innerstaden.

STRUKTUR OCH PLAN

Väl inne i området finns en tydlighet med Årstaängsvägen och kajen som tydliga ramar och de öst-västliga stråken som ger en rytm. Man tror sig befinna sig i en traditionell stadsstruktur med allmänna gator och privat kvartersmark men ägoförhållandena, att all mark är kvartersmark och alltid varit så, ger en rad konsekvenser för tydligheten i området. Ett exempel är att alla byggnader har adress Årstaängsvägen och att de öst-västliga stråken saknar gatunamn, något som avsevärt försvårar orienteringen om man inte är väl bekant med området.

Stråket genom Millenniehuset M 26 och M 24/M 25 har tydlig karaktär som huvudstråk för fotgängare. Hit kommer de flesta som tar sig till Marievik per kollektivtrafik och både genom portikmotivet, skalan, markbeläggningen och lokalerna i bottenvåningen signaleras att passagen genom huset är till för gående. Däremot är inte övergången över Årstängsvägen samordnad med portiken.

INGA RIKTIGA GATOR

I resten av området är det mindre tydligt hur fotgängare ska bete sig. Gatorna är inte gator i traditionell bemärkelse med tydliga trottoarer och övergångsställen. De öst-västliga stråken är avsedda främst som laststråk och angöring till parkeringsgarage under byggnaderna. Trottoarer finns på sina håll men kan tvärt ta slut vilket för med sig att gående rör sig även på körytorna. Gaturummen är raka men smalnar av, breddas, övergår i vändplaner, parkeringsfickor, garageinfarter och lastplatser. Utskjutande delar av byggnader spärrar siktlinjer. Gatumiljön är minst sagt händelserik. Tydligt är alla de rundade avslut som finns i slutet av trottoarer, vid hörn, planteringar och infarter och som är anpassade till att underlätta för biltrafik i den förhållandevis täta miljön.

"Gågata" genom M 26.

Marieviksgatan har bitvis karaktär av stadsgata.

Garageportar med tillhörande körytor är framträdande inslag i gatubilden. Här M 23 till vänster och M 19 till höger.

Gatumiljön mellan M 22 och M 19 är karaktäristisk för området. Trottoarer upphör plötsligt och gröna inslag förefaller ibland slumpmässigt placerade.

Antalet garageportar är många vilket är naturligt då man eftersträvat att i huvudsak lösa parkeringen genom att bygga garage under byggnaderna. Inom M 30 finns ingen byggnad, men under mark finns ett garage som tillkom i slutet av 1990-talet-tidigt 2000-tal.

I och med att Marievik av staden betraktats som ett industriområde har man vid bygglov ställt krav på att byggnaderna ska vara anpassade för industriell användning. Stadsbyggnadskontoret skriver 1987 att industriell verksamhet är avsedd huvudanvändning i området och nya byggnader ska vara välförsörjda med inlastning och anordningar för varudistribution. Bjälklagshöjder och bjälklags bärförmåga måste också dimensioneras efter lätt industri.

PLATSBILDNINGAR

Det finns några väldefinierade platser inom planområdet. Hit hör friytan/parken vid M 19 och en mindre park mellan kajen och M 24/M 25. Marieviksgatan som är ett tydligt gaturum mellan de nybyggda bostadshusen direkt söder om planområdet mynnar i ett stort och omslutet rum, vid M 30. Några entréer vetter mot platsen (M 30) som främst används för angöring och markparkering.

Mellan M 15 och grannhusen i söder är avståndet stort. Den breda ytan upptas till större delen av ett parkeringsdäck som genom sin höjd någon meter över markytan också illustrerar grundläggningsförhållandena. Detta stora glapp i bebyggelsestrukturen medför att M 15 blir något av en solitär i området.

Flera lastkajer finns inom planområdet. Det är också vanligt med buskplanteringar mellan byggnad och trottoar. Här M 25 i förgrunden. Lastkajen finns på M 28.

Garageinfart till M 23 intill det upphöjda parkeringsdäcket på M 15. Planteringar mju-
kar upp intrycket.

M 25: Byggnad och gata möts med trappor, räcken och stödmurar. Detta är vanligt i Marievik.

Platsbildning inom M 30 där Marieviksgatan når fram till M 19, M 27 och M 28. Här finns markparkering.

Det finns en mångfald av betongplattor och betongsten inom planområdet, något som är karaktäristiskt inte minst för 1980-talets landskapsarkitektur.

MARK OCH PLANTERINGAR

Vid sidan av asfalterade ytor finns ett starkt kännetecken för markytorna i Marievik; Betong i en mångfald av format, utföranden och kulörer. Under 1980-och 90-talen arbetade man mycket med betong i landskapsarkitekturen före det att granit och annan natursten som anses mer beständig än betongen fick en renässans. Trots den låga åldern på markbeläggningarna finns med anledning av den kraftiga tillbakagången av betonganvändandet under senare år en tydlig historisk dimension i

Marieviks markytor. Man har använt sig av betongplattor och betongsten i olika format och former som antingen kombinerats ihop i mönster eller också ligger som enhetliga ytor. Precis som mycket annat i miljön i Marievik kan det tyckas slumpmässigt när en typ av beläggning slutar och övergår i en annan.

Även kantsten och stödmurar är huvudsakligen av betong, liksom lastkajer och vissa trappor. Det finns också en tydlig skillnad mot de byggnader som uppförts under sent 1990-tal och 2000-talet. Vid de senare finns större inslag av natursten och även räcken, ledstänger etc. har mer samtida prägel. Vid Pernod Ricard-huset, M 28, kan man se exempel på denna uppgradering av materialval med gråmålat stål och granit.

Stödmurar är ofta utförda av prefabricerade betongelement.

Kullerstensyta invid M 19.

M 27: Buskar längs fasad och några mindre träd svarar för grönskan längs gatan.

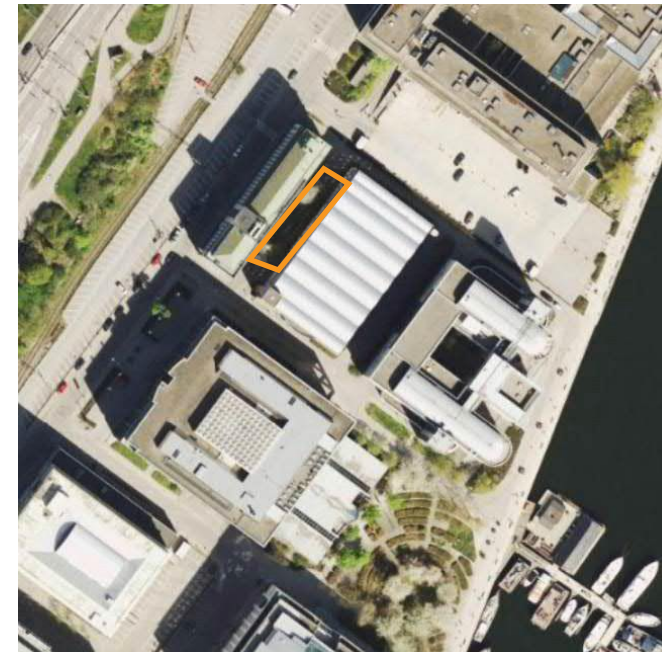
Frodig grönska i parken mellan M 22 och parkeringshuset.

Ett annat fenomen som var betydligt vanligare i 1980-talets miljöer än idag och som det finns många exempel på i Marievik är planterade eller kullerstensbelagda ytor intill fasader. Längs fasaderna på M 19, M 23 och M 29 är detta särskilt tydligt. Tätt planterade marktäckande buskar, delvis vintergröna, eller gräs täcker de ytor som inte belagts med stor kullersten.

De täta gaturummen är till viss del planterade med träd som kantar trottoarer och vägbanor. Ofta är det endast plats för små och relativt få träd. Detta gör att planteringarna känns slumpmässiga och inte konsekventa. Även belysningsarmaturerna uppvisar en stor variation som ytterligare förstärker intrycket av att området vuxit fram utan större samordning.

Kring M 15 är markplaneringen i hög grad medveten och sammanhållen. Byggnadernas rustika betongsocklar har sin motsvarighet i kraftiga platsgjutna murar och räcken. Utanför restaurangen finns en sluttande parkyta med pilträd, buskar och kullersten.

Mellan Odelberg & Olsonhuset M 22 och parkeringshuset M 29 (ga:1) anlades en liten park 1989-90, planerad av landskapsarkitekt Carl-Erik Månsson. Här finns ett koncentrat av Marieviks markplanering på liten yta: Betongsten, gräs, marktäckande låga buskar och enstaka mindre lövträd.

En mindre park är placerad mellan M22 och M 29. Utsträckningen markeras på kartan med orange.

Parken vid M 24, M 25 och kajen

Parken mellan M 24 och M 25 har karaktär av finpark. Gradänger upp mot byggnaderna ger en lätt monumentalitet. Runt en centralt placerad signalstolpe finns sittplatser och jämnhöga häckar.

FRIYTAN - PARKEN

Friytan öster om Modecenter anlades som park enligt intentionerna i 1986 års plan. Parken har en strikt, formaliserad karaktär men fick aldrig den betoning av mittaxeln som syns på planillustrationen. Istället försköts tyngden mot söder vilket ger en tydlig asymmetri. Med den cafépaviljong, en enkel byggnad med fristående takkonstruktion på stålstomme, som uppfördes med tillfälligt bygglov år 2000 i parkens norra hörn förefaller detta logiskt. Parkens disposition bygger på cirkeln som återkommer på flera sätt. Dominerande är de svängda häckar som avgränsas av gångar belagda med betongsten. Nära M 19:s restaurang finns en antydning till amfiteaternotiv med svängda gradänger i granit. Närmare vattnet står lövträd och bänkar i en tätare mer omsluten del med flera mindre rum. Närmast kajen är grönskan tät och skärmar av siktlinjerna. Växtligheten är mångfacetterad med flera sorters lövträd och buskar.

Inte heller motivet med alléer blev lika tydligt som på planillustrationen men framförallt i söder är allén påtaglig där den leder mot kajen och förlängs ut på sjögårdens brygga.

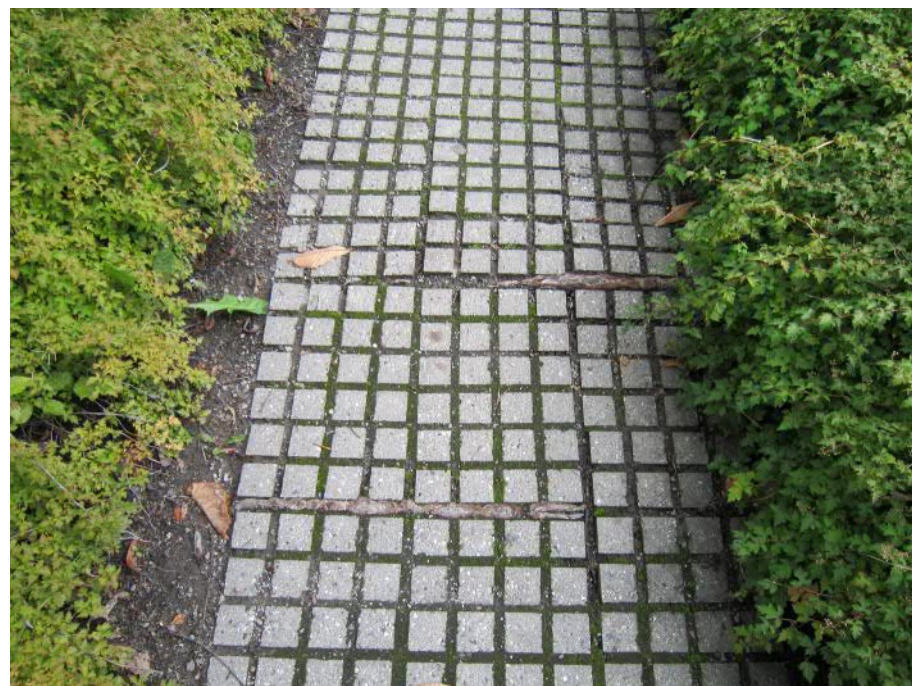
Huvudintrycket av friytan är en välbearbetad finpark där man lämnat den funktionalistiska parkarkitekturens enkelhet och istället strävat mot en tätare struktur med historiska förtecken. Användandet av denna grönyta har inte satts i första rummet. Detta är kulturhistoriskt intressant och det finns starka 1980-talskännetecken, främst hur man använt sig av betongsten och hur hårdgjorda ytor möter häckar och buskar.

Strikt uppbyggnad och tydliga kontraster mellan planterade och hårdgjorda ytor präglar parken öster om M 19

M 19 möter parken med sin lågdel. Betong används genomgående till gångytor och kantstöd.

Flera gånger uppvisar betongsten med rutmönster.

Rak axel i parkens södra del.

I parkens södra del finns rundlar, gräsytor, flera träd och lite högre buskar som skapar rumslighet.

Cafépaviljongen i nordöstra hörnet.

KAJEN

Nedanför friytan ligger den sjögårdsliknande småbåtshamn som realiserades enligt 1986 års plan. Idag har den karaktär av privat, näringsinriktad marina och är inte välkomnande för vanliga besökare. Bryggorna och båtarna känns inte som en integrerad del av Marievik. Kajzonen är annars öppen och inte alls uteslutande. Kajen är tämligen hög och domineras av materialet betong, både i kajkonstruktionen och markbeläggningen. De körytor som finns nedanför vissa byggnader inkräktar inte på fotgängarnas utrymme. Här liksom på andra håll i området finns en stor variation i möblering av rummet. Planteringskar, bänkar och belysningsarmaturer ser olika ut på olika sträckor av kajen.

Vandrar man norrut syns Högalidskyrkan tätt inpå Marieviks bebyggelse. Går man runt huset är ytan knapp där gångvägen tar av tvärt mot väster. Om man istället rör sig söderut vidtar snart en sträcka där man förbättrat tillgängligheten till vattnet genom att bygga trädäck likt i andra sentida sjönära bostadsområden i Stockholm. Däcket mynnar i det stora nyanlagda Sjövikstorget.

KONSTVERK

Inom området, främst i den södra delen som domineras av 1990-talsbebyggelse, finns ett antal stora skulpturer och skulpturgrupper med varierande form och uttryck.

Marieviks vattenfront sedd från Sjövikstorget.

Brygganläggningen nedanför parken.

Kajzonen är delvis öppen för biltrafik. Högalidskyrkan är ett viktigt fondmotiv.

Skulptur i väl synligt läge vid M 26

ANALYS

Marieviks största betydelse i stadsbilden är kanske som port till Stockholm när man närmar sig staden med tåg söderifrån. Bebyggelsefronten på kajen är storslagen men den kuperade topografin väster om Marievik gör att höga byggnader i Liljeholmen, Gröndal och på Reimersholme skymtar över kontorsbyggnadernas tak. Även från Södertäljevägen är funktionen som brohuvud till innerstan betydelsefull.

Staden har visat intresse för stadsbildafrågorna och områdets funktionalitet trots att man haft ovanligt små egna intressen i området. De strävanden som dominerar planbeskrivningarna från 1979 och 1986 är genomsiktighet från Södertäljevägen mot Årstaviken, enhetlig takfotshöjd längs Årstaängsvägen

och en tydlig struktur med personentréer vid Årstaängsvägen och effektiva, rejäla lastzoner i de öst-västliga stråken.

Dessa ambitioner är tydliga i befintlig miljö även om laststråken inte är fullt så påtagliga som just trafikzoner. Planteringar och fotgängare som rör sig oregelbundet över ytorna mildrar den karaktären. Stadens tydliga direktiv om industriell användning har ändå medfört att lastkajer och lastportar är ett karaktärsgivande inslag i gatumiljön. På många sätt har trafikmiljön likheter med den bristfälligt omhändertagna situationen för fotgängare i industriområden som Västberga och Högdalen.

Någon rutnätsstad har aldrig varit en uttalad vision och Marievik uppfattas heller inte så. Inte ett byggnadskvarter är det andra likt ifråga om fotavtrycket och det finns inget nord-sydligt stråk i områdets mitt. Ändå finns mycket som påminner om en traditionell stadsstruktur med parker och gator. Att all mark är privatägd har dock inneburit att man inte riktigt känner igen sig, det finns betydande brister ifråga om tydligheten.

Miljön är tät med gott och väl stenstadshöga byggnader (takfotshöjder om 25-30 meter och indragna takvåningar upp till 35 m) och smala gaturum. Siktstråken påverkas av byggnadernas utskjutande delar och länkande delar i luften. Ett undantag finns från dessa karaktärsdrag, nämligen i det breda gattet mellan M 15 och resten av fastigheterna. M15 kan därför trots ambitionerna i planen från 1980 ändå inte sägas kommunicera särskilt väl med resten av byggnaderna. Intrycket av en solitär förstärks av byggnadens mer modernistiska gestaltning och dess solida markplanering.

Spårområdet mellan Årstaängsvägen och Södertäljevägen är delvis ianspråktaget för parkering. De öppna ytorna skapar en barriär och gör att bebyggelsen i Marievik upplevs som tydligt avgränsad åt detta håll.

KULTURVÄRDEN

Den södra delen av planområdet domineras av 1990-talsbebyggelse och lämnas utanför de kulturhistoriska resonemangen.

I planområdet finns självklara fokuspunkter för det kulturhistoriska intresset i form av den klassicistiska dispositionen, den tidsenliga finparken och i M 19 som ett byggnadsverk med stora egenvärden. Det bebyggelsehistoriska intresset för 1980-talets byggande har inte varit stort hittills och det finns få översikter och sammanställningar. Det står dock klart att kontorshus och kontorsdominerande verksamhetsområden var en av årtiondets viktigaste arkitekt- och byggnadsuppgifter. Här skedde en kraftig utveckling, inte minst i områden som Kista, Globen och Marievik.

I Marievik är situationen speciell såtillvida att det är ett enda arkitektkontor med Mischa Borowski i spetsen som svarat för huvuddelen av bebyggelsens struktur och utformning. Kontoret utarbetade själv den kulturhistoriskt intressanta planen från 1980-talets mitt och svarade sedan för projektering av de enskilda byggnaderna. Byggnaderna håller arkitektoniskt hög klass och här finns en gedigen känsla i fasader och detaljer. Inte minst har man framgångsrikt använt sig av exklusiva betongkvaliteter och kombinerat med plåt och glas på ett lyckat sätt.

Det finns emellertid många inslag i miljön runt byggnaderna som idag uppfattas som mindre lyckade, inte minst i "gatumiljöerna". Delar av planteringarna och markbehandlingen, inte minst användandet av betongsten och planterade eller kullerstensbelagda ytor närmast fasad, framstår dock som tidstypiska och kulturhistoriskt intressanta inslag.

BYGGNADERNA

BYGGNADERNA

Detta kapitel behandlar de byggnader som ingår i planområdet. Även två byggnader som ligger utanför inkluderas då den har betydelse för de historiska dimensionerna i Marievik och uppfattas som någorlunda integrerade delar av området. De byggnader som grönklassats av stadsmuseet eller som i planförslaget avses rivas eller på annat sätt förändras påtagligt beskrivs utförligare. Byggnader uppförda efter 1990 beskrivs kortfattat.

M 14, KLOCKHUSET (URHUSET)

Ursprunglig funktion:	Lagerbyggnad
År:	1945-47
Byggherre:	Söderberg & Haak
Arkitekt:	Blomgren & C:o Ingenjörsfirma
Nuvarande funktion:	Kontor, skola.
Kulturhistorisk klassificering:	Gul

HISTORIK

Byggnaden som fått sitt nuvarande namn av den snurrande klockan på taket kallades tidigare Järnhuset. Det uppfördes som lagerbyggnad med pelarstomme åren efter andra världskrigets slut av Söderberg & Haak. Delar av äldre byggnader ingick i komplexet. Byggnaden fungerade länge som ställager. Klockhuset har genom åren ändrats ett flertal gånger i en etappvis fastighetsutveckling. Bland annat svarade DOM Borowski för omfattande fasadändringar kring 1990. År 1997 byggdes huset på med nya våningar.

KARAKTÄRSBESKRIVNING

Klockhuset tas endast upp i denna rapport med anledning av sin betydelse som koppling bakåt till stålhanteringstiden. Fastigheten ligger utanför planområdet men hör historiskt och funktionsmässigt samman med verksamhetsområdet. Parallellerna med M 22, Odelberg & Olsons hus, är tydliga. Dessa två byggnader var tongivande i Marievik före 1980-talet. Klockhuset har en mer uttrycksfull exteriör än M 22 men har i gengäld påverkats av påbyggnader. De nya våningarna är emellertid gestaltade på ett sätt som respekterar den äldre byggnadsvolymen.

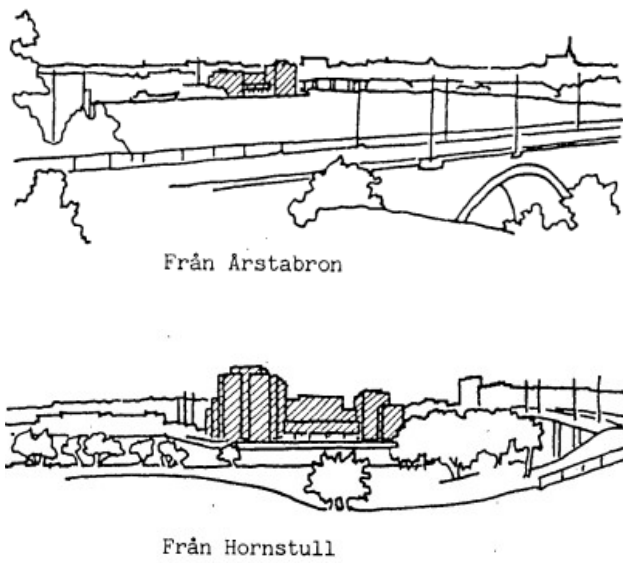
Klockhuset har delvis uttrycksfull tegelarkitektur och har byggts på med nya våningar som tydligt skiljer sig i material och fönstersättning mot ursprungsbyggnaden. I förgrunden tvärbanans spår.

M 15

Ursprunglig funktion:	Kontors- och industrifastighet
År:	1979-82
Byggherre:	Dagens Nyheters AB
Arkitekt:	Berg-Thelaus Arkitekter SAR, Anders Berg och Erik Thelaus
Nuvarande funktion:	Kontor
Kulturhistorisk klassificering:	Grön
Motivering:	<p><i>Kontorskomplexet i fastigheten Marievik 15 uppfördes 1980 efter ritningar av Anders Berg och Erik Thelaus. Anläggningen har arkitektoniska och arkitekturhistoriska värden. Det är en tidstypisk, välbevarad och välgestaltad byggnad, som är närmast monumental i skala och utformning. Arkitekturen präglas både av modernistiska drag och av influenser från tidens nya hi-techarkitektur och postmodernism. Fasaderna karaktäriseras av ett spel mellan mörkt tegel och blankt aluminium (rostfritt stål förfärdigt), mellan indragna och uppskjutande volymer. Den grafiska prägeln understryks av de raffinerade rutmönstren som bildas av mönstrat tegel och aluminiumkassetter.</i></p> <p><i>De medvetet formade detaljerna är viktiga, t.ex. de enhetliga entréerna med tunga skärmtak, punkthusets snedställda hörnfönster, sockelns dekorativa betong. Punkthusets expressiva krön med "måsvingetak" har en särskild betydelse och bidrar till anläggningens funktion som landmärke vid Årstaviken. Utomhusmiljöerna, inklusive ljusgården, är tidstypiska och välgestaltade, med ett konsekvent val av markbeläggning, växtlighet och belysningsarmaturer. Byggnadens fasadutsmyckning i färgglad emalj har konstnärliga värden.</i></p> <p><i>Värdena förstärks av omgivningen; tillsammans med grannbyggnaderna i Marievik 19 och 29 bildas här en sammanhängande och representativ bebyggelsemiljö från 1980-talet.</i></p>

M 15 med punkthus och omgivande "L-huset" fotograferade från Tantolunden/Drakenbergsparken på Södermalm.

Illustrationer och ett utdrag ur planbeskrivningen från 1979-80.

HISTORIK

Längst norrut i Marievik, på platsen för SJ:s lokverkstad och senare Stockholms galvaniseringsfabrik uppfördes områdets största byggnadskomplex i början av 1980-talet.

För DN arbetade den erfarna arkitekten Erik Thelaus ungefär samtidigt med till- och påbyggnader av företagets fastighet i Marieberg på Kungsholmen. Han hade flera uppdrag för tidningar och tryckerier vilket kan vara en sannolik förklaring till att han fick förtroendet i Marievik. Anders Berg hade gedigen erfarenhet av industri- och kontorsprojektering i bl. a Kista, som "husarkitekt" för Scania i Södertälje och inte minst som arkitekt till Pripps monumentala och numera blåklassade anläggning i Ulvsunda.

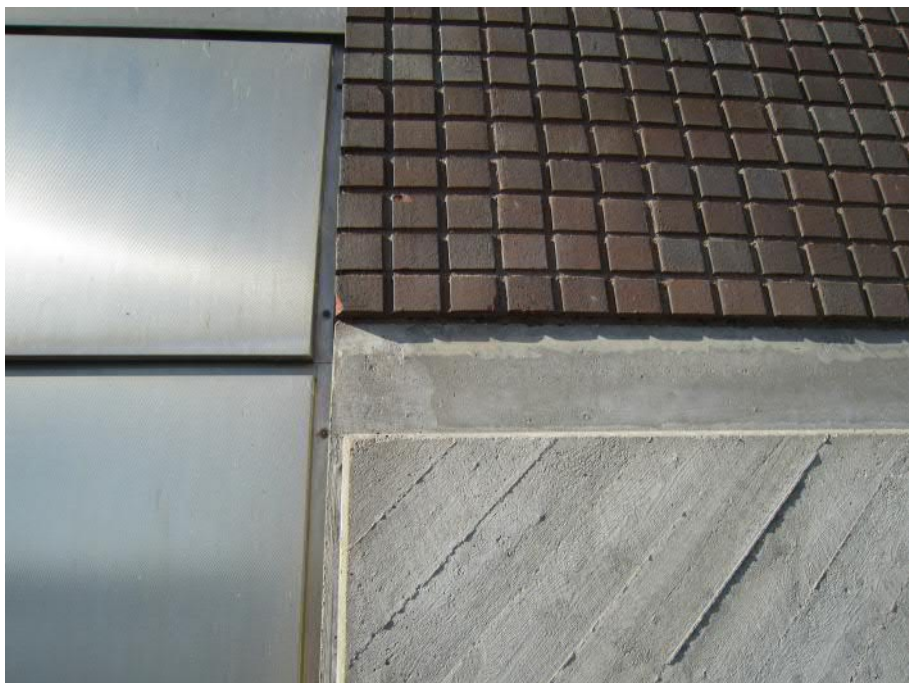
För detta projekt gjorde de båda arkitekterna gemensam sak. Bygglovet lämnades in 1979 och redovisade ett 12 våningar högt kontorspunkthus ute på udden. Som ett L formerade sig en åttavåningsvolym med industri- och lagerlokaler längs Årstaängsvägen och mot söder. Byggnaderna var ett par våningar högre än vad man angav i planen.

Byggnadshöjderna var en viktig fråga för staden och såväl punkthusets maximala höjd som takfotshöjden längs Årstaängsvägen

ägnades uppmärksamhet i planbeskrivningen. Som högsta byggnadshöjd tilläts +32 för L-huset och +41,7 för punkthuset. Skillnaden mellan L-huset och punkthuset är inte särskilt stor.

De två byggnaderna knöts samman av en två våningar hög förbindelsebyggnad med entré, servicelokaler, butiker, restaurang och lager. Norr om den norrvända entrén bildades en skyddad plats med rondell, en omhändertagen och formell yta för besökande. I källarplan under hela fastigheten rymdes 240 bilar. Bygglovet omfattade i huvudsak stommen, hyresgäster var inte bestämda även om det finns uppgifter som säger att hela fastigheten var ämnad för Ericsson.

L-byggnadens indragna teknikvåningar innehöll luftbehandling. Högst upp i punkthuset, vid de kännetecknande måsvingarna delades ytan mellan två fläktrum och kontor. Det fanns även en teknisk våning direkt över bottenvåningen i båda husen. Att det var värmeåtervinning på frånluften i byggnaden speglar att byggnaden uppfördes efter oljekrisen i mitten av 1970-talet och de strängare byggreglerna som då infördes. De relativt små fönstertyorna har samma förklaring.

Effektfullt möte mellan fasadmaterialet och sockelns "ruffa" betong.

Punkthusets indrag präglas av lättare glasfasader.

L-husets fasader mot kvarterets inre är helt klädda med kassetter i rostfritt stål.

FASADERNA

Arkitekterna tänkte sig fasader i ljusa, släta betongelement ovan en sockel av huggen, räfflad betong. Stora delar av fasaderna skulle kläs i naturanodiserade aluminiumkassetter och samma material men som panel skulle täcka in teknikvåningarna. På höghuset skulle takvåningen täckas med mörkanodiserat aluminium.

Endast delar av detta förverkligades. Staden verkade för en uppgraderadering av fasadmaterialet. Aluminiumkassetterna ersattes av rostfritt stål och betongelementen av ett specialtegel: mörkbrunt med sintrad yta och tack vare två vertikala spår i varje sten åstadkoms ett tätt ruttmönster över fasaderna. Fogbruket pigmenterades i samma kulör som teglet vilket tillsammans med spåren i tegelstenarna gör att det är svårt att utläsa fasaderna som ett murverk i traditionell bemärkelse.

De två dominerande materialen tegel och rostfri plåt grupperas olika på de olika volymerna. Punkthusets fasader har en mönstrad karaktär där teglet omsluter fönstren och inramar den indragna slits som finns centralt på samtliga fasader. Plåten markerar istället hörnen och smala band in mot mitten förstärker byggnadens vertikalitet.

På L-huset är greppen tydligare. Här dominerar fasaderna utåt mot omgivningen av teglet. De två översta våningarna och fasadpartierna över entréerna är indragna och klädda med plåt. De rostfria kassetterna återfinns också i utfackningarna där fönstren sitter regelbundet grupperade. In mot

anläggningens inre är fasaderna släta och helt klädda i rostfri plåt. På gavlarna möts de båda materialen konsekvent med de lägre delarna i tegel och de högre i plåt.

Fönstren är enluftsfönster med utsida av naturanodiserat aluminium. Dörrar och partier är utförda i mörkbruna aluminiumprofiler.

Förbindelsebyggnadens karaktär som servicenav avspeglas i den helt uppglasade bottenvåningen. Däröver karaktäriseras byggnaden av en låg våning i mörkbrunt aluminium men framförallt av rostfri plåt som rytmiseras av färgstark emaljerad plåt. Mot kajen ligger lunchrestaurangen med uteplatser invid en grönskande sluttning.

I bygglovhandlingarna anges att punkthuset helt skulle fyllas av kontor medan vinkelbyggnadens samtliga plan etiketteras industri. Några av de nedre bjälklagen dimensionerades för stora laster och den södra längan inrymde höglager. Stora lastportar och lastkajer indikerar att byggnaden anpassades för tung användning.

Från 1985 (då fastigheten ägdes av Hufvudstaden) finns relationsritningar efter att flera plan nyligen inretts för hyresgäster. Tyvärr omfattar ritningarna endast några våningsplan. Bland hyresgästerna märks Optikerförbundet, Telub, AVS Aluminium, Tele-Larm, och Bonnier Data. Förutom kontorsytor fanns verkstäder, laboratorier och datahallar.

Huvudentrén i lågdelens vars fasader pryds av emaljkonstverk.

KARAKTÄRSBESKRIVNING OCH KULTURHISTORISKT VÄRDE

M 15 är Marieviks dominant. Läget på udden har utnyttjats till att skapa ett landmärke som inte liknar mycket annat i Sverige. Punkthuset är karaktäriserat som "stubbe", "stabbigt" och "kompakt" men formen och materialbehandlingen är intresseväckande. Likaså drar takavslutningen med "måsvingarna" ögonen till sig. Vinkelbyggnadens skala och de stora ytorna klädda med rostfri plåt signalerar också att projektet på många sätt är unikt. Att punkthuset med sina varierade och vertikalt betonade fasader omsluts av det silverskimrande L-et som helt saknar vertikalitet framstår som det främsta och bärande motivet i kompositionen.

Till skillnad från de postmodernistiska byggnaderna från andra hälften av 1980-talet längre söderut i Marievik är M 15 stadigt förankrad i modernismens tankesätt och uttryck. Detta yttrar sig i:

- Ett tydligt spel mellan höga och låga byggnadsvolymer
- Satsningen på påkostade, beständiga fasadmaterial som kräver ett minimum av underhåll
- Modultänkande och enhetlighet i fönstersättning
- Öppet redovisande av teknikutrymmen

Ett annat inslag som kommit att förknippas med modernismens stadsbyggande och som allmänt anses som en brist är slutna, "döda" bottenvåningar. I fallet M 15 är det tydligt eftersom anläggningen endast öppnar sig och är välkomnande mot gårdsbildningen i norr.

Anläggningen förefaller - trots ambitionerna i stadsplanen - vara planerad som en egen värld och samspelet med resten av Marievik är bristande.

På samma sätt är den högkvalitativa, omsorgsfullt utarbetade markplaneringen på fastigheten ett starkt kännetecken för

Mellan kajen och lågdelen finns välskötta planteringar.

kontorsanläggningar från den modernistiska epoken. Runt M 15 är marken mycket välskött och rik på bevarade inslag både växtmässigt och i inslag som planteringskärl, bänkar och belysningsstolpar. Höjdpunkter är rondellen vid huvudentrén och det lilla atriet i förbindelsebyggnadens inre.

Byggnaden är projekterad i en tid då postmodernistisk arkitektur spirade utomlands och även här hemma förlorade den utskällda modernismen mark. Stadsmuseet påpekar i sin motiveringstext till grönklassningen hur det i M 15 finns inslag av postmodernism och High-techarkitektur. Höghuset har ett postmodernistiskt anslag med materialväxlingen som är "omotiverad" och som framhäver och betonar fasadernas indragna mittpartier. Även emaljkonsten på fasaderna är uttryck för en vilja att åter kunna tillåta utsmyckning av fasader. Det hade länge varit "bannlyst" inom arkitekturen men blev vanligare under 1980-talet.

High-techarkitekturen som man internationellt kan tala om från 1970-talet och framåt har aldrig varit tydligt framträdande i Sverige och här finns få kända exempel. Ofta präglas stilinriktningens byggnader av en tydlig exponering av stommen, utanpåliggande ventilationskanaler etc. Materialet stål är en viktig beståndsdel i high-techarkitekturen och i fallet M 15 är det nog främst de stora fasadytorna i rostfritt stål och i någon mån höghusets fasadbehandling samt måsvingarna som gör att begreppet känns relevant. Inte minst är det precisionen i M15:s rostfria fasader - plåtklädda fasader lämnar ofta mycket övrigt att önska i detta hänseende - som är iögonfallande. Utan precision är det svårt att tala om hightech.

Från kulturhistoriskt perspektiv är M 15 arkitekturhistoriskt och arkitektoniskt intressant. Mycket få byggnader från det sena 1970-talet och tidiga 1980-talet är uppmärksammade i den

svenska arkitekturhistorien. Byggandet hade länge varit enormt högt och det fanns tendenser till en "baksmälla" efter att miljonprogrammet stod färdigt. Det försvårar jämförelser. Oavsett detta är M 15 ett genomarbetat projekt där kvaliteten och omsorgen om detaljerna är slående. Alltifrån markplaneringen till ytbehandlingen av sockelns betongelement och valet av armaturer präglas av noggrannhet.

Byggnadsteknikmässigt är främst fasadmaterialen av intresse. Konstruktionsmässigt är byggnaderna typiska för sin tid men inte innovativa. Den bärande stommen med kärna runt hisschakten, pelare (endast 4 per plan i punkthuset) och ytterväggar är av prefabricerad betong. Även bjälklagen är utförda med prefab-element (HDF-bjälklag). Skanska byggde i totalentreprenadform.

M 15 var först ut i omvandlingen av Marievik men dess betydelse ur stadsplaneringshistorisk synpunkt i ett större perspektiv är begränsat. Förutsättningarna i Marievik med den begränsade ytan mellan trafikled och vatten får anses alltför specifika för att utvecklingen här skall vara representativ.

Denna kartläggning av M 15 har inte lyckats klarlägga tankarna bakom bygget. Skulle Dagens Nyheters tryckeri flyttas hit? Eller lät DN utveckla fastigheten på spekulation för att sedan sälja den? Var hela fastigheten egentligen ämnad för Ericsson?

Det kulturhistoriska värdet hade varit starkare om byggnaderna uppförts skräddarsydd för en särskild verksamhet. Å andra sidan blev det allt vanligare under 1980-talet att kontorsbyggnader inte längre uppfördes för en specifik hyresgäst. Istället blev byggnaderna mer generella och den utvecklingen är inte avslutad.

Rundeln vid huvudentrén har en välbevarad modernistisk karaktär.

M 19 - MODEHUSET

Ursprunglig funktion:	Modecenter, grossistverksamhet för modevaror
År:	1987-91
Byggherre:	Förvaltnings AB Stancia (Odelberg & Olson, Ratos)
Arkitekt:	Axelsson & Borowski (Mischa Borowski, Christer Persson)
Nuvarande funktion:	Kontorshus
Kulturhistorisk klassificering:	Grön
Motivering:	<p><i>Byggnaden Marievik 19 i Liljeholmen uppfördes 1988 - 91 efter ritningar av Axelsson & Borowski arkitekter AB, vilka vid samma tid uppförde flera välgestaltade byggnader i området. Byggnaden har arkitektoniska och arkitekturhistoriska värden som ett mycket välbevarat och väl gestaltat exempel på 1980-talets mer exklusiva kontorsarkitektur. Byggnaden är till sin utformning både strikt och varierad, elegant och imponerande, med ett markerat rutverk av släta infärgade betongelement som ramar in stora glasytor, och med postmoderna inslag, exempelvis vid den utskjutande entrédelen. Anläggningens kvaliteter förstärks av den ytterst välbevarade och tidstypiska parkanläggningen mot vattnet.</i></p> <p><i>De miljöskapande värdena är betydande; tillsammans med grannbyggnaderna i Marievik 15 och 29 bildas här en sammanhängande och representativ bebyggelsemiljö från 1980-talet.</i></p>

M 19 med förplats mot Årstaängsvägen.

HISTORIK

Huvudnumret i 1986 års stadsplan för centrala Marievik var M19, Modecenter. Byggnaden uppfördes 1987-91 som ett varuhus där modegrossister kunde exponera sina varor för butiksägare etc. Här kunde de känna på och granska varorna i en butikslik miljö med samma typ av belysning som i sina egna butiker. Byggnaden i sig blev en del av presentationen av varorna och den utformades med en stor, glastäckt och anslående ljusgård. Sannolikt var det byggnadens kommersiella funktion som gjorde att man valde att placera den som huvudbyggnad i den klassicistiskt inspirerade stadsplanen. Genom att dra in byggnaden från Årstaängsvägen och låta besökare och hyresgäster få fria vyer över den nya parken och Årstaviken fick M 19 en särställning.

Även gestaltningsmässigt gjordes en kraftfull satsning. Byggnaden gavs ett mycket påkostat yttre ochen avancerad form som signalerar exklusivitet. Mest påtaglig är byggnadens karaktär av uppglasat skelett. Samtida, högaktuella byggnadsmaterial som reflekterande, blåtonat glas, rostfritt stål och tunna aluminiumprofiler gör att byggnaden låg i frontlinjen materialmässigt. Samtidigt är associationerna till äldre arkitektur mycket starka.

Skelettliknande stålstommar som möjliggjorde uppglasade fasader började byggas i USA under 1800-talets andra hälft. Stålet doldes av naturstensbeklädnader som gärna ornamenterades. I Europa

ficktekniken sitt genombrott kring sekelskiftet 1900 och kom därmed att förenas med jugendarkitekturen. Inte sällan kom detta radikala byggande att användas i varuhusbyggnader. Även i Stockholm finns några exempel på denna arkitektur. Ett exempel är Forum för levande historias byggnad på Stora Nygatan 10-12 (Milon 11).

Möjligen har Axelsson & Borowski arkitekter AB medvetet gjort kopplingar till USA och kontinentens varuhus när de gestaltade Modecenter. Målsättningen var hög i projekteringen. Ett exempel är hur man fick vända sig till Danmark för att kunna få de betongelement som klär in stålstommen levererade. De brunpigmenterade elementen med bl. a glimmer som ballast skulle efterlikna natursten.

Mot parken lät man en låg byggnadsdel med restaurang i bottenvåningen och kafeteria en våning upp löpa ut. I källaren anordnades ett parkeringsgarage.

I början av 2000-talet gjordes en ombyggnad av den centrala ljusgården. Utvändigt har byggnaden inte ändrats nämnvärt sedan uppförandet. Byggnaden har tidigare varit förbunden med grannhusen med hjälp av gångbroar men de är numera rivna.

Större delen av M 19 hyrs idag av modeföretaget H&M. Det finns därmed en kontinuitet i användningen även om Stockholms Modecenter flyttat till Järla i Nacka.

Fasaderna är uppbyggda med kvadraten som genomgående tema. Lågdelen har en friare form.

KARAKTÄRSBESKRIVNING

M 19 utstrålar kvalitet, hög finish och exklusivitet. Känslan av kvalitet finns även kvar när man står alldeles intill byggnaden och granskar detaljutförandet, något som är mycket ovanligt i byggnadsbeståndet från 1980-talet. Det finns en utomordentlig omsorg i gestaltning och utförande och M 19:s värde som byggnadsteknikhistoriskt dokument är stort.

Arkitekturen är intressant och ger många associationer. M 19 är på många sätt en främmande fågel men här finns även många tidstypiska inslag. Byggnaden bör betraktas som ett av de bästa exemplen på hur man under 1980-talet gärna använde sig av glasfasader. Även motivet med en inglasad hall i byggnadens hela höjd är representativt för det sena 1980-talet. Det inglasade rummet framstår i efterhand som ett av de absolut starkaste uttrycken för 1980-talsarkitekturen och Ljsgården i M 19 har stora kvaliteter även om den senare byggts om.

Mot parken visar den låga restaurangdelen ett tydligt postmodernt formspråk med en stark betoning av mittaxeln och anspelning på ett klassicistiskt triangelvormsmotiv. Denna lilla gest är en utomordentligt stark tidsmarkering. I Marievik är M 19 tillsammans med M 15 de starkaste karaktärerna. Det finns uppenbara kopplingar till den några år äldre grannanläggningen i valet av brun fasadbeklädnad, inslag av rostfri plåt och svarta metallprofiler i glaspartierna. Kvadraterna i M 15:s fasadtegel är tydligt avspeglade i mötet mellan betongelementen. Även i angreppssättet - ett verkligt genomarbetat projekt - finns likheter mellan de två märkesbyggnaderna i området.

Fasadfack med aluminiumkonstruktioner.

En våning har dragits in.

Hörnen är delvis indragna.

Fasaderna är rikt uppglasade.

Betong, rostfritt stål, aluminium och glas.

Betong, rostfritt stål, aluminium och glas.

Entréparti med kraftfulla draghandtag.

M 22 – ODELBORG & OLSONHUSET

Ursprunglig funktion:	Kontors- och lagerbyggnad
År:	1954-56
Byggherre:	Odelberg & Olson
Arkitekt:	Torsten Frendin
Kulturhistorisk klassificering:	Gul

M 22 är ett 1950-talshus som ändrades påtagligt i början av 1990-talet. Fasad mot Årstaängsvägen.

HISTORIK

Odelberg & Olsons enda bestående avtryck i Marievik är ett kontors- och lagerhus från mitten av 1950-talet. Huset uppfördes på platsen för ett lokstall från 1800-talet. Bygglov söktes år 1954 och byggnaden stod färdig 1956. Från det året finns en ändringsritning som visar hur man ursprungligen tänkt sig fasaderna klädda med emaljerad plåt, tegel och puts men hur man av någon anledning istället valde att endast använda sig av rött fasadtegel. Man bestämde sig också för att ersätta målad takplåt med koppar.

Byggnaden uppfördes i sju hela våningar och indragen takvåning och med en lägre vinkeldel mot öster. Vinkeldelen var lageryta i sin helhet och hade en tydlig industrikaraktär med sågtandstak och fönsterband. Bottenvåningen i båda volymerna dominerades av lastkajer in mot gården. Infart till gården gjordes genom höghusets södra del, där huvudentrén idag är belägen. Denna portik byggdes över ett järnvägsspår som gick från kajen och kopplade på stambanan Även i Högdalen disponerades stora ytor som lager. Det fanns även två lägenheter och personalmatsal för arbetarna i de lägre delarna. Högre upp var det kontor på ömse sidor om en mittkorridor. I vindsvåningen rymdes matsalar och gästrum samt terrasser. Trapphuset glasades upp mot Årstaängsvägen och tilläts bryta taklisten vilket gav plats för fläktrum högst upp.

År 1989 söktes rivningslov för lagerbyggnaden. Anledningen var att man behövde plats för etapp 2 av parkeringshuset på M 29 (ga:1). Lovet söktes av Axelsson & Borowski som året efter (nu under namnet DOM & Borowski) lämnade in ombyggnadsritningar för den kvarstående byggnaden.

Lagerbyggnaden som revs grep om norra gaveln och när byggnaden revs krävdes nya fasader. I huvudsak höll man sig till befintlig karaktär då man murade upp nya fasader av tegel och upprätthöll fönstersättningen från befintlig byggnad. Mot öster byggdes emellertid nya burspråk och de lastkajer i bottenvåningen som inte längre behövdes ersattes av fönsterpartier. En annan stor förändring var att man byggde en ny huvudentré i portiken mot Årstaängsvägen – inga tåg eller lastbilar behövde längre kunna köra igenom byggnaden. Den nya entrén utformades med ett svängt metall- och glasparti krönt av blå emaljerade plåtar. Ritningarna som signerats av Jan Andersson innehöll tydligt postmodernistiska inslag som aldrig realiserades. Hit hör bland annat runda fönster. Den ursprungliga huvudentrén vid Årstaängsvägen sattes igen med ett glasparti.

Efter ombyggnaden i början av 1990-talet fungerade byggnaden som kontorshus med utställningslokaler. Senare under 1990-talet gjordes några hyresgästpassningar, både med cellkontor och storrum. År 1998-2000 byggdes delar av byggnaden om till skollokaler. Hösten

2011 fanns här både gymnasieskola och kontorshyresgäster.

År 2005 slammades huvuddelen av byggnadens fasader vita. De delar av fasaderna som nyuppförts efter rivningen av lagerdelen lämnades opputsade.

KARAKTÄRSBESKRIVNING OCH KULTURHISTORISKT VÄRDE

Byggnadens exteriör domineras av två uttryck: Den släta väggskivan längs Årstaängsvägen med regelbunden fönstersättning och det uppglasade trapphuset som med sin raka frontespis ger en monumentalitet åt arkitekturen. Även en sekundär trappa vid norra gaveln exponeras i fasaden genom avvikande fönstersättning. Det eleganta koppartaket uppfattas på avstånd. Så långt behåller byggnaden sin modernistiska karaktär. 1950-talsprägel är dock tydligt försvagad genom att teglet färgats vitt och genom det tydliga tillägget med ny huvudentré i den forna portiken.

Vid gavlarna, särskilt den norra, och fasaden in mot gården är ombyggnaden kring 1990 än tydligare. Tegelfasaderna samt burspråk och stora fönsterpartier i bruneloxerat aluminium avslöjar att något hänt. På gårdssidan hittar man även exempel på att många ursprungliga fönster i ädelträ bytts ut mot nya av brunlaserat furu.

Invändigt finns grunddragen i byggnadens disposition bevarade genom korridorer, trapphuset och hisshallen. Takvåningen som inrymde matsalarna har en fin rymd med välvt innertak och i den inre entréhallen pryds en av väggarna av ett konstverk i färgat glas och smide i form av bl. a balkar, rördetaljer och armeringsjärn speglar Odelberg & Olsons verksamhet.

Byggnaden var ursprungligen exempel på en gedigen modernistisk kontorsbyggnad med påkostade och beständiga material såsom sockel av grythytteskiffer, fönster av ädelträ och koppartak. Det stora fönsterpartiet i trapphuset med ursprungliga aluminiumprofiler och ursprungliga isolerglas är ett tidigt exempel på denna konstruktion och har ett byggnadsteknikhistoriskt värde. Takvåningen har arkitektoniska kvaliteter tack vare den välvda formen. Det anslående konstverket i entréhallen som symboliserar Odelberg & Olsons verksamhet har ett konstnärligt värde och är av lokalhistoriskt intresse.

Rivningen av lagerdelen har naturligtvis påverkat det kulturhistoriska värdet negativt. Byggnaden tappade en del av värdet som exponent för stålhanteringen som dominerade Marievik i 50 år. I detta sammanhang, med flera kulturhistoriskt intressanta 1980-talsbyggnader i grannskapet, hade ombyggnaden och tilläggen från tiden kring 1990 kunnat bedömas uppväga en del av detta. DOM & Borowskis ombyggnad åren kring 1990 är inte på något sätt illa gjord. Man förhöll sig tämligen varsamt till den befintliga byggnaden samtidigt som man gjorde tillägg präglade av samtiden. Samtidigt finns heller inte de kvaliteter som man laddade sina nyuppförda hus med.

Sammanfattningsvis delas stadsmuseets bedömning att byggnaden har ett visst kulturhistoriskt värde. En bättre bibehållen 1950-talsarkitektur hade medfört att byggnaden varit ett tydligare minne från stålhanteringsperioden. Samspelet med övriga byggnader från den epoken, Söderberg & Haaks tegelbyggnader Klockhuset och Varuhuset, försvagades genom den vita slamningen från 2005.

Sett från M 15 framgår hur nya fasaddelar mot gården gavs avvikande form.

Ny huvudentré togs upp i söder i samband med 1990-talsombyggnaden.

Fasad mot gården. Vid rivningen av lagerdelen lagades fasaderna på detta sätt på 1990-talet

Ursprungliga fönster i övre raden och mer sentida vippfönster nederst i bild.

Det uppglasade trapphuset mot gatan är byggnadsteknikhistoriskt intressant.

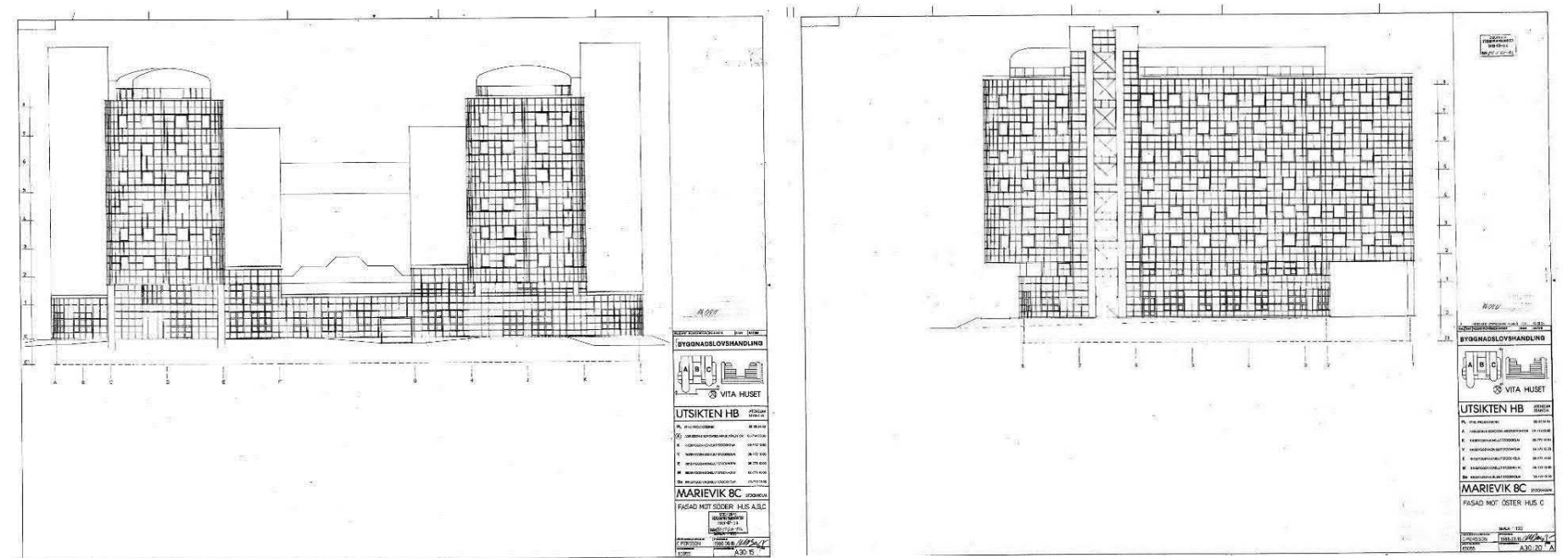
I trapphuset syns satsningen på gedigna och beständiga material

Den konstnärliga utsmyckningen i bottenvåningen visar Odelberg och Olsons verksamhet som grossist av stål.

M 23 – VITA HUSET

Ursprunglig funktion:	Kontors- och industrihus
Ar:	1986-88
Byggherre:	HB Ateneum-Stancia (HB Utsikten)
Arkitekt:	Axelsson & Borowski. (Ansvarig Mischa Borowski, handläggande Christer Persson)
Kulturhistorisk klassificering:	Gul

Bygglovritningarna från 1986 illustrerar tydligt byggnadens skulpturala form och kvadraten som återkommande motiv. Ritningar i Stockholms stadsbyggnadsnämnds arkiv.

HISTORIK

Byggnaden ritades under 1985, bygglovet lämnades in i februari 1986 och byggnaden stod färdig i början av 1988.

Bygglov gavs innan planen (PI 8088) vunnit laga kraft. Stadsbyggnadskontoret bedömde att projektet var välgörande för området genom sina slanka byggnadskroppar som skapade en öppenhet i öst-västlig riktning. Husets uppbyggnad och detaljutformning samt att inga teknikutrymmen fanns ovan tak ansågs bidra till att byggnaden skulle bli ett positivt inslag i stadsbilden och uppfylla den då ej ännu antagna planens intentioner för området.

Byggnaden kallades Vita Huset från början och uppfördes som kontors- och industrihus med 9 våningar samt parkering och skyddsrum i källaren. Till största delen skulle huset ursprungligen användas av BPA Byggproduktion AB med lager, personalutrymmen och kontor. Det märks i bygglovansökan hur sökanden får pressa sig för att hävda att det är frågan om industriell användning – det finns en tydlig riktning mot att efterfrågan på kontor blir allt starkare under 1980-talets gång.

Den genomsiktighet som man avsåg och som lovordades av staden uppnåddes genom att byggnaden formerade sig med två höga flyglar och med en lägre länkande del i mitten. Genom denna uppbyggnad blev projektet vägledande för resten av utbyggnaden av Marievik. Såväl M 24 och M 25 samt M 28 byggdes enligt detta förfarande på 1990-talet. På samma sätt som M 24 och M 25 binds ihop av en

förbindelsegång på de övre våningsplanen fanns en förbindelsegång mellan Vita Husets norra och södra flyglar.

Såväl genomsikten som förbindelsegången försvann i början av 2000-talet då rummet mellan flyglarna byggdes igen. M 23 delas idag av flera kontorshyresgäster.

KARAKTÄRSBESKRIVNING

Byggnaden har ett starkt eget uttryck och får genom sina rundade former och utskjutande hisstorn en skulptural framtoning. Denna verkan var än mer påtaglig före tillbyggnaden gjordes 2002. Fasaderna domineras av kvadraten: Huvuddelen av fasaderna utgörs av rutindelade betongelement som i sin tur är indelade med 4 x 4 ingjutna kvadratiske klinkerplattor. I hisstorn och låga delar vid mark återkommer den kvadratiske indelningen, här med aluminiumprofiler kring färgade glasskivor. Glasskivorna går i olika gröna nyanser som var vanliga i 1980-talets byggande och samma nyanser återkommer i band som artikulerar kakelfasaderna. Hisstornen och de indragna takvåningarna som är klädda i rostfri plåt bidrar till att det även går att applicera begreppet high-techarkitektur på Vita Huset.

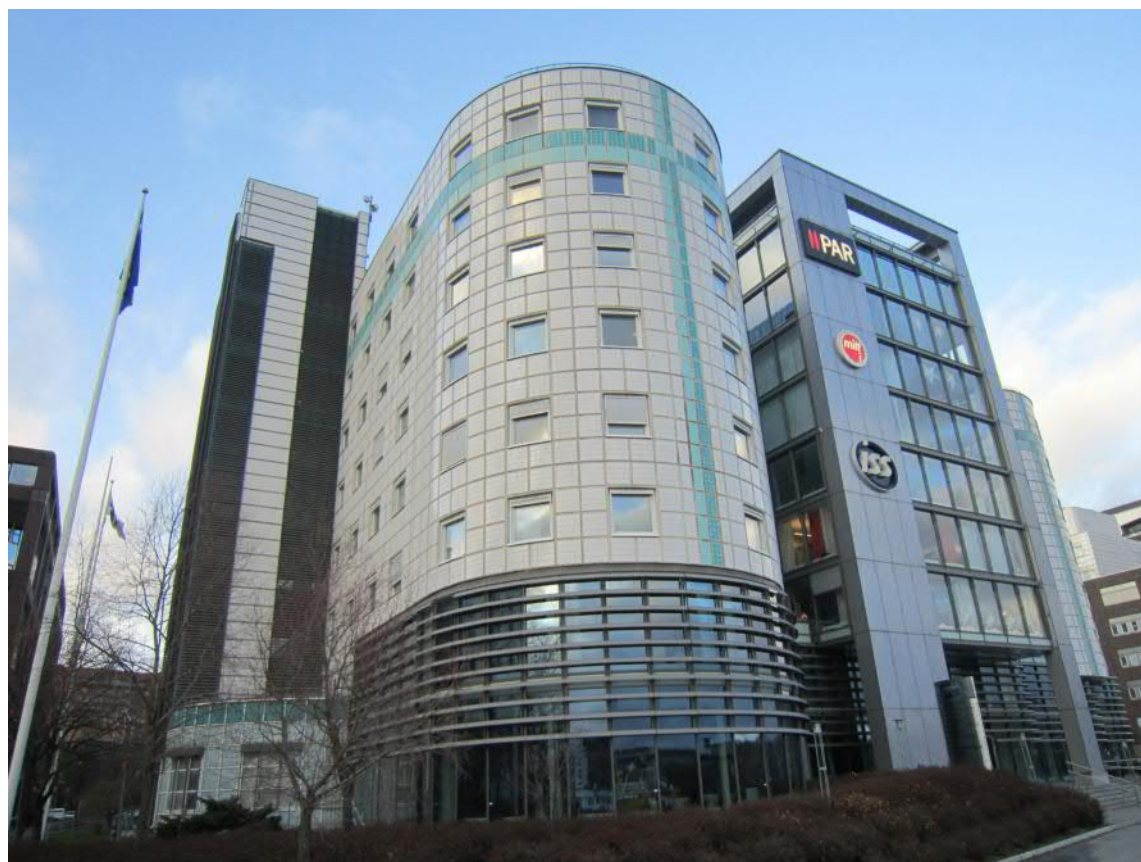
Tillbyggnaden är stramt utformad i grålackerade profiler och kassetter samt glas. Mot väster har man på ett elegant sätt fyllt ut det tidigare öppna utrymmet med hjälp av en glasfasad.

Fasader mot park och kaj.

Efter tillbyggnaden är volymen sluten mot väster. Foto från parkeringsanläggningen inom M 15.

Här illustreras tydligt skillnaden i formspråk mellan den svängda ursprungliga delen och tillbyggnaden från början av 2000-talet.

Fasadernas rutmönster.

M 24 – SIGNALHUSET

Ursprunglig funktion:	Industribyggnad
År:	1991-94
Byggherre:	Stancia AB. (Söderberg & Haak anges som fastighetsägare)
Arkitekt:	DOM Borowski Arkitekter AB genom Ueli Uhlmann
Nuvarande funktion:	
Kulturhistorisk klassificering:	Ej klassificerat

HISTORIK

Signalhuset byggdes som utvecklingsverkstad och laboratorium för EB Signal AB.

Byggnaden uppfördes i sju våningar och källare. Fasaderna utformades likt M19 med slipade betongelement, här i en grå stenimiterande färgskala.

Byggnaden hyrs idag av Bombardier.

KARAKTÄRSBESKRIVNING

Signalhuset måste betraktas i sitt sammanhang – den är förbunden med M 25 genom en förbindelsegång och husen speglar varandra på många sätt. Ett tydligt exempel är huvudentréerna som är varianter på samma tema. Här och i de röda pelare och lisener som pryder botten- och takvåningarna finns tydliga, lekfulla postmodernistiska inslag i arkitekturen. Fasaderna är annars strikta.

M 24 har släktskap med bl. a Vita Huset på så sätt att fasaderna domineras av kvadrater. Byggnaden är välbevarad sedan uppförandetiden.

Byggnadsvolymen är intrikat med en svängd grundform, utskjutande delar och burspråk.

Även M 24 har rutindelade fasader. Röda pelare och pilastrar talar ett postmodernistiskt språk.

Precist detaljutförande.

Huvudentrén har en uttrycksfull form.

M 25 – RENA HUSET

Ursprunglig funktion:	Industri- och kontorshus
År:	1994-95
Byggherre:	Söderberg & Haak genom fastighetsbolaget Stancia.
Arkitekt:	Nowak Sundberg Arkitekter AB
Nuvarande funktion:	
Kulturhistorisk klassificering:	Ej klassificerat

HISTORIK

Byggnaden uppfördes för ABB Signal.

Idag finns flera hyresgäster här, däribland CEMENTA. I bottenvåningen ligger en restaurang.

KARAKTÄRSBESKRIVNING

Byggnaden har tydligt släktskap och samverkar med M 24. De är länkade av en högt placerad, glasad gång och kopplas även ihop utformningsmässigt till form och återkommande inslag som röda pelare och lisener. M 25 har bandade fasader av slipade, ljus pigmenterade betongelement. Fönstersättningen är mer varierad och inte lika sträng som på M 24.

Till skillnad från enlufts-fönstren på M 24 uppvisar M 25 en rikare variation i fönsterformer.

Även huvudentrén har likheter med M 24.

M 25 har stora likheter med systerhuset M 24. En gångbro förenar byggnaderna.

M 25 har bandverkan i fasaderna, ränder istället för rutor.

M 26 – MILLENNIEHUSET

Ursprunglig funktion:	Affärs- och kontorshus
År:	1998-2000
Byggherre:	Prifast
Arkitekt:	Rombus Arkitekter
Nuvarande funktion:	Affärs - och kontorshus
Kulturhistorisk klassificering:	Ej klassificerat

HISTORIK

Förhandsbesked för byggnaden, eller byggnaderna som det då handlade om, gavs redan 1992. Då svarade DOM Borowski för ritningarna och husen hade likadan form som M 24 och M 25. Ansökan gällde då industri- och kontorshus.

Nytt lov söktes 1998, nu med rubriceringen affärshus/kontorshus. Byggnaden gavs en något annorlunda form än de tidigare förslagen men fullföljde tanken om ett skyddat stråk med genomsikt mot Årstaviken. Förbindelser mellan den norra och södra delen placerades några våningar över mark men är här mycket mer påtagliga än mellan M 24 och M 25. Byggnaden är på det hela taget inte lika slank som sina grannbyggnader vid kajen.

Det sena 1990-talets stadsbyggande med strävan mot öppnare, mer aktiverade bottenvåningar resulterade i betydligt mer uppglasning och fler lokaler än tidigare byggnader i Marievik. Även högre upp på fasaderna finns stora glaspartier. Det huvudsakliga fasadmaterialet, slipade betongelement i ljus brun nyans med ljus ballast, har tydligt släktskap med de något äldre grannhusen. Här kombinerades det även med partier av teakpanel.

KARAKTÄRSBESKRIVNING

Byggnaden har med sitt stramare formspråk, stora fönsterytor, glaspartier och teak en tydligt mer samtida karaktär än övriga byggnader inom planområdet, M 28 undantagen.

Det strategiska läget där många människor passerar till och från tunnelbanan har utnyttjats till ett rikt service- och butiksutbud som också bidrar att M 26 skiljer ut sig från övrig bebyggelse.

M 26 har en öppen utformning mot omvärlden och en viktig roll som entré till Marievik.

Fasadernas materialverkan skiljer ut sig mot de lite äldre kontorshusen.

Gångstråket som fortsätter genom fastigheten.

Aterhållet formgivna fasader med regelbunden fönstersättning växlas med mer uppglasade delar.

M 27 – VARUHUSET

Ursprunglig funktion:	Lagerbyggnad
År:	1943-45 (med äldre delar)
Byggherre:	Söderberg & Haak
Arkitekt:	Blomgren & C:o Ingeniörsfirma
Nuvarande funktion:	
Kulturhistorisk klassificering:	Ej klassificerad

HISTORIK

År 1943 lät Söderberg & Haak göra en omfattande om- och påbyggnad på en av lokverkstäderna som SJ nyligen lämnat. Med bevarad grund, yttermurar och gjutjärnskolonner som göts in i betong reste man en byggnad i fyra våningar som dimensionerades för att byggas på med ytterligare en våning i framtiden. Byggnaden skulle fungera som förrådsmagasin för järn, stål och metaller.

Byggnadens vidare öden är okända fram till 1983-84 då Ratos lät bygga på byggnaden med tre våningar kontor. Detta kan sägas vara startskottet för Ratos/Stancias fastighetsutveckling i Marievik. De tre våningarna ritades av Bo Möller Arkitektkontor AB och byggdes på ett sätt som gjorde att de avvek tydligt från den befintliga byggnaden. Med lätta fasader av ljusa skivor är skillnaden stor mot de äldre tegelfasaderna. Kontorsvåningarna formerade sig runt en liten innergård. I samband med påbyggnaden gjordes ändringar även i bottenvåningen, bl. a tillkom lastkaj och skärmtak.

Under andra hälften av 1990-talet lät dåvarande ägaren Prifast göra ett flertal ändringar, såväl in- som utvändigt. Den ursprungliga byggnadsvolymen var sliten och smutsig efter flera årtionden som ställager och fönstren var små. Nya fönster och metallglaspartier togs upp och 1999 gjordes en tillbyggnad inne på den högt belägna ljusgården. Ändringarna har fortsatt även efter år 2000, med byte av samtliga fönster och ny entré.

I norr finns en lägre utskjutande del som är en rest från äldre byggnadskomplex. Vid upprustning av byggnaden föresatte man sig att använda befintliga murar som fasad men teglet var i alltför dåligt skick varför man lät uppföra en ny fasadmur utanför den äldre. Därav finns en skillnad i tegelkvalitet mellan denna del och resten av byggnaden.

Byggnaden har idag många hyresgäster, däribland Handelsbanken.

Byggnadsvolymen har två tydliga delar med 1940-talets röda tegel och påbyggnaden från 1980-talet.

KARAKTÄRSBESKRIVNING

Byggnadens exteriör är starkt påverkad av såväl påbyggnaden som de senaste decenniernas många fasadändringar. Alla fönster- och fönsterpartier samt entréer är utförda med metallprofiler, inga ursprungliga snickerier finns kvar. M 27 står trots detta tack vare de ursprungliga fasaderna av rött tegel med fina schatteringar som en tydlig exponent för en äldre epok i Marievik. Inte minst är det intressant att delar av en SJ-verkstad ingår i byggnadsstommen. Fasaderna och pelarstommen har visat sig robusta och värda att utveckla. Påbyggnaden från 1980-talet kan inte sägas tillföra arkitektoniska eller övriga betydande kulturhistoriska värden. Arkitekturen saknar helt den noggrannhet i materialval och detaljbearbetning som präglar Axelsson & Borowskis byggnader från andra hälften av 1980-talet. Påbyggnaden har tvärtom en närmast provisorisk karaktär och man har här brottats med tekniska problem.

Fasad mot platsbildningen i öster.

Lågdelsens tegel har mer jämnbränd yta än huvudvolymens.

Stora färgstarka fönsterpartier visar hur byggnaden ändrat funktion från lager till kontor.

Nya fönster och fönsterpartier har förändrat byggnadens karaktär.

M 28 – PERNOD RICARD (F D VIN & SPRIT)

Ursprunglig funktion:	Kontors- och industrihus
År:	2000-2003
Byggherre:	Drott
Arkitekt:	DOM Arkitekter genom Gunnar Ahlberg
Nuvarande funktion:	
Kulturhistorisk klassificering:	Ej klassificerad

HISTORIK

Först i början av 2000-talet uppfördes den östra flygeln till M 19 enligt intentionerna i detaljplanen från 1986. Innan byggnaden realiserades användes marken för ytparkering.

Projektet kallades Storseglet och är en kontorsbyggnad med nio våningsplan och en källarvåning med garage. De två övre planen är indragna från fasadlivet. Översta planet rymmer teknikutrymmen. Byggnaden gavs ljusa putsfasader, varierad färgsättning och stora glaspartier bryter upp fasader och hörn. På norra fasaden övergår glaspartiet över entrén till ett glastak.

Storseglet byggdes ursprungligen för ett dataföretag som skulle hyra största delen av byggnaden. Den tilltänkta hyresgästen fick emellertid ändrade behov. I huset satt istället Vin & Sprit innan ut försäljningen till Pernod Ricard. Det franska företaget sitter kvar i byggnaden men det finns även andra hyresgäster.

KARAKTÄRSBESKRIVNING

Byggnaden har en karaktär som tydligt placerar den efter 1980-talet. Putsfasader och plåtklädda fönster förekom även på 1980-talet men proportionering, fönsterstorlek och de stora glaspartiernas sentida konstruktion och profilering ger en samtida karaktär.

Volymen är skarpskuren och kubisk i jämförelse med de några årtionden äldre grannbyggnaderna. Detta intryck är tydligast från områdets inre. Mot kajen och Årstaviken är karaktären mer fri. Skalan överensstämmer väl med områdets karaktär och tack vare den ljusa färgsättningen blir M 28 och M 23 ett tydligt flygelmotiv på ömse sidor om M 19 och parken.

Fasad mot parken i norr.

Burspråk och indrag ger variation. Foto från kajen.

Mot platsbildningen i väster är byggnaden stramt formad.

M 29 (GA:1) – PARKERINGSHUSET

Ursprunglig funktion:	Parkeringshus
År:	1989-91
Byggherre:	Stancia
Arkitekt:	Axelsson & Borowski Arkitekter AB genom Mischa Borowski och Jan Andersson
Nuvarande funktion:	Parkeringshus
Kulturhistorisk klassificering:	Grön
Motivering:	<p><i>Parkeringshuset på fastigheten Marievik 29 uppfördes på 1980-talet. För ritningarna stod Axelsson & Borowski Arkitekter AB, vilka vid samma tid uppförde flera byggnader i området.</i></p> <p><i>Byggnaden är välgestaltad, det är ett exempel på en förhållandevis vardaglig byggnadstyp som fått en estetiskt genomarbetad arkitektur. Utformningen är expressiv men sammanhållen, med få, välvalda fasadmaterial som tegel och formgjuten betong, och med ett påtagligt grafiskt formspråk som understryks av fasadöppningarna. Parkeringshusets strängt kvadratiska volym artikuleras genom de ut- och uppskjutande trapphusen, och det sätt som den rampen bildar en bågform i fasad. När det gäller de enskilda delarna kan man notera trapphusens dekorativa mönstermurning samt takets rader av välvda bågar i plåt.</i></p> <p><i>Värdena förstärks av omgivningen; tillsammans med byggnaderna i Marievik 15 och 19 bildas en sammanhängande och representativ bebyggelsemiljö från 1980-talet.</i></p>

Fasad mot norr. Materialverkan är tydlig.

Ramper i byggnadens inre.

HISTORIK

Axelsson & Borowski Arkitekter AB ritade parkeringshusets första etapp 1989. Denna del av byggnaden skulle rymma 284 bilplatser och etapp 2 skulle stå färdig två år senare. Byggnaden var svaret på skrivningar i stadsplanen från 1986 (PI 8088) om nya parkeringsanläggningar. Byggandet förutsatte att man rev vinkeldelen av M 22. Man tänkte sig en fortsatt etapp 3 på grannfastigheten M 15 som då ägdes av Hufvudstaden. På alla bygglovritningar från 1989 är etapp 3 inritad på M 15. Någon tredje etapp blev det aldrig fråga om. Istället uppfördes på M 15 en låg parkeringsanläggning några år in på 1990-talet.

Parkeringshuset byggdes med totalt sex våningar, varav en är till hälften belägen under mark och benämns källarplan. Byggnaden uppfördes med halvplansförskjutning och sluttande plan mot öster. Med anledning av det framtida större antalet bilar som etapp 3 skulle medföra byggdes en snabb spirallramp som skulle ge hög kapacitet. Rampen hade annars inte behövts i ett så pass litet parkeringshus som projektet slutade i. Rampen placerades i den södra delen och från södra gaveln kragade en gångramp ut över gatan.

Källarplanet är större än byggnadens planmått, parkeringsytan närmar sig M 22. Inkörningen placerades i sydvästra hörnet och här ställdes ett hiss- och trapphustorn. I östra delen integrerades en nätstation i bottenvåningen.

Byggnaden är en betongkonstruktion med tätt placerade balkar. Väggar och fasader utgörs av förtillverkade element med ytskikt av rött tegel och slät betong. Fönster, dörrar och räcken tillverkades av aluminium eller stål som lackerades i klarblå kulör. Trapphuset hade oputsade tegelväggar och förtillverkade trapplopp. Byggnaden täcktes med ett okonventionellt tak av bågformig korrugerad plåt. Tanken på ett tak föddes under byggandet när man insåg att snöröjning annars skulle bli ett problem.

När byggnaden projekterades började skaderapporter från parkeringshusen från 1960-talet komma. Betongen visade sig inte kunna stå emot vägsaltet. I Marievik använde man för första gången bromatta som tätskikt.

Parkeringshuset var tidigare förbunden med en gångbro till M 19.

Ofärgad betong, rött tegel och blålackerat aluminium är de material som ger exteriören sin karaktär.

KARAKTÄRSBESKRIVNING OCH KULTURHISTORISKT VÄRDE

Endast 20 år har gått sedan P-huset stod färdigt och byggnaden är i stort oförändrad sedan byggnadstiden. Utifrån kännetecknas byggnaden av att ingen fasad är den andra lik, även om fasadelementen har en enhetlig utformning. Arkitekturen är tidstypisk såtillvida att materialkombinationen och skalan känns igen från andra samtida parkeringsanläggningar. Taket med det upprepade bågmotivet torde dock vara mindre vanligt.

Byggnaden ger ett gediget intryck men är påfallande enkel i jämförelse med Axelsson & Borowskis övriga 1980-talsbyggnader. Den saknar den materialmässiga förfining och finish som kännetecknar grannbyggnaderna. Det kan tyckas naturligt när byggnadsuppgiften är att lösa förvaring av bilar. Men

här finns heller inte övriga kännetecken som binder samman byggnaderna i Marievik såsom exempelvis kvadraten, den återfinns endast i byggnadens planform. Följden av denna skillnad i karaktär och kvalitet gör att byggnaden inte uppfattas som en integrerad del av kontors- och industriområdet.

Det bågformade taket och grönska invid västra fasaden.

Trapphuset är markerat med fönsters som följer trapploppen.

In- och utfart samt personentré är belägna med kort avstånd till huvudentréerna i M 22 och M 19.

Gång från hisshall till parkeringsytor.

Gatumiljön med stödmurar, kullersten och buskar.

Interiör i trapphuset

Hisshallen och trapphuset.

Översta parkeringsdäcket.

Rampen kantas på översta plan av ofärgade betongelement.

Översta däck med välvt tak i två nivåer.

KONSEKVENSER AV DETALJPLANEN

KONSEKVENSER AV DETALJPLANEN

I detta kapitel redovisas de konsekvenser för kulturvärden som förslaget till detaljplan bedöms medföra. Även effekter på stadsbilden belyses. Inledningsvis beskrivs förändringarna inom respektive fastighet/kvarter. Därefter behandlas markplanering, siluett och andra övergripande ändringar. Se även sammanfattning av konsekvenser på sidorna 4-5.

Illustration över planförslaget med fastighetsbeteckningar och benämning av byggnader. Illustration: Equator.

RIVNING AV BEFINTLIG BEBYGGELSE OCH UPPFÖRANDE AV NYA BYGGNADER INOM M 15

Pågående detaljplanearbete i Marievik, en del av stadsutvecklingsområdet Liljeholmen, visar tydligt att M 15 har ett strategiskt läge men att fastighetens frånvändhet från sin närmiljö utgör ett problem för den stadsmiljö man avser skapa tillsammans med andra berörda fastighetsägare.

Ur ett fastighetsägarperspektiv uppvisar M 15 en rad brister varav flera är knutna till fastighetens disposition. Hit hör bl a en betydande andel mörka ytor som är svåra att hyra ut, teknikutrymmen placerade lågt i byggnaderna och problematiska entréförhållanden. Stora delar av anläggningen är uppförd för industriellt ändamål, vilket var ett krav från staden när fastigheten planlades. Ända sedan

1980-talet har det funnits en vikande marknad för denna typ av lokaler i området. Lokaler som är anpassade för lätt industri finns det alltför låg efterfrågan på och inget tyder på att den utvecklingen kommer att vända. Dessa ytor betraktas inte heller som goda kontorslokaler.

Befintlig bebyggelse, med undantag för delar av grundläggning och stomplan, föreslås rivas. På platsen och med utökat fotavtryck mot söder (det öppna rummet mot M 23 smalnar av till en normal

stadsgata), uppförs bostadsbebyggelse i fyra kvarter, två längs Årstaängsvägen och två längs vattnet. Kvarteren vid Årstaängsvägen har en regelbunden kvartersform och sluten bebyggelse längs gatorna. Mot vattnet öppnar sig kvarteren. Avsikten är att skapa stadsgator med stadsmässiga fasader utan ett stort inslag av kraftigt utkragande balkonger mot gaturummet. Balkonger föreslås istället mot innergårdar. Inom kvarteren varierar byggnadshöjden påtagligt, från 6 våningar upp till 32 med en högsta plushöjd på 101 m.

Längs vattnet uppförs ett "halvt" kvarter av typen ovan i söder och ett punkthus på uddens hörn i norr. I det södra kvarteret har den sammanhängande bebyggelsen tre olika höjder, från 7 till 27 våningar. Det fristående punkthuset i norr föreslås bli åtta våningar högt.

Föreslagen bebyggelse sedd från Liljeholmsbron. Illustration: Sightline.

Byggnadernas höjd trappar upp från norr mot söder och från öster mot väster och skiljer sig därmed från principen på närliggande Liljeholmskajen där fyra höga byggnader står framskjutna i kajläge.

Samtliga byggnader har tydliga sockelmotiv med stor andel lokaler i bottenvåningarna. Färgskalan är inspirerad av Stockholms innerstad och fasader föreslås i bl a puts och tegel. Det högsta huset föreslås få fasader av sten och metall. Byggnaderna har ritats av tre olika arkitektkontor.

Gårdarna i kvarteren vid Årstaängsvägen är upphöjda från gatan och privata, bl a för att möjliggöra garage. Vistelseytor planeras även på flera av byggnadernas tak. Mot vattnet anläggs en park.

KONSEKVENSER FÖR KULTURVÄRDEN

Rivning av all bebyggelse inom fastigheten bedöms ge påtagligt negativa konsekvenser för kulturvärden.

Främst är det förlusten av M 15 som exempel på tidig postmodern arkitektur med high-techinflenser som är problematisk. Kontors- och industrikomplexet torde vara ett av Stockholms mest intressanta arkitektoniska verk från tiden kring 1980, dessutom med en för tiden exceptionell materialkvalitet i fasad. M 15 uppvisar nämligen några av Stockholms kvalitativt sett bästa plåtfasader. Den omfattande och tekniskt väl utförda fasadbehandlingen i rostfri plåt är kulturhistoriskt värdefull som ett av de främsta exemplen i staden på användning plåt i arkitekturen och byggandet. Rivning av förbindelsebyggnaden innebär att emaljkonsten på fasaderna går förlorad eller flyttas till nya sammanhang.

Punkthuset är till sin form och gestaltning ett unikt kontorshus. Punkthusformen är ovanlig för kontorshus och det höga punkthuset är som helhet ingen vanlig husform under 1970- eller 80-talen. Denna unicitet är stark och samtidigt är M 15 representativ för senmodernismens kontorshus ifråga om kommunikationsytor, fönstersättning och markplanering.

De negativa konsekvenserna kopplade till arkitektoniska värden som uppstår vid en rivning förstärks av att anläggningen exteriört sett är välbevarad och dessa sammanhang är tydligt åskådliga idag.

M 15 är starkt bidragande till att det finns ett kulturmiljöintresse i Marievik. M 15 var en uttalad startpunkt på den utveckling av Marievik från tungt industri- och upplagsområde till 1980-talets lättare industri- och kontorspark som fortsatt att växa fram under 1990- och 2000-talen. M 15 satte tonen såväl innehålls- som volymmässigt. Miljön från 1980-talet har kulturhistoriska värden och rivningar av enskilda delar i denna bebyggelse försvagar den kulturhistoriskt intressanta helheten i Marievik.

Här i Marievik åskådliggörs den snabba utvecklingen av

Föreslagen bebyggelse inom M 15 sedd från Arstaängsvägen. Fronten mot omgivningen omtolkas men blir fortsatt stark. Illustration: Wingårdhs.

kontorshusarkitekturen under 1980-talet på ett utmärkt sätt. Byggandet av kontorshus var ett betydelsefullt och prestigefullt fält inom arkitektur och byggande på 1980-talet. Kontorshusarkitekturen framstår i efterhand som ett av de områden inom den svenska arkitekturen där det hände väldigt mycket under årtiondet. Det finns ett stort kulturhistoriskt intresse i skillnaden mellan M 15 från det tidiga 1980-talet och exempelvis Globenområdet från årtiondets senare del. Även M 19 kan trots att det inte är ett renodlat kontorshus sägas illustrera samma språng från det M 15 representerar. Dessa pedagogiska delar av kulturvärdet skulle försvagas vid en rivning av M 15.

1980-talsprägel i området försvagas även på andra sätt då byggnadsmassan från perioden minskas avsevärt i Marievik. Här

innebär förlusten av den tidstypiska och ovanligt välbevarade landskapsarkitekturen inom M 15 ytterligare negativa konsekvenser.

Då det till största delen är bostäder som kommer att uppföras som ersättning för det som rivs avslutas en 150-årig epok som arbetsplats här på Marieviks nordliga udde. Med hänsyn till övrig planerad inblandning av bostäder i Marieviks centrala delar bedöms det bli stora konsekvenser för Marievik som ett verksamhetsområde. Även Liljeholmens betydelse för Stockholms industrihistoria påverkas i viss mån.

Kajen norr om M 15. Illustration Wingårdhs.

Norra delen av M 15 med parken som möter kajen. Illustration Wingårdhs.

KONSEKVENSER FÖR STADSBILDEN

Från stranden i Tantolunden/Drakenbergsparken utgör befintlig bebyggelse inom M 15 med punkthuset omgivet av ett L eller V ett effektfullt stadsbildsmotiv. Denna kvalitet försvinner vid en rivning.

Punkthuset har idag en roll som dominant och i viss mån signaturbyggnad för området men också som landmärke på gränsen mellan inner- och ytterstad. Dessa funktioner förloras i nuvarande tappning men kommer att återetableras i ny skala och nytt formspråk. Genom att hörnet på udden, som idag är

bebyggt med M15:s högdal, inte betonas i det nya förslaget försvinner den befintliga manifestationen av udden.

Förslaget bottnar i stenstadens tradition med väldefinierade gaturum och stadsmässiga fasader samt en omsluten park och tillgängliga kajer. Kvartersformen och gatorna knyter an till de stenstadslika ambitionerna för Marievik som funnits ända sedan 1970-talet. Den massiva, slutna och i viss mån enhetliga bebyggelsefronten mot Årstaängsvägen, vilken identifierats som ett viktigt karaktärsdrag i området, behålls som stadsbyggnadsmotiv genom enhetliga, i huvudsak jämna fasadliv mot gatan. Genom de markant varierade hushöjderna ändrar dock fronten karaktär.

Även fronten mot vattnet har pekats ut som ett värdebärande inslag i Marieviks kulturmiljö. M 15:s planerade bebyggelse bidrar i hög grad till att stärka fronten som stadsbyggnadsmotiv. Genom en måttlig och varierad skala byggs det vidare på den bebyggelsefront som finns längre söderut.

1970- och 80-talets planläggning gick ut på att skapa en volymmässigt relativt enhetlig bebyggelse i Marievik. Vid gestaltningen av befintlig bebyggelse inom M 15 har man arbetat med medvetna skillnader mellan högt och lågt men inom strama tyglar. L-husets höjd samspelar någorlunda väl med resten av Marievik och den bebyggelsehöjd som eftersträvades under 1980-talet. Den utpräglade variation i höjder som nu föreslås

Föreslagen bebyggelse sedd från Tantolunden. Illustration: Sightline.

bryter tydligt mot detta. De senaste årens sätt att omtolka stenstadskvarteret med olika höjder planeras även på andra håll i staden. Hur höjderna fördelas inom kvarteren styrs till stor del av bullernivåer och en strävan att undvika skuggning av gårdarna.

Den föreslagna bebyggelsen inom M 15 kommer att arkitektoniskt samspela med andra nya inslag i Marievik som omfattas av planförslaget, särskilt intilliggande M 22. Även här varierar byggnadernas höjder inom tydligt definierade kvarter.

Förslaget för M 15 är anpassat till läget alldeles intill Södermalm genom att ha stadsmässiga kvaliteter och undvika skuggning av badet i Tantolunden. Som helhet innebär dock den nya bebyggelsen inom M 15 något annat än vad som hittills byggts i Marievik och

det finns inga egentliga hittills uppförda motsvarigheter till så tät, varierad bebyggelse i Stockholm.

Se vidare under kapitlet "Siluett och hushöjder, Marievik sett på avstånd" (s.67 ff.) och "Konsekvenser för riksintresset för kulturmiljövården" (s.75 ff).

TILLBYGGNAD OCH ÄNDRING AV M 19

I detaljplanen skapas bygggrätter för två tillbyggnader mot Årstaängsvägen. Tillbyggnaderna placeras som flyglar symmetriskt på ömse sidor om en mittaxel som leder in till den centralt placerade huvudentrén till byggnaden. Flyglarna planeras att sträcka sig fram till fastighetsgräns och följa befintligt fasadliv i sidled. Höjden (1-2 vån) motsvarar befintlig byggnads visuella bottenvåning som i själva verket omfattar två plan. I anslutning mellan flyglar och befintlig byggnad görs ett litet indrag. Flyglarna föreslås i hög utsträckning glasa upp och tänkbar användning är café eller kontor. Glas i fasaderna föreslås bli genomskiktligt glas (ej speglande).

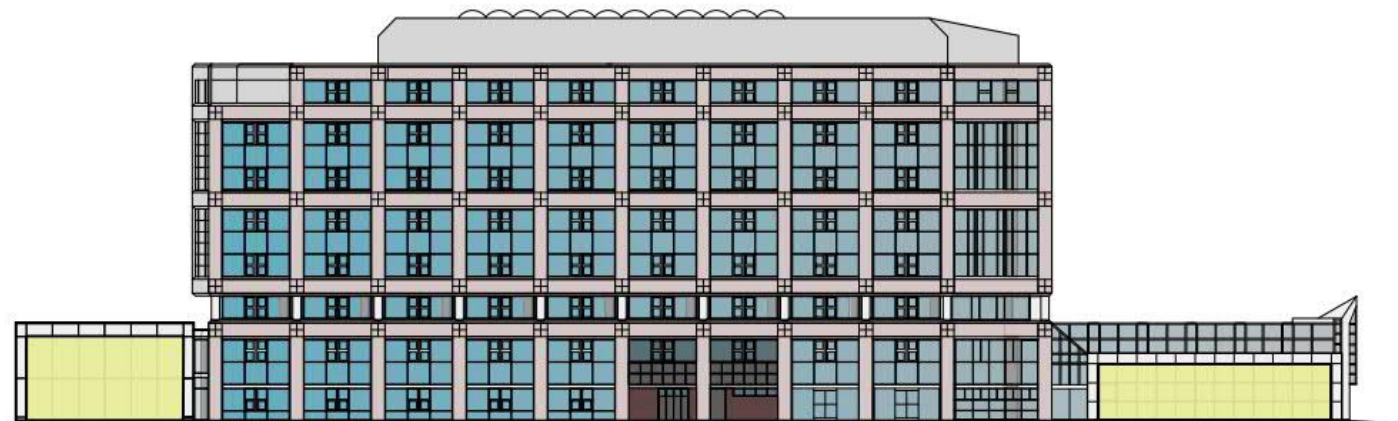
Detaljplanen meddelar skyddsbestämmelser för att långsiktigt säkra byggnadens kulturvärden. (Karaktärsdrag som är viktiga att ta hänsyn till vid ändring och förvaltning redogörs för i planbeskrivningen.) Ifråga om den låga delen mot parken medges dock ändring av speglande fasadglas till genomskiktligt glas. Tanken är att restaurangverksamheten i denna del av byggnaden ska vara synlig från utsidan och berika parken. Idag uppfattas byggnaden som sluten och privat genom det speglande glaset. I det förslag som tagits fram som underlag till planarbetet byts glaset i de nedre delarna och i den centrala entrén. Befintligt speglande glas behålls i de övre fönsterpartierna och i två entréer.

KONSEKVENSER FÖR KULTURVÄRDEN

Tillbyggnaderna innebär att förplatsen vid Årstaängsvägen till övervägande del byggs igen. Platsen domineras idag av en asfalterad angöringsväg till huvudentrén, två sidoordnade rader markparkeringsplatser samt grönska i form av marktäckande låga buskar i rabatter med kantstöd av betongelement och några lövträd. En bred entrézon är belagd med stora kvadratiska plattor fram till Årstaängsvägen. Närmast fasad finns en upphöjd yta belagd med kullersten.

Hur förplatsen ursprungligen var tänkt har inte klarlagts. Sannolikt är dess nuvarande uppbyggnad nära överensstämmande med ursprunget. Klart är att de ambitioner och den formvilja som finns i parken på andra sidan byggnaden inte har sin motsvarighet här. Vegetation och markbeläggning är förvisso tidstypisk men tydligt anspråkslös. Förplatsen har idag endast ett slags bruksvärde, platsen hjälper inte till att förhöja den arkitektoniskt och arkitekturhistoriskt intressanta byggnaden.

Byggnadens fasad mot Årstaängsvägen har en tydlig betoning av mitten vilket är ett karaktärsdrag och en del av det kulturhistoriskt intressanta i denna postmodernistiska arkitektur. Genom att tillbyggnaderna sidoordnas byggnadens mittparti blir fasadens centrala del opåverkad och det skärmtak som omnämns i stadsmuseets motivering kan bevaras intakt.

Tillbyggnaderna får motsvarande höjd som befintlig lågdel på östra sidan. Här framgår vilka glasytor som föreslås få klarglas. De är markerade i gult. Illustration: Equator.

Påverkan på byggnaden kommer istället att uppstå i anslutningarna mellan tillbyggnader och befintlig byggnad. Fasaden saknar egentlig sockel varför det till största delen är utfackningspartier som berörs.

Upplevelsen av byggnaden från Årstaängsvägen kommer också att påverkas i viss utsträckning då flyglarna skär siktinklar. Denna negativa påverkan bedöms dock vara liten.

Skall tillbyggnader göras förefaller det föreslagna sättet att göra detta som det bäst lämpade. Här tar man upp det grepp med två separata flygelbyggnader som syns på gårdssidan på skissen från 1986. Planens intention med M19 som huvudbyggnad i en klassicistiskt inspirerad plankomposition blir kvar tack vare att tillbyggnaderna blir så låga. Ingen annan byggnad i raden mot Årstaängsvägen, varken befintlig eller planerad, har en liknande uppbyggnad utan frontar gatan med höga fasader. Motivet med låg flygel finns dessutom redan representerat mot parken.

Att ändra speglande glas till klarglas i den befintliga låga byggnadsdelen mot parken innebär en märkbar förändring av byggnadens arkitektur från detta håll. Speglande glas är ett viktigt karaktärsdrag som tydligt placerar in arkitekturen i ett tidsmässigt sammanhang, 1980-talets mitt eller senare del. Det är dock främst i huvudvolymens stora glaspartier som det speglande glaset kommer till sin rätt och samverkar med kulörverkan i betongfasaderna. Ett byte av glas i lågdelen kan ge positiva effekter för närmiljön utan att kulturvärden riskerar att förvanskas. Sammanhängande fasaddelar med speglande glas behålls och upprätthåller ett tydligt arkitektoniskt sammanhang mellan huvudvolymen och lågdelen.

Riktlinjer för planbestämmelser

Befintlig byggnad på M19 är uppförd i en raffinerad arkitektur med medvetet valda material och präglas av en för tiden osedvanligt hög kvalitet i utförandet. Detta ställer stora krav på utformning och detaljbearbetning av tillbyggnaderna. För att säkerställa detta införs utformningsbestämmelser i planen. Nya flyglar bör inte uppfattas som ursprungliga byggnadsdelar men bör hålla hög arkitektonisk kvalitet.

KONSEKVENSER FÖR STADSBILDEN

Tillbyggnaderna påverkar endast stadsbilden vid Årstaängsvägen där fronten mot gatan både blir mer enhetlig samtidigt som M19:s indragna läge i huvudsak fortfarande blir kvar. Eftersom det endast blir en förändring för de två understa våningarna kommer heller inte tillbyggnaderna att bli synliga för resenärerna på Södertäljevägen.

Förplatsen framför M19 har med nuvarande utformning ingen positiv betydelse för stadsbilden.

RIVNING AV ODELBERG & OLSONHUSET M 22

M 22 rivs för att möjliggöra uppförandet av ett nytt bostadskvarter vilket är i linje med stadens och fastighetsägarens ambitioner att skapa en mer levande stadsmiljö i Marievik.

Ett bevarande av M 22 har inte ansetts realistiskt från fastighetsägarens perspektiv. Byggnaden har periodvis dragits med hög vakansgrad som är en följd av dålig attraktivitet på kontorshyresmarknaden. Installationerna motsvarar inte dagens krav och nya installationer är inte möjliga att realisera på grund av låg våningshöjd. Den låga tekniska standarden gör även att hyresnivån är låg.

KONSEKVENSER FÖR KULTURVÄRDEN

Byggnaden är en tydlig rest från "stålepoken" även om upplagsytorna intill huset sedan länge är bebyggda. Inte minst är det fasadernas tegel som signalerar äldre industribyggnad – övriga bevarade byggnader från epoken i Marievik har samma fasadmateriell. Här har dock teglet till stora delar vitslammats.

Bebyggelsen har vid stadsmuseets inventering för några år sedan klassats gul. Rivningen av norra flygeln med tillhörande fasadreparationer, det ändrade entréläget och den igenbyggda portiken har inneburit så stora förändringar att såväl de pedagogiska som de miljöskapande värdena försvagats avsevärt.

De ändringar som kan sägas ha påverkat kulturvärdena negativt kan också ses i ett annat ljus då de utfördes under de år på 1980-talets andra hälft när Marievik gick en kulturhistoriskt intressant utveckling till mötes. För ändringarna svarade även här Borowskis arkitektkontor. En rivning innebär att en kugge av det man skapade under 1980-talet försvinner. Ändringarna och nytillskotten från 1980-talet håller dock inte samma höga kvalitet som de nybyggda grannfastigheterna.

Som kontors- och lagerbyggnad utgör byggnaden ett dokument över perioden som verksamhetsområde. Kontorsbyggnader från

Befintlig slät fasad, uppglasat trapphus och kopparklädda takfall.

1900-talets mitt i centralt belägna verksamhetsområden är en hotad kategori byggnader då områdena i många fall står inför omvandlingar. I områden som Västberga och Ulvsunda finns dock arkitektoniskt mer intressanta och välbevarade byggnader från tiden.

Dokumentvärden finns knutna till den tidiga aluminium- och isolerglaskonstruktionen i det uppglasade trapphuset och till takformen i vindsvåningen. Dessa förloras vid en rivning. Fastighetsägaren bör undersöka hur konstverket i entrén kan tillvaratas.

KONSEKVENSER FÖR STADSBILDEN

Stadsbildsmässigt förloras en slät volym som är en integrerad del av fronten mot Årstaängsvägen och som är med och definierar den relativt mäktiga skalan. Det glasade trapphuset bidrar till denna monumentalitet. Inslaget av tegel som en materialmässig bas i Marievik försvagas. Det välgestaltade taket är en befintlig kvalitet i dagens stadsbild som går förlorad.

RIVNING AV PARKERINGSHUSET M 29 (GA:1)

För att kunna förverkliga det nya bostadskvarteret M 22 krävs att befintligt parkeringshus rivs. Nya parkeringsplatser anordnas inom kvarteret.

Parkeringshuset har dålig beläggningsgrad idag och det antas inte bli någon förbättring framöver. Det finns därför inga ekonomiska incitament för ett bevarande.

KONSEKVENSER FÖR KULTURVÄRDEN

Byggnaden är grönklassad och en rivning innebär att ett kulturhistoriskt värdefullt parkeringshus förloras.

Parkeringshus är en av de mest negativt laddade byggnadskategorierna som existerar då de för många förknippas med de våldsamma omdaningarna av många svenska stadskärnor under efterkrigstiden. Förhållandevis mycket få parkeringshus har ett kulturhistoriskt skydd eller är klassificerade som kulturhistoriskt värdefulla. Detta trots att de är en av de byggnadstyper som kanske tydligast symboliserar 1900-talets stadsbyggande och samhälle. Många parkeringshus, inte minst i Stockholm, har på senare år rivits eller omvandlats och parkeringshusen tillhör en hotad byggnadskategori.

Parkeringshuset i Marievik tillhör inte den mest symbolmättade kategorin parkeringshus. Det uppfördes som ett naturligt komplement till de nya kontors- och industribyggnaderna. Det var vanligt att stora kontorsanläggningar under 1970- och 80-talen byggdes med externa parkeringshus i närheten. På samma sätt kompletterades tidens bostadsområden med separata parkeringsanläggningar. De gestaltningsmässigt främsta från 1980-talet i Stockholmstrakten finns sannolikt i Skarpnäck där en ny stadsdel med stora arkitektoniska och stadsplanemässiga ambitioner uppfördes.

I bostadsområden kommer parkeringsanläggningarna sannolikt ha större förutsättningar att bevaras. I Marievik finns inte incitament trots att byggnaden är i gott skick och mycket välbevarad. Parkeringshuset har tidstypiska byggnadsmaterial och en tidstypisk färgskala. I takt med att 1960-talets parkeringshus med exponerad grå betong blev alltmer utskällda gjorde man under 1980-talet tydliga ansatser till att få parkeringshusen att smälta in bättre bland omgivande byggnader och ge dem en mer intressant och "mjukare" framtoning. Med sin kombination av betong, tegel och klara färger i tex trapporna är det berörda parkeringshuset ett gott exempel från sin tid. Det finns dock faktorer som reducerar dess betydelse som representativ exponent för 1980-talets parkeringshusbyggande. Hit hör den överdimensionerade rampen som var avsedd att betjäna ett i framtiden kraftigt utbyggt parkeringshus, en utbyggnad som aldrig realiserades. Hit räknas också den egensinniga lösningen med bågformade plåtar som taktäckning.

Parkeringshuset i Marievik uppfördes efter ritningar av Axelsson & Borowski på uppdrag av Ratos/Stancia och är därmed en beståndsdel i den kulturhistoriskt intressanta utveckling Marievik genomgick under 1980-talet. En rivning innebär att de historiska sambanden i centrala Marievik försvagas. Den utvecklingen inleddes när förbindelsegången till M19 revs. Att parkeringshuset försvinner innebär att det blir svårare att läsa och förstå hur verksamhetsområdet fungerat.

KONSEKVENSER FÖR STADSBILDEN

Stadsbildsmässigt bedöms rivningen inte innebära några negativa konsekvenser. Parkeringshuset ligger tämligen dolt i sitt läge mellan M 22 och M 23 och är inte någon väsentlig del i fronten mot Årstaängsvägen eller mot vattenrummet. Byggnaden kan heller inte sägas vara en utformningsmässigt väl integrerad del av stadsdelen.

NY BEBYGGELSE INOM M 22 OCH M 29 (GA:1)

På platsen för M 22 och parkeringshuset M 29 (ga:1) samt mellanliggande park uppförs ett nytt bostadskvarter. Kvarteret får en kvadratisk form och bebyggs i markplan över hela ytan. Från denna sockel som innehåller förskolelokaler, kommersiella ytor och bostadskomplement reser sig sex hus med bostäder och förskola. Byggnaderna har olika form och höjd (9, 9, 11, 11, 18 samt 27 våningar) men har det gemensamt att de uppförs längs kvarterets yttre kanter. I släppet mellan de två byggnaderna mot Årstaängsvägen uppförs en bullerskyddande skärm med balkonger. I mitten av kvarteret anläggs en underbyggd gård som nyttjas av förskolan. Planterade takterrasser anläggs på samtliga byggnader. Fasaderna föreslås utformas med tegelmurverk i antingen ljusa eller mörka kulörer och med metallfasader i de högre byggnaderna. Bottenvåningarna planeras att vara aktiva runt om hela kvarteret.

KONSEKVENSER FÖR STADSBILDEN

De två byggnaderna längs Årstaängsvägen förses med en bullerskärm som länkar samman byggnaderna i fasadliv. Detta bidrar till att stärka intrycket av en gemensam front trots att kvarterets front bryts upp i två byggnader med olika höjd och fasaduttryck. Balkongerna mot Årstaängsvägen föreslås i huvudsak bli indragna vilket bidrar till att bibehålla en relativt slät front.

I planområdets inre delar innebär det nya bostadskvarteret att det öppna byggnadssättet som det friliggande parkeringshuset ger ersätts av mer slutna gaturum. Den lilla parken från sent 1980-tal försvinner i sin helhet. Den stärkta rutnätsstrukturen och de tydligare definierade gaturummen kan dock inte sägas bryta mot 1980-talets intentioner för området. Placeringen av byggnaderna längs kvartersgränsen innebär en anpassning till platsen och den strävan till ordnad bebyggelsestruktur som funnits sedan 1980-talet.

Byggnadssättet med byggnader av olika höjd som reser sig från en gemensam bas har likheter med den föreslagna bebyggelsen inom M 15. Planområdets näst högsta byggnad uppförs inom kvarteret och M 22 blir en integrerad del av helheten med stadsmässig men högre bebyggelse i centrala och norra Marievik.

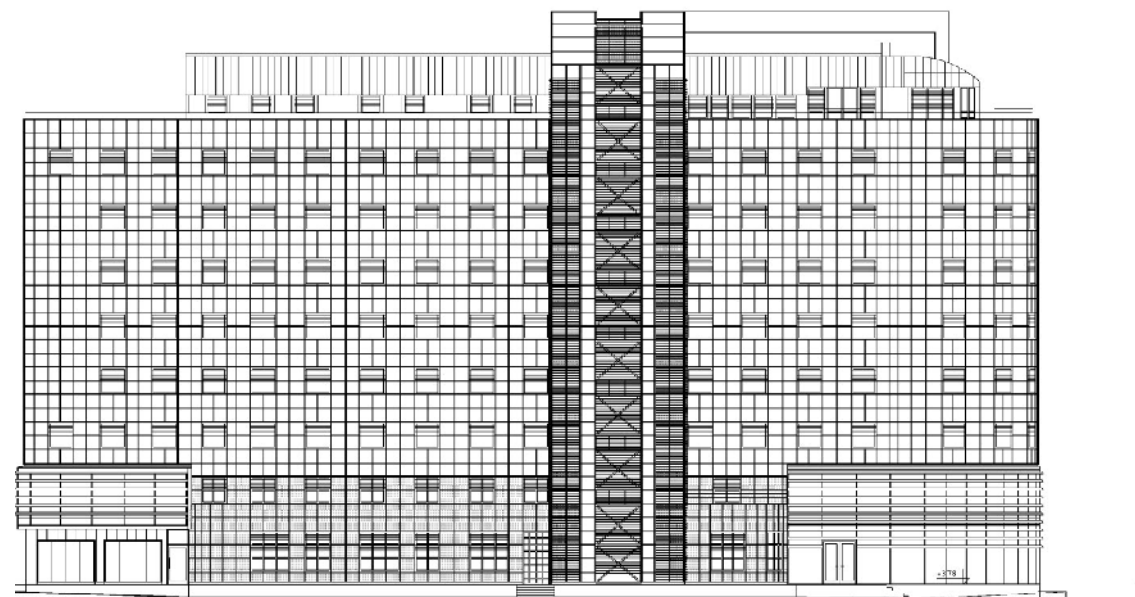
Se vidare under kapitlet "Siluett och hushöjder, Marievik sett på avstånd" (s.67 ff.) och "Konsekvenser för riksintresset för kulturmiljövården" (s.75 ff.).

Föreslagen fasad mot Årstaängsvägen med bullerskärm mellan byggnadsvolymer. 27-våningshuset är placerat indraget i kvarteret och intill M 15. Illustration: Sandell Sandberg/Rotstein Arkitekter.

T.v. byggnaden enligt förslaget. T.h. befintlig fasad mot söder. Illustrationer: Equator.

ÄNDRINGAR AV BYGGNADEN INOM M 23

Kontorshuset M 23 är enligt fastighetsägaren i behov av åtgärder för att bli ett attraktivt och välfungerande kontorshus. Den tillbyggda delen samverkar inte på ett bra sätt med de ursprungliga byggnadskropparna. Byggnaden har heller ingen god interaktion med sin omgivning, bottenvåningarna är i huvudsak slutna och entréerna är få. Dubbla garageinfarter, de höga hisstornen och envåningsdelarna på södra och norra sidan skapar ett avstånd mellan byggnaden och dem som rör sig runt den.

I syfte att göra byggnaden mer attraktiv och att tillskapa ny kontorsyta föreslås en om- och påbyggnad. Påbyggnaden omfattar volymtillägg på två av de befintliga övre våningsplanen, mellan befintliga huskroppar, samt ett nytt våningsplan ovanpå dessa. Befintlig indragen takvåning rivs. Samtliga fasader ovan takfot föreslås bli glasfasader med utvändiga solskydd.

En stark drivkraft bakom förändringen är att göra avsevärda förbättringar av bottenvåningen och byggnadens roll i kvarteret. Hisstornet och den rundade envåningsdelen mot parken i söder rivs. Mot norr behålls hisstornet och envåningsdelen rivs delvis. Hisstornen ersätts med glaspardier. Bottenvåningen och våningen på 1 tr glasas upp för att skapa en tydlig och öppen sockel. Nya entréer tillskapas, däribland ny huvudentré mot parken i söder. Lokaler tillkommer i bottenvåningen.

KONSEKVENSER FÖR KULTURVÄRDEN

Kontorshuset M 23 är uppfört som en integrerad del i 1980-talets omvandling av Marievik och är ritad av Mischa Borowski som haft så stor betydelse för arkitekturen i området. Med sin ljusa färgskala och karaktärsfulla fasader blev byggnaden något av en stilbildare i Marievik. Även om fastigheten efter tillbyggnaden är gulklassad har M 23 genom sin roll som flygel till M 19 och läget vid parken stor betydelse för den helhetsmiljö från 1980-talet som stadsmuseet uppmärksammat i sin klassificering.

Rivningen av hisstorn och envåningsdelarna minskar byggnadens särprägel och det anslag till high tech-arkitektur som finns.

Nya, mot vattnet rundade, volymer på taket framhäver den ursprungliga byggnadsvolymens unika form. Den lätta, glasade gestaltningen kontrasterar effektivt mot de ursprungliga täta fasaderna.

Sammantaget blir förändringen av byggnadens arkitektur påtaglig. Volymerna renodlas på ett sätt som bryter mot den ursprungliga byggnadens additiva form. Samtidigt framhävs de två ursprungliga flyglarna som förlorat i betydelse genom den redan utförda tillbyggnaden.

KONSEKVENSER FÖR STADSBILDEN

Genom tillbyggnaden som fyllt ut utrymmet mellan M 23:s slanka flyglar har den från början avsedda genomsikten genom kvarteret förlorats. Den föreslagna förändringen återupprättar inte dessa siktlinjer men innebär ändå en utökad kontakt mellan Arstaängsvägen och vattnet genom det minskade fotavtrycket och vidgade gaturum.

I befintligt utförande uppvisar byggnaden flera av de drag som gör att dagens Marievik har brister i gatumiljön. Här finns garageinfarter, markparkering mot fasad och förgårdsmark med murar och nivåskillnader. Dessa brister kan till stor avhjälpas genom de föreslagna förändringarna

RIVNING AV PÅBYGGD DEL OCH NY PÅBYGGNAD AV VARUHUSET, M 27, OCH NYBYGGNAD INOM M 30

För M 27 föreslås genomgripande ändringar när Marievik förnyas. De påbyggda våningarna från 1980-talets mitt rivs. En ny påbyggnad görs på befintlig byggnad från 1940-talet. Sex nya våningar uppförs ovanför befintlig tegelfasad, de tre nedre i fasadliv och de två översta med indrag på flera sidor. Takterrasser tillskapas vid indragen. Den nya volymen utförs med fasader av slammat tegel eller puts och med stora, regelbundet placerade fönsterpartier som knyter an till den befintliga fönstersättningen.

Samtliga ytor förutom teknikutrymmen och lokaler i bottenvåningen är tänkta att användas för kontorsändamål. Fasadändringar genomförs på befintliga delar, där särskilt bottenvåningen anpassas för att bli mer attraktiv och bidra till stadslivet.

En befintlig byggrätt på parkeringsplatsen, M 30, utökas och en ny byggnadsvolym uppförs intill befintlig byggnad. Byggnaden i totalt 16 våningar har en avtrappande form och en slank volym som utformats och vinklats för att minimera skuggning av den närliggande parken vid M 19. Byggnaden utreds för att byggas med trästomme och med glasade träfasader som exponerar stommen. Översta våningen föreslås få ett indrag. Byggnaden föreslås i huvudsak bli ett kontorshus men planen medger även användning som hotell.

KONSEKVENSER FÖR KULTURVÄRDEN

M 27 är inte klassificerad men har betydelse för Marieviks historiska dimensioner då det finns kopplingar till såväl järnvägs- som stållepoken. Eftersom ett stort antal ändringar av exempelvis fönster och portar gjorts genom åren är det främst i tegelfasaderna som byggnadens betydelse avspeglas.

Rivning av 1980-talsdel

Den tre våningar höga kontorsdelen ersätts med en ny kontorsvolym. 1980-talsdelen har tekniska brister och saknar den gestaltnings- och materialmässiga kvalitet som gör att det riktas kulturhistoriskt

intresse mot Marievik. Däremot var påbyggnaden startskottet för utvecklingen av centrala Marievik och dokumentvärden knutna till detta förloras vid en rivning. Rivningen påverkar kulturvärden i ringa omfattning.

Ny till- och påbyggnad samt fasadändringar

Att påbyggnaden görs i sex plan innebär att påbyggnadens volym blir tydligt större än 1940-talsbyggnadens. Det brukar ofta betraktas som arkitektoniskt mindre lämpligt i de fall man bedömer att det är viktigt att ursprungsbyggnaden får fortsätta att ha en huvudroll. I detta fall bedöms detta förhållande vara mindre problematiskt. Den robusta 1940-talsbyggnaden har en repetitiv uppbyggnad och bedöms arkitektoniskt vara tålig för påbyggnad. De fasadband som föreslås i den nya volymen, varav det övre är placerat efter tre plan, samt indragen, innebär en bearbetning av den tillkommande volymen som ger en nedbruten skala. Takfotshöjder i den närmaste omgivningen tas upp i indraget efter tre våningar.

Fasadutformningen för tillkommande våningar är lugn, regelbunden och anpassad till 1940-talsbyggnadens tydliga rytm. Genom de större fönsterpartierna får dessa våningar en lättare karaktär vilket bedöms vara lämpligt. Byggnaden blir på så sätt tydligt förankrad i marken. Enkelheten i fasaderna är särskilt angelägen att uppnå eftersom de fasadändringar som gjorts i 1940-talsbyggnaden inneburit att byggnaden ger ett rörigt helhetsintryck.

Bottenvåningen bedöms vara tålig för förändringar eftersom stora förändringar redan gjorts. Om stomdelar från 1800-talet i byggnadens inre riskerar att påverkas av konstruktiva åtgärder är inte utrett i detta tidiga skede.

Sammantaget innebär dessa ändringar en tydlig förändring i upplevelsen av byggnaden och dess historia. Arkitekturen uppgraderas på ett sätt som är anpassat till ursprungsarkitekturen vilket i viss mån uppväger de negativa konsekvenserna.

Det nya höga huset i trä och glas påverkar inte befintlig byggnads kulturvärden förutom att den östra fasaden får en begränsad synlighet.

KONSEKVENSER FÖR STADSBILDEN

Mot Årstaängsvägen behåller M 27 sin verkan som del av den jämna bebyggelsefronten mot Årstaängsvägen och anpassas till att höjdskalet längs gatan växer.

Det öppna rummet öster om Varuhuset, och som till delar kommer att bebyggas, utgör en av få platsbildningar i Marievik. Marieviksgatans gaturum förlängs och stärks på bekostnad av denna platsbildning. Ytan är emellertid ianspråktagen som parkering och angöringszon utan några gestaltningsmässiga ambitioner. Den nya byggnaden kommer att medföra att M 19:s synlighet söderifrån minskar.

Den nya volymens höjd på 16 våningar innebär att en högdeltillkommer i södra delen av Marievik som idag har en relativt enhetlig höjdskala. Byggnaden blir en solitär, den står fritt medan övriga befintliga och planerade höga hus i området och i angränsade miljöer alltid tillhör grupper. Det föreslagna klustret av höga hus i norra Marievik (M 15 och M 22), Liljeholmskajens fyra höghus och punkthusraderna i Nybohov utgör medvetna och tydligt åtskilda grupper med fritt utrymme mellan. Som fristående hög byggnad kan M 30 bidra till att knyta samman dessa grupper men kan också ses som att den bryter mot det konsekventa stadsbyggnadsmönstret. Från många vinklar kommer dock byggnaden upplevas som en integrerad del av gruppen höga hus i Marievik.

Parkeringsytan på fastigheten M 30 mellan M 27, M 19 och M 28 hösten 2011. M 23 syns i bakgrunden.

Den föreslagna byggnaden inom M30 minskar platsbildningens yta och begränsar M 19:s synlighet från söder.

TILL- OCH PÅBYGGNAD AV M 24 OCH M 25

Kontorshuset M 24 och M 25 byggs på med kontorsvåningar, befintliga teknikutrymmen på taken rivs. Byggnadernas fasader bevaras men fönstrens storlekar utökas, i synnerhet mot vattnet, för att förbättra kontorslokalerna och göra dem mer attraktiva. Fasaderna får genom den nya fönstersättningen ett lugnare intryck. Sockelvåningarna öppnas upp och tvåvåningsmotivet utökas till fler delar av byggnaderna för att skapa en bättre interaktion med omgivningen. Miljön närmast byggnaderna görs mer stadsmässig genom rivning av lastkajer, rökluckor etc. Tillkommande våningar föreslås utformas med en avvikande fasadutformning för att skapa "kronor" ovanpå de ljusa huvudvolymerna. Byggnadshöjden inklusive påbyggnader kommer att bli något högre än befintliga byggnader med takuppbyggnader.

KONSEKVENSER FÖR STADSBILDEN

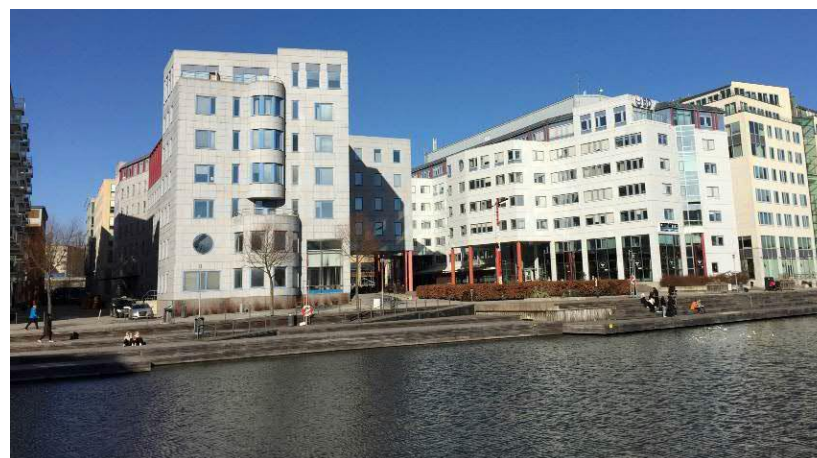
M 24 och 25 är tidiga 1990-talsbyggnader som i många delar är samma andas barn som 1980-talshuset, M 24 är dessutom ritat av DOM Borowski. Byggnaderna ingår i Stancias strukturplan för Marievik och bidrar till områdets karaktär. De är dock för unga för att omfattas av kulturhistorisk klassificering. Av den anledningen analyseras ändringarna endast utifrån ett stadsbildsperspektiv.

Byggnaderna ändrar delvis karaktär och postmodernistiska inslag tas bort vilket försvagar områdets befintliga tidsprägel och arkitektoniska formspråk. Strukturmässigt ändras inte mycket, rörelsemönster och entrélägen blir kvar.

På avstånd bedöms de något utökade byggnadsvolymer inte ge några negativa konsekvenser. M 28 är påtagligt högre och även ett nyuppfört bostadshus direkt söder om M 24 upplevs idag som en högre byggnad. Tillkommande takvåningar har högre gestaltningsmässig kvalitet än befintliga takuppbyggnader på M 24-M 25 och teknikvåningarna på M 26 som idag är väl synliga från Arstabron.

Illustration av Equator som visar förslag till volymtillägg och fasadändringar.

Befintlig situation. Foto: Equator.

PÅBYGGNAD AV M 26

I planförslaget medges påbyggnad av M 26 med tre våningar. Befintliga indragen takvåning rivs. De nya våningarna uppförs indragna innanför takfoten. Nya volymer följer befintlig byggnads delning i två flyglar på vardera sida om Millenniestråket. Nya volymer länkas ihop i östra delen.

KONSEKVENSER FÖR STADSBILDEN

Påbyggnaden innebär att M 26 följer med i den generella höjningen av bebyggelsefronten längs Årstaängsvägen. Då endast M 19 bibehåller dagens höjdskala skiljer den tydligt ut sig och stärker sin roll som områdets nav.

Påbyggnaden på M 26 kommer att göra att byggnaden blir mer synlig och ökar sin betydelse i stadsbilden. Från delar av Årstabron kommer byggnaden att tydligt torna upp sig bakom M 24 och M25. De båda lägre byggnaderna kommer att kunna uppfattas som flyglar till M 26. Södra Marievik får därmed en mer monumental prägel sett från Årstabron än vad som är fallet idag.

M 26 med påbyggnad enligt planförslaget. Equator.

M 26 med påbyggnad enligt planförslaget. Equator.

OMGESTALTNING AV BEFINTLIG PARK MARIEVIK 29 (GA:2)

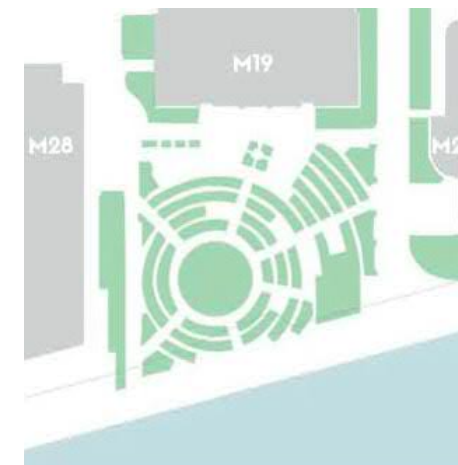
Marievik är tätbebyggt och kommer att bli mer intensivt brukat om planförslaget realiserar. Platsbildningar och parker blir mycket viktiga för att erbjuda möjligheter för rekreation och möten. Befintliga parker är skapade för att tillgodose kontorsfastigheternas behov och svarar inte mot de krav och önskemål som kommer att finnas framöver. De nya bostäderna och arbetsplatserna inom planområdet gör att det framledes ställs helt nya krav på ytornas användbarhet och tålighet. På grund av markföroreningar från tidigare verksamheter vidtas saneringsåtgärder som kräver stora ingrepp i parken. Befintliga träd kan dock bibehållas i stor utsträckning, några måste tas bort för ny ledningsdragning.

Landskapsarkitekternas analys av parken mellan M 19 och kajen, Marieviks viktigaste friyta, är att den är sluten, svåränvänd och upplevs privat. Det finns få vistelsezoner och läget vid vattnet tas inte vara på. Ambitionerna är därför att göra platsen tillgänglig och öppen, den ska erbjuda något för många målgrupper samtidigt. Både platser för aktivitet och stilla vistelse ska tillskapas.

Den föreslagna gestaltningen baseras på denna programmering för många syften och på en ambition att tillvara så många av de befintliga stora träden som möjligt. En antal befintliga träd utgår. Nya träd, buskar och perenner som bidrar till ökad biologisk mångfald planteras. Centralt anläggs en kvadratisk gräsmatta. Under krontaket placeras bl. a. sittmöbler. Nya murar av betong gjuts och sittplatser anordnas på flera sätt, bl a i form av stora runda sittmöbler.

Befintlig parkutformning med svängda linjer och gradänger. Till höger illustration som visar mönstret i befintlig markvegetation. Andersson Jönsson Landskapsarkitekter AB.

KONSEKVENSER FÖR KULTURVÄRDEN

Att parken omnämns i en kulturhistorisk klassificering indikerar att den kan vara särskilt tidstypisk eller välgestaltad. Det saknas dock kunskapssammanställningar och omfattande inventeringar av så pass sentida bebyggelsemiljöer vilket gör det svårt att få perspektiv på vilka värden parken representerar.

Parken har en strikt och formellt anlagd karaktär med ett planmönster som är betydligt mer invecklat än de funktionalistiska parker som anlades före 1980-talet. Parkens uppbyggnad och beståndsdelar är tidstypiska och stadsmuseet har i sin klassificering av M 19 påpekat hur byggnadens kulturvärden stärks av den välbevarade parken. Det förefaller som om utformningen varit inriktad på att parken skall ge ett vackert intryck sett inifrån M 19. Användbarheten har inte prioriterats lika högt.

Med de brister som identifierats och de ambitioner som finns för parkens framtida karaktär och nyttjande krävs påtagliga ändringar. Den intensiva programmeringen gör att parken blir mindre formell än den befintliga strukturen som bygger på raka axlar och gradänger med svängda linjer.

Omgestaltningen av parken innebär att dokumentvärden försvagas då ett exempel på 1980-talets landskapsarkitektur omskapas kraftigt. Att befintliga träd till stor del kan sparas reducerar den negativa påverkan av en ny utformning eftersom tidsdjupet på platsen i viss mån bibehålls. Nya betongmurar och cirkeln som viktigt tema, ger ändå en viss anpassning till parkens ursprung och befintliga karaktär. Det finns även en tydlig axialitet kvar i parkens norra och södra delar.

Förslag till omgestaltning, Andersson Jönsson Landskapsarkitekter AB.

NY MARKBELÄGGNING OCH NY UTFORMNING AV GATURUMMEN OCH KAJERNA

Vid sidan av parker finns kajer och gaturum som omfattas av planprojektet. Landskapsarkitekterna har utarbetat några huvuddrag som är gemensamma för planområdet. Gatorna kommer generellt att präglas av ett gångfartssystem enligt tankegångarna om s. k. shared space, där trafikytorna mer eller mindre utgör ett gemensamt golv för fotgängare, cyklister och bilar. Detta sätt att planera trafikmiljön avviker från den traditionella funktionsuppdelade gatan med upphöjda trottoarer och markerade övergångsställen. Det finns dock likheter i form av från trafik fredade zoner närmast byggnaderna, planterade förgårdsmark och trädtrader, som med anledning av de begränsade gatubredderna endast är möjliga på gatans ena sida. Ett antal befintliga träd byts ut. Nya träd på gångfartsytor väljs för att de inte ska bli för stora och skuggande. Även cykelställ kommer att finnas i gaturummet.

Markbeläggning på gångfartsytorna föreslås bli enhetlig med betongsten, ett material som signalerar att det inte handlar om en körbana i vanlig bemärkelse. Vid mindre torgbildningar vid bl. a. det s.k. Millenniumstråket (Genom M 26 och mellan M 24 och M 25) varieras beläggningen för att tydliggöra platsbildningarna. Det bilfria Millenniumstråket får en särstatus bland stråken genom att det beläggs med stora betonghällar. Befintliga konstverk bevaras.

Gatorna kommer att övergå i stadens ägo. Lastkajer, murar, luckor etc närmast fasaderna på de hus som bevaras kommer till stor del att utgå för att skapa gaturum med bättre framkomlighet och med större kvaliteter.

De befintliga kajerna i planområdet är i dåligt skick och görs därför om och breddas. Befintlig marina rivs. Kajerna utförs i betong och får ett gemensamt ytskikt av betong med metallister. För att få in grönska i miljön och för att skapa en gemensam bas för fronten mot vattnet är avsikten att plantera träd längs hela kajsträckningen. Kajerna konstrueras enligt två olika typer, något som påverkar förutsättningarna för trädplantering. I norra delen, vid M 15, kan träden planteras längre ut på kajkanten än i södra delen. Söder om M 15 byggs en påhångningsbrygga i trä på en lägre nivå än betongkajen. Detaljplanen möjliggör en brygganläggning för bl. a. bad sidoordnat i förhållande till mittaxeln vid M19.

Den lilla parken mellan M 24, M 25 och kajen omgestaltas. Inom M 15 utökas parkytan mot vattnet i öster till en multifunktionell park med en större lekplats. Ingenting av befintliga planteringar bevaras.

Belysningen inom planområdet förnyas.

Illustrationsplan som visar ur grönskan fördelas i området. Andersson Jönsson Landskapsarkitekter AB.

KONSEKVENSER FÖR KULTURVÄRDEN OCH STADSBILD

Gatunätet förändras genom nya bredder men intentionerna med en rutnätslik struktur med genomblickar från Södertäljevägen mot Årstavägen bibehålls. Gatornas karaktär av angoringsvägar till garageinfarter och lastkajer förändras i riktning mot stadsgator.

Att de kulturhistoriskt intressanta 1980-talsbyggnaderna som finns i Marievik idag omges av tidstypisk markbeläggning stärker kulturvärdena och upplevelsen av kulturmiljön. Det finns idag i området en mångfald av betongplattor, betongsten och kantstöd som ger en tydlig 1980-talskaraktär. Det är dock uppenbart att det saknas en helhetstanke, markplaneringen har gjorts i samband med att varje enskild byggnad uppförts och detta är en kvalitetsbrist. Såväl 1986 års stadsplan som Stancias strukturplan indikerar att man velat ha en samordnad gestaltning av området men eftersom exploateringen drog ut så långt på tiden blev resultatet synnerligen splittrat. Att brokigheten ersätts med ett för planområdet gemensamt golv är ett medvetet grepp för att höja kvaliteterna

En stor del av befintlig markbeläggning kommer att försvinna. Det är i detta sammanhang viktigt att komma ihåg att betongmaterialet delvis har låg kvalitet och begränsad livslängd. Ett undantag utgörs av de gedigna materialen på mark och stödmurar inom M 15. Här går välbevarad och tidstypisk landskapsplanering förlorad.

Då antalet byggnader från 1980-talet minskar avsevärt genom rivningar blir det mindre angeläget att beakta landskapsplaneringen

från tiden. Vid den kulturhistoriskt värdefulla M 19 bibehålls den ursprungliga inramningen till viss del genom att ett antal befintliga träd och motivet med förgårdsmark närmast fasaderna lever vidare. Det föreslås en omfattande användning av betong och betongsten. Dessa material fungerar väl ihop med shared space. Gångfartssystemet och shared space stämmer också väl med hur människor idag rör sig i Marievik. Även gestaltningsmässigt finns ett släktskap med hur några av gatorna ser ut idag. Den planerade trädplaneringen i gaturummen bryter inte mot befintligt mönster.

Trädraden längs kajen är ett nytt inslag som får stor påverkan både i området och på avstånd. Träden ger en ökad rumslighet och påverkar utblickar. Träden skapar på samma sätt som de gemensamt utformade gaturummen en enhetlighet som bedöms vara förenlig med intentionerna från 1980-talet.

Sett på avstånd kommer bebyggelsens front mot vattnet ändras märkbart. Idag finns en tydlig distinktion mellan zoner där det finns grönska mellan byggnader och vattnet och zoner där bebyggelsen möter kajen direkt. Den planerade förändringen i bebyggelsens möte med vattnet bedöms ge små negativa konsekvenser för kulturvärden knutna till 1980-talets planeringstankar.

Ändringen av grönytan vid M 24 och M 25 påverkar inte kulturvärden.

VERKSAMHETSOMRÅDET BLANDAS UPP

Planen medger ett stort antal bostäder i Marievik. Från ett kulturhistoriskt perspektiv är detta intressant att belysa eftersom Marievik varit ett industri- och verksamhetsområde i 150 år. Sedan början av 1900-talet har det varit ett uttalat industriområde och på 1940-talet förbjöds bostäder uttryckligt i plan enligt tidens strikta funktionsseparering. Det är endast något decennium sedan som man för Marieviks del började ändra inställning i detta avseende.

Att ett av stadens äldre verksamhetsområden nu blandas upp med bostäder innebär en påverkan på kulturvärden. Marievik har dock aldrig betraktats som ett av de klassiska industriminnena likt Electrolux på Lilla Essingen eller Luma i Södra Hammarbyhamnen. Det finns ingen tongivande äldre bebyggelse som gjort att det funnits ett kulturhistoriskt fokus. Däremot har man från kulturmiljövårdens sida uppmärksammat 1980-talets kontors- och lätta industribebyggelse. 1980- och 90-talens kontorspark kommer att vid ett genomförande av planen reduceras och förändras avsevärt. Kontors- och verksamhetsbebyggelse från 1970-, 80- och 90-talen i vattennära läge omfattas även av pågående planering för bostadsbebyggelse i andra stadsdelar, Alvik och Stora Essingen.

Vid Liljeholms- och Sjövikskajen samt i Årstadal har utvecklingen redan hunnit ikapp den verksamhetsanknutna bebyggelsen och det gäller sedan ett antal år även södra Marievik. Bostäderna har krupit ända in på planområdet i söder. Denna utveckling är helt i enlighet med intentionerna för stadsutvecklingsområdet Liljeholmen. Liljeholmen växte fram som ett samhälle med både bostäder och verksamheter och sett i det perspektivet blir den pågående utvecklingen mot ett blandat Liljeholmen särskilt intressant.

Kontor möter idag bostäder i södra delen av Marievik. Buteljgatan, foto från 2011.

SILUETT OCH HUSHÖJDER, MARIEVIK SETT PÅ AVSTÅND

Ny hög bebyggelse är ett bärande inslag i planen, byggnader lika höga och högre än DN-huset och "Skatteskrapan" planeras. Byggnaderna uppförs till skillnad från dessa landmärken i staden i ett låglänt läge. Genom det fria läget vid vattenrummet blir byggnaderna dock väl exponerade och de högsta byggnaderna kommer att bli nya inslag i stadens siluett.

Läget på udden gör att Marievik har idag en framträdande bebyggelsefront och en egen siluett, präglad av jämna hushöjder med M 15:s höghus som utropstecken. De höjdmässiga ramar som sattes av M 22 på 1950-talet har i huvudsak följts men justerats uppåt något under 1980- och 2000-talen, då framförallt M 28 tillåts bli någon meter högre.

Tankarna om en enhetlig skala är inte längre aktuella, i planen bejakas tvärtom en kraftig variation i höjdskala i framförallt norra delen av planområdet.

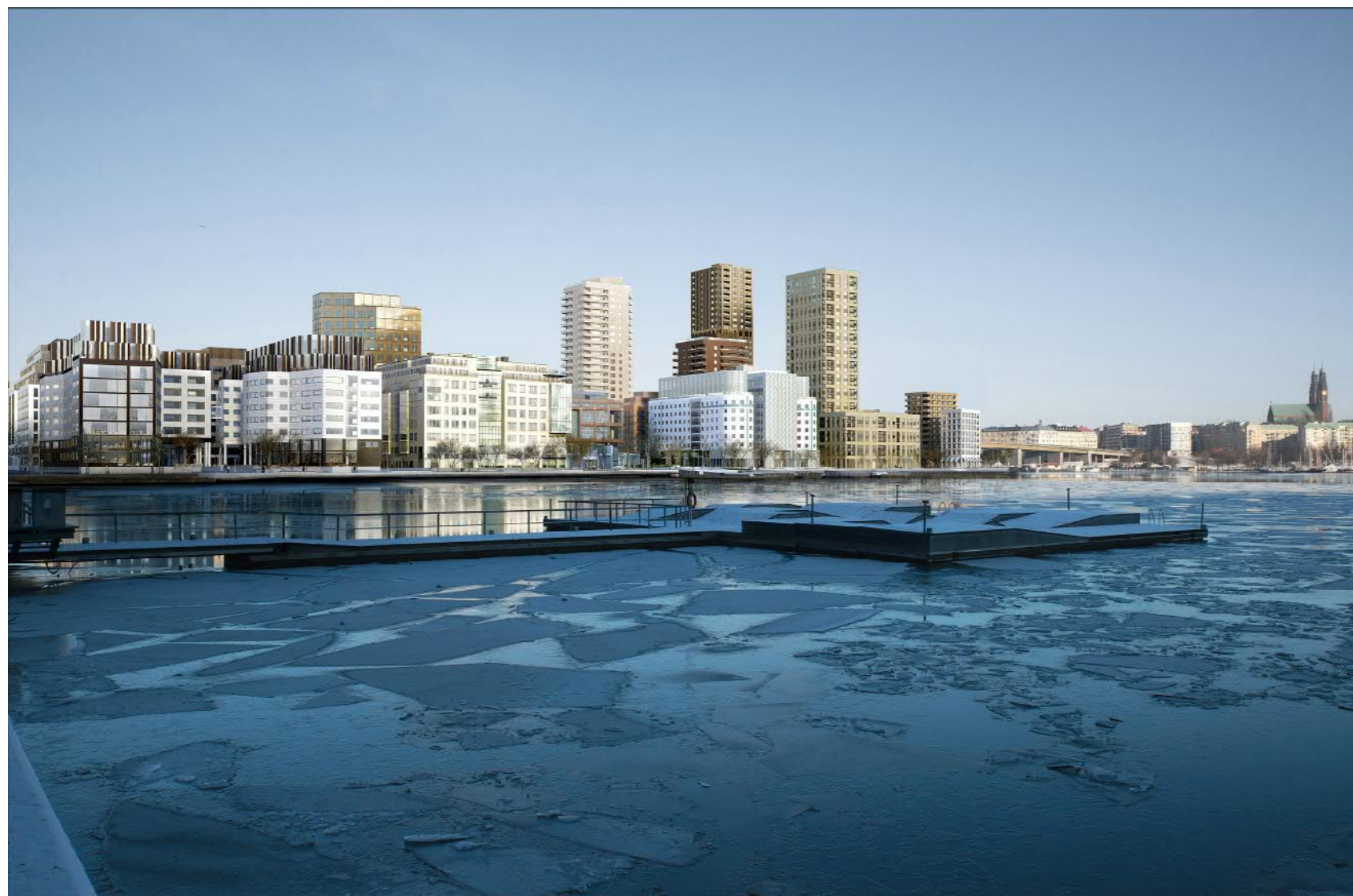
I södra Marievik höjs befintliga byggnader vilket ger en förskjutning i skala från bostadskvarteren i söder. Samtidigt blir taklandskapet mer vårdat när teknikutrymmen flyttas ned under mark.

De höga byggnaderna som föreslås inom M 15, M 22 och M 23 men även höjningen av M 26 och M 27 samt det nya M 30 ger en avsevärd påverkan på siluett och enhetlighet. Någon motsvarighet till koncentration av höga byggnader med sinsemellan olika höjder finns inte på någon annan plats i staden. Bebyggelsesättet är hittills oprövat i Stockholm men liknande tendenser med markant varierade hushöjder inom samma projekt finns på flera håll.

Grupperingen av de höga byggnaderna mot sydväst och Årstaängsvägen, bort från vattnet och udden, ger mindre dramatik i stadsbilden än om de hade bildat en tydlig front mot vattnet eller mot Södermalm. Övergången till Södermalms helt annorlunda höjdskala är genom detta grepp inte abrupt.

Genom att höjdskalet växer på flera håll får den kulturhistoriskt värdefulla M 19 som inte höjs, och som genom den intilliggande parken har en funktion som tyngdpunkt eller huvudbyggnad i Marievik, en ny men fortsatt stark roll i området. Även på avstånd kommer byggnaden att framstå som särskilt betydelsefull.

Fronten mot vattnet kommer att i ett närmare perspektiv inte skilja sig väsensskilt från befintlig situation ifråga om skala. Flera nya byggnader och en park i norr samt fasadändringar i söder förändrar dock intrycket. På avstånd kommer de nya byggnadshöjderna delvis läsas in i fronten, särskilt de högdelar som finns längst österut. Den nya trädraden som föreslås längs kajen kommer också att ge tydlig förändring av sjöfronten med ett grönt band mellan kaj och byggnader. En medvetet skapad front mot vattnet kommer dock att bestå och i många avseenden stärkas.

Marievik sett från Liljeholmskajen. Illustration: Sightline

SYNLIGHET

Marievik ligger på en udde i det vidsträckta landskapsrum som utgörs av Årstaviken. Årstaviken är en öst-västlig vattenfylld dalgång omgiven av höga höjder i söder och norr. Viken genomkorsas av broar varav flera har höga spann för att möjliggöra sjöfart samt för att rationellt överbrygga vattnet och de stora nivåskillnaderna. Ett resultat av dalgångens långsträckta, tydliga riktning, höjderna och förekomsten av vältrafikerade broar är att Marievik är väl synligt och kan upplevas av hundratusentals människor varje dag. Årsta holmar skymmer delvis sikten mot Marievik från öster. Trots detta är delar av Marievik möjligt att uppfatta från broarna vid Skanstull. Från Årstabroarna, i synnerhet den västra, har tågpassagerare, fotgängare och cyklister möjligheter att betrakta Marievik i sin helhet.

I sydväst finns i Marieviks närhet Nybohovsberget och i nordväst höjderna i Gröndal. Här passerar Essingeleden och tvärbanan i högt läge och från bl. a. Stora Essingen finns möjligheter att blicka ut över Mälaren och ett stort landskapsrum med obrutna vyer mot bl a Södermalm, Gröndal och Liljeholmen.

Från Södermalm är Marievik väl synligt vid det gemensamma vattenrummet Årstaviken men också från högt belägna platser som vid Södersjukhuset eller Tantolunden.

Nuvarande bebyggelse inom M 15 är med sitt exponerade läge och sin byggnadshöjd synlig från ett flera andra platser i staden, exempelvis från Västerbron och från högt belägna delar av Kungsholmens södra del, såsom Marieberg. M 15 kan dock inte uppfattas från mer centrala delar av innerstaden.

ÖKAD SYNLIGHET

Genom den avsevärda ökning av byggnadshöjden som föreslås i och med de nya höga husen, kommer Marievik att på ett annat sätt än idag uppfattas som en del av stadsbilden. Från platser där det idag inte är möjligt att uppfatta Liljeholmens bebyggelse kommer ett eller flera av husen att framträda. Marievik kommer att bli ett nytt landmärke i staden. Mälarens öppna vattenrum medför att bebyggelsen blir synlig från bl. a, Tranebergsbron, Alviks strand och Solviksbadet i Bromma.

Från Riddarfjärden, Norr Mälarstrand och vidare västerut längs Kungsholmens södra strand kommer den högsta bebyggelsen att bli ett nytillskott i stadsbilden. De högsta planerade byggnaderna kommer även att synas från centrala delar av staden, exempelvis parken vid Stadshuset och från

Tegelbacken/Klara Mälarstrand. Härifrån uppfattas idag inga byggnader belägna söder om Söder. Södermalms naturliga höjder, bebyggelse och grönska tillsammans med avsaknaden av riktigt höga byggnader i Söderort medför att Södermalms och Långholmens siluett avtecknar sig mot himlen, utan synliga inslag av bakomliggande bebyggelse. Detta ändras om planförslaget realiserar. Söderort blir härmed, om än i mycket begränsad skala, en del av innerstadens stadsbild.

TÄT GRUPP

Precis som i närområdet kommer formationen av tätt placerade hus i olika höjder att sticka ut i stadsbilden från de punkter där mer än ett par av byggnaderna blir synliga. Den täta gruppen bestående av olika hushöjder kommer att bilda en taggig siluett som tydligt skiljer ut sig från all annan bebyggelse. Från vissa vinklar kommer den nya bebyggelsen att skymma bakomvarande byggnader.

ORIENTERING I STADSLANDSKAPET

Nya landmärken stärker möjligheterna till orientering i stadslandskapet. Marievik kommer på avstånd att tydliggöra läget för Liljeholmsbron, Hornstull och kopplingen mellan innerstad och stadens sydvästra delar. Studier av hur den nya bebyggelsen kommer att upplevas på håll visar att de nya landmärkena endast sällan skymmer eller påverkar upplevelsen av befintliga landmärken.

Översiktskarta med fotopunkter för fotomontagen markerade. Illustration: Equator. Samtliga fotomontage på följande sidor är, om inte annat anges, utförda av Equator. I några av bilderna är ännu ej uppförda men planerade byggnadsvolymer vid Liljeholmskajen och i kvarteret Packrummet i Årsta-berg inlagda i montagen. Syftet är att så rättvisande som möjligt illustrera vilken relation planförslaget för Marievik får till omgivningen. Från punkter markerade med vitt kommer nya byggnader inte att vara synliga.

VY FRÅN TANTOLUNDEN – VÄNDPLAN VID TANTOLUNDSVÄGEN

Från denna högt belägna punkt i bergsparken Tantolunden utgör Marievik med de många höga byggnaderna ett dominant inslag i stadsbilden. Fem byggnader avtecknar sig mot himlen. Nya höga byggnader och påbyggnader på M 23, M 26 och M 27 döljer delar av Liljeholmens topografi och bebyggelse, däribland stora delar av det på 1950-talet stadsbildsmässigt medvetet planerade Nybohovsberget. Ny hög byggnad inom M 30 upplevs skalmässigt jämförbar med Nybohovs punkthus. I verkligheten kommer även de höga byggnaderna på Liljeholmskajen att upplevas i vyn och relatera till den nya bebyggelsen i skala.

Från denna punkt framgår att de höga byggnaderna har ett tillbakadraget läge, greppet med lägre byggnader längs kajen ger en utsträckt frontverkan. Nedtrappningen i skala mot norr ger ett odramatiskt möte med Liljeholmsbron och befintlig bebyggelse väster om bron.

Brokigheten i den planerade bebyggelsens skala och form bygger vidare på Liljeholmens, sett till Stockholm som helhet, ovanligt mångskiftande bebyggelse och stadslandskap.

VY FRÅN ÅRSTAVIKEN, STRANDPROMENAD PÅ SÖDERMALMSSIDAN

Från gång- och cykelbron intill Vickergatans västra ände framträder den planerade bebyggelsen i Marievik bakom östra Årstabrons valv över sundet mellan Årsta holmar och Södermalm. Höga byggnader framträder i en tät gruppering vänster om brons pyloner medan lägre bebyggelse håller sig under brobanans nivå. Den byggnadsminnesförklarade bron riskerar att delvis läsas samman med de nya byggnaderna få en försvagad roll och verkan i stadsbilden.

Topografin och landskapet blir mer svårläst då sundet inte framträder lika tydligt som idag. Bebyggelsen blir en av tre tydliga, storskaliga komponenter ihop med Södersjukhuset/ Sachsska sjukhuset och den planerade eller delvis uppförda bebyggelsen på Liljeholmskajen.

VY FRÅN REIMERSHOLMSKAJEN

Från Reimersholmes möte med vattenrummet i söder reser sig den föreslagna bebyggelsen ovan den befintliga, sett till hushöjder relativt enhetliga bebyggelsen i norra delen av Liljeholmen. Stadsfronterna på båda sidor av vattnet har idag ett släktskap med enhetliga hushöjder och ett band av grönska närmast vattnet.

Dagens bebyggelse på var sida om vattnet framstår tillsammans med broarna som småskalig i förhållande till de nyttillkomna byggnaderna. Nya byggnader har en tydligt vertikal betoning som tydligt bryter mot den befintliga, horisontellt betonade bebyggelsen på båda sidorna av vattnet. Påverkan på stadsbilden blir tydlig men begränsad på så sätt att fronterna mot vattnet inte påverkas.

Siktlinjer mot broarna, Årstaviken och Söderorts främsta landmärke, Globen, påverkas inte.

VY FRÅN VÄSTRA ÅRSTABRON

Ett stort antal stockholmare, länsbor och gäster möter innerstaden från tågfönstret på väg över Årstabroarna. Marieviks täta bebyggelse är redan idag mycket framträdande i det vidsträckta stadsrummet. Planförslagets nya byggnader och påbyggnader förstärker detta intryck och utgör en skalförskjutning i förhållande till omgivande bebyggelsemiljö. Från denna vinkel framträder de höga byggnaderna i norra Marievik koncentrerat till höger om M 19 vars betydelse i stadsbilden stärks. Genom att de högsta byggnaderna är tillbakadragna från udden blir inte mötet med innerstadens bebyggelse dramatiskt.

Från vissa punkter på bron skymmer de nya höga husen bakomliggande byggnader och topografi. Hit hör punkthusen på Reimersholme. Även påbyggnaden på M 26 och det nya huset M 30 ger en skalförskjutning i förhållande till grannbyggnaderna i söder. Här framgår hur M 19 stärks som Marieviks mittpunkt genom att dess skala behålls när flertalet övriga byggnader "växer om".

I förgrunden, till vänster i bild, syns bebyggelse under uppförande vid Liljeholmskajen.

Illustration: Sightline.

VY FRÅN SMEDSUDDSDADET

Smedsudden med badplats och strandpromenad tillhör gröna och rekreativa delar av innerstaden. På motstående strand möter Långholmens lummiga grönska vattnet. Långholmens f.d. fängelse och Högalidsskolan med takryttare framträder i bildens mitt. I vänster bildkant syns Högalidskyrkans tornhuvar och i höger bildkant kan punkthus på Reimersholme anas.

Vyn är ett exempel på hur byggnader söder om Södermalm blir ett nytt inslag i innerstadens stadsbild om planförslaget realiserar. Två nya byggnader blir synliga. Denna del av staden som idag präglas av grönska med möjlighet till rekreation i naturlig topografi och park, får ett något större inslag av stad.

KONSEKVENSER FÖR RIKSINTRESSET FÖR KULTURMILJÖVÅRDEN

Stockholms innerstad och Djurgården utgör en miljö av riksintresse för kulturmiljövården. Att ett område pekats ut som riksintresse innebär att det bedöms ha så stora kulturhistoriska värden att det är av vikt för hela landet. I det kommunala arbetet med samhällsplanering skall dessa värden prioriteras. Om en åtgärd innebär påtaglig skada på de värden som ligger till grund för utpekandet är den enligt Miljöbalken inte tillåtlig. Även om skadan inte kan anses som påtaglig bör extra hänsyn visas. Förändringar som påverkar riksintressanta värden bedöms utifrån dess grad av påverkan. Även förändringar som görs utanför riksintressets geografiska avgränsning kan bedömas påverka riksintresset. Länsstyrelsen är tillsynsmyndighet för riksintressen.

RIKSINTRESSEBESKRIVNING

MOTIVERING

Storstadsmiljö, präglad av funktionen som landets politiska och administrativa centrum sedan medeltiden och de mycket speciella topografiska och kommunikationsmässiga förutsättningarna för handel, samfärd och försvar. Utvecklingen inom stadsplane- och byggnadskonsten har fått särskilt tydliga uttryck med alla epoker från medeltiden till nutid väl representerade. Residensstad, domkyrko- och universitetsstad samt viktig sjöfarts- och industristad. (Stiftsstad, Skolstad).

UTTRYCK FÖR RIKSINTRESSET

Uttryck för funktionen som huvudstad och förvaltningsstad alltsedan medeltiden, men särskilt från 1600-talet och framåt. Kungliga miljöer, byggnader för rikets och länets förvaltning, kulturinstitutioner och annan bebyggelse som sammanhänger med funktionerna som huvudstad och länsstad.

Den medeltida storstaden med tät stenbebyggelse. Staden mellan broarna, "Gamla Stan" som i gatunät och bebyggelse främst speglar Stockholms uppkomst och utvecklingen under olika skeden av medeltiden och 1500-talet, med den äldsta delens planmönster av stora oregelbundna kvarter innanför långgatorna och den senare medeltidens karaktäristiska "revbensmönster" med små smala gränder ner till vattnet. Kyrkorna och de många husen med medeltida murverk, gaturummens och torgens karaktär. Bevarade rester av det äldsta gatunätet på Södermalm. Kyrkor på malmarna, som genom läge, namn och till en del murverk bevarar minnet av medeltidens och 1500-talets stad. 1600-talets starkt expansiva

stad, med stadsplanestruktur, de offentliga rummen och bebyggelsen. Gamla Stans yttre "årsring", med Skeppsbroraden, Nygatskvarteren och

slottsområdet. Riddarholmen och Blasieholmen. Det stora reglerings- och utbyggnadsområdet på malmarna, med planstruktur, kyrkor, offentliga byggnader och bostäder. Den förindustriella stadens spridning av verksamheter och sociala skiktning i boendet. Områden med stenhus från 1600-, 1700- och första delen av 1800-talet, både för aristokratin, den nya klassen av rika borgare och för ett lägre borgerligt skikt - stads-palats, malmgårdar, borgargårdar samt även äldre parker och inslag av grönska. De lägre samhällsklassernas småskaliga trähus i stadens dåvarande ytterkanter och otillgängliga delar.

Det sena 1800-talets stadsbyggande med esplanadsystemet och gator av olika bredd och karaktär, och byggnader i bestämda hushöjder. Villastaden, nya typer av offentliga byggnader, folkrörelsebyggnader och -miljöer, kommunaltekniska anläggningar och parker. Genombrottsgator och områden planlagda som "ny stadsdel" i enlighet med 1874 års byggnadsstadga. Den täta och enhetliga stenstadsbebyggelsen.

1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling. Lärkstaden, Diplomastaden, Birkastan, Röda Bergen, Kungsgatan och andra miljöer som återspeglar stadsplanering och bebyggelseutvecklingen under århundradets inledande årtionden. Terränganpassade planer, storgårdskvarter, men även fullföljandet av den äldre rutnätsstaden. Parkanläggningar och grönska, innerstadens koloniträdgårdar.

Uttryck för det moderna välfärdssamhället och dess stadsbyggande, så som Gärdet, Slussen och Hötorgscity. Smalhusområdet Abessinien i Hjorthagen.

Sjöfarts-, handels- och industristaden. Hamnanläggningar från skilda tider och byggnader som hör ihop med flottan och sjöfarten. Skeppsholmen och Kastellholmen, delar av Djurgården, Beckholmen. Kontor, bankpalats, försäkringsbolag, varuhus och andra handels- och näringslivets byggnader. Industrimiljöer som speglar Stockholms betydelse som industristad alltsedan 1600-talet, bland annat Barnängen, Kungliga Myntet, Ludvigsberg, Almgrens sidenväveri och de många bryggerierna.

Det vetenskapliga, intellektuella och religiösa livets byggnader och miljöer. Observatoriet, den gamla tekniska högskolan och byggnader och miljöer som hör samman med det gamla universitetsområdet. Byggnader för akademier och lärda samfund. Bibliotek, utställningslokaler och de många museerna. Institutionsbältet på Norra Djurgården. Bergianska trädgården. **Nöjeslivets, samvarons och rekreationslivets byggnader och miljöer.** Teatrar och konsertsalar, Gröna Lunds tivoli och andra nöjesetablissemang. Anrika restauranger och värdshus, ordenshus och lokaler för olika sällskap, Skansen, Fåfången, idrottsanläggningar, parker och flanörstråk.

Djurgårdens bebyggelse och rekreationslandskap, med rötter i 1600-talets kungliga jaktmark. Utvärdshus, slottsvillor med omgivande parker från 1600- och 1700-talen och senare.

Andra Stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet. De tydligt avläsbara "årsringarna" i stadsväxten. Stenstadens tydliga yttre gräns. Stadssiluetten med den begränsade hushöjden där i stort sett bara kyrktornen och offentliga byggnader tillåts höja sig över mängden.

Byggnader och miljöer med anknytning till konstnärliga verk och historiska personer. (Delar av området utgör Nationalstadspark enligt NRL 3 kap 7 §).

UTTRYCK RELEVANTA FÖR MARIEVIK

Nedan redovisas vilka delar av riksintressebeskrivningens uttryck som bedöms vara relevanta för Marievik och som kan beröras av detaljplaneförslaget.

UTTRYCK

1900-talets stadsbyggande och bebyggelseutveckling. Lärkstaden, Diplomatstaden, Birkastan, Röda Bergen, Kungsgatan och andra miljöer som återspeglar stadsplanering och bebyggelseutvecklingen under århundradets inledande årtionden. Terränganpassade planer, storgårdskvarter, men även fullföljandet av den äldre rutnätsstaden. Parkanläggningar och grönska, innerstadens koloniträdgårdar.

MOTIVERING

Högalidskyrkan är ett viktigt uttryck på det terränganpassade byggandet under 1900-talets första årtionden. Under denna period förlades monumentalbyggnader och då främst kyrkor till högt belägna platser. Ett av syftena var att medvetet skapa landmärken och betona stadens topografi. Högalidskyrkan dominerar västra Södermalms stadssiluett på ett tydligt sätt. Även Högalidskolan från 1920-talet är en exponent för samma stadsbyggnadsidéologi där offentliga byggnader fick dominera över omgivningen. Från vissa lägen i staden avtecknar sig skolans taklinje mot himlen, ovanför omgivande bostadsbebyggelse.

Till samma period hör även koloniområdena som har störst utsträckning och koncentration på Södermalm, längs Årstaviken.

KONSEKVENSER

Högalidskyrkans majestätiska verkan i stadsbilden kommer till största delen att bestå. Från Stadshusparken och östra delen av Norr Mälarstrand blir ett par av de föreslagna byggnaderna synliga men de konkurrerar inte med kyrkan. Längre västerut längs Norr Mälarstrand och från Riddarfjärden kan de högsta byggnaderna möjligen hamna intill eller rakt bakom kyrktornen. Höjdmässigt kommer dock kyrktornen att tydligt rå över den nya bebyggelsen.

Från Västerbron blir den nya höghusgruppen ett nytt blickfång som dock inte utmanar Högalidskyrkans särstatus. Kyrkan har ett stort fritt utrymme åt alla håll. Högalidskolans betydelse för stadssiluetten och dess roll i stadsbilden minskar något från delar av Västerbron och från högt belägna delar av Långholmen.

För koloniområdet i Södra Tantolunden innebär detaljplaneförslaget att kontrasterna ökar mellan den markanta lummiga sluttningen och berget med de små kolonistugorna på Södermalmssidan och den täta, delvis mycket höga bebyggelsen som reser sig från vattennivån på Liljeholmssidan. Dessa kontraster på var sida om vattnet skapar en spänning i stadsbilden. Delar av koloniområdet kommer dock att vissa tider på året tidvis skuggas av de nya byggnaderna.

UTTRYCK

Nöjeslivets, samvarons och rekreationslivets byggnader och miljöer. Teatrar och konsertsalar, Gröna Lunds tivoli och andra nöjesetablissemang. Anrika restauranger och vårdshus, ordenshus och lokaler för olika sällskap, Skansen, Fä fångan, idrottsanläggningar, parker och flanörstråk.

MOTIVERING

Till rekreationslivets miljöer hör badplatser och strandpromenader, däribland Smedsuddsbadet och anslutande strandpromenader på Kungsholmen, liksom Rålambshovsparken. Norr Mälarstrand är ett av Stockholms viktigaste flanörstråk och parken längs dess västra del är ett huvudnummer i den svenska landskapsarkitekturens utveckling. Även strandpromenaden längs Årstaviken mellan Skanstull och Hornstull är ett mycket välfrekventerat flanörstråk med stark koppling till de kulturhistoriskt värdefulla koloniområdena. Skansen är ett i riksintressebeskrivningen särskilt utpekat nöjesetablissemang. Gärdet är ett av stadens viktigaste rekreationsområden.

KONSEKVENSER

Planförslaget får inga direkta konsekvenser för någon av dessa miljöer, undantaget viss skuggning av strandpromenaden nära Hornstull under delar av året. Konsekvenserna utgörs istället av att den nya husgruppen blir synlig från en rad platser längs dessa flanörstråk och från Solliden på Skansen, en av stadens viktigaste utsiktsplatser.

Från Norr Mälarstrand och Rålambshovsparken kommer en eller två av de nya byggnaderna framträda ovan Södermalm eller Västerbron. Från Smedsudden avtecknar sig ett par byggnader mot himlen, antingen ovanför Långholmens obebyggda och av natur präglade front mot vattnet, eller rakt ovanför den tidigare fängelsebebyggelsen, som i sig har höga kulturvärden. Från denna punkt medför nybyggandet vissa negativa konsekvenser för vyn mot dessa gröna och relativt orörda historiska miljöer, på grund av det nya tidslager som byggnaderna representerar. Harmonin i stadsbilden påverkas negativt.

För den som rör sig längs Årstavikens norra strand från öster mot väster kommer den nya bebyggelsen att bli ett nytt blickfång längs en lång sträcka. Tillsammans med bostadstornen på Liljeholmskajen medför ny bebyggelse i Marievik att grönskan och topografin som dominerar intrycket kommer att få en inte försumbar konkurrens. De förhållandevis storskaliga byggnaderna på var sida om vattnet harmonierar idag relativt väl med den grönska som omger vattenrummet. De nybyggda byggnaderna kommer att bidra till en storskalighet som inte följer denna harmoni mellan bebyggelse och grönska. Storskaligheten är dock delvis redan etablerad genom hög bebyggelse på Liljeholmskajen.

Från Solliden på Skansen erbjuds besökaren ett storslaget panorama över Strömmen, Södermalm och Gamla stan. Södermalms siluett är händelserik. Ovan den mörka öst-västliga förkastningsbranten reser sig Åsöberget, Vita bergen, Katarinaberget med Mosebacke och längre i väster avtecknar sig Mariaberget med Högalidskyrkans dubbeltorn. Sofia och Katarina kyrkor är tongivande bland de byggnader från olika tider som avtecknar sig mot himlen. Även Skattehuset och Söder torn är markanta inslag i siluetten. Inga byggnader i Söderort framträder över Södermalms topografi och bebyggelse. Planförslaget innebär att tre höga hus blir synliga ovanför Slussen. De nya byggnaderna blir framträdande eftersom de reser sig ovan den dalgång mellan Katarinaberget och Mariaberget som är tydligt avläsbar från Solliden. Planförslaget innebär att en grupp av icke offentliga byggnader utanför innerstaden tar plats i siluetten. Den nya bebyggelsen ger ett mer massivt intryck, till skillnad från befintlig situation där siluetten tydligt domineras av lätt urskiljbara solitärer.

Fotomontage visar att planerad bebyggelse inte blir synlig från Gärdet.

UTTRYCK

Andra Stockholmska särdrag som anpassningen till naturen, fronten mot vattenrummen och Stockholms inlopp, både från Saltsjön och Mälaren. Vyerna från viktiga utsiktspunkter, blickfång, kontakten med vattnet. De tydligt avläsbara "årsringarna" i stadsväxten. Stenstadens tydliga yttre gräns. Stadssiluetten med den begränsade hushöjden där i stort sett bara kyrktornen och offentliga byggnader tillåts höja sig över mängden.

MOTIVERING

Samtliga av dessa karaktärsdrag som är viktiga för Stockholm och stadens utveckling hittills kan i någon mån sägas beröras av detaljplaneförslaget. Undantaget är "Stenstadens tydliga yttre gräns" som inte bedöms vara relevant i detta ärende. Se vidare nedan under respektive rubrik.

Anpassningen till naturen

Ifråga om anpassning till naturen utgör Marievik liksom flera andra omvandlade industriområden längs Stockholms stränder exempel på områden som är minst anpassade till topografin. Stora delar av Marievik utgör medveten utfyllnad i Årstaviken och bebyggelsen dominerar genom den tydliga fronten mot vattenrummet. Årstaviken i övrigt är dock starkt präglad av den naturliga topografin med omväxlande branta stränder och vegetation.

Konsekvenser

Förslaget till ny bebyggelse innebär att den tydliga topografin längs Årstaviken i övrigt blir mindre framträdande. Gruppen av höga hus understryker inte befintliga höjdförhållanden, likt exempelvis Södersjukhuset, utan verkar istället som en egen struktur i landskapet.

På större avstånd framträder de föreslagna byggnaderna ovanför de grönskande miljöerna, där det gröna Långholmen bildar siluett.

Fronten mot vattenrummen

Årstavikens vattenrum delar innerstad och ytterstad. Sedan länge har mötet med vattnet vitt skilda karaktärer på respektive sidor. Det hårt exploaterade f.d. verksamhetsområdet direkt vid kaj vid Sjövik och Marievik har haft en väsensskild prägel jämfört med Tantolundens park med koloniområden och den från stranden tillbakadragna bebyggelsen i Drakenbergsområdet.

Konsekvenser

Omvandlingen till tätt exploaterade bostad- och blandstadsmiljöer med starkt markerad front mot vattnet på Liljeholmssidan kommer att förstärka dessa skillnader. Denna utveckling bedöms inte påverka denna aspekt av riksintresset på ett negativt sätt.

Stockholms inlopp

Före järnvägens och biltrafikens genomslag var vattenvägen i många århundraden den viktigaste vägen in till Stockholm, en avgörande faktor för stadens lokalisering och tillväxt. Farledsmiljön från Mälaren har stor historisk betydelse. Marieviks bebyggelse är i dagsläget inte ett påtagligt inslag sett från inloppet utan har istället större betydelse för det tidiga 1900-talets infrastrukturprojekt Hammarbyleden som möjliggjorde passage från Mälaren till Saltsjön via öppningsbara broar vid Hornstull, Skanstull och Danvikstull.

Genom den avsevärda ökningen av hushöjderna i norra delen av Marievik kommer de högsta byggnaderna bli synliga från delar av inloppet från väster. Bebyggelsen blir landmärken synliga från vattenrummet mellan Bromma och Hägersten och sannolikt även från delar av Mälarsjöarna. Den nya bebyggelsen blir synlig längs en betydande del av vägen in mot Riddarfjärdens inre del och stadens historiska kärna. Från Riddarholmen och Gamla stan bedöms dock byggnaderna inte framträda ovan Södermalms siluett.

Från Saltsjön och stadens inlopp från öster framträder inte planens bebyggelse. Studier med fotomontage har gjorts från Kvarnholmen i Nacka och från två platser längs Södra Djurgårdens södra strand, däribland från Waldemarsudde.

Konsekvenser

Byggnadernas betydelse i stadens siluett associerar till byggnader av betydelse för stadens grundläggande funktioner, vilket är missvisande. Det kan påverka avläsbarhetens av stadens struktur och medför negativa konsekvenser.

Fronten mot vattenrummen

Vissa punkter i staden är särskilt betydelsefulla för riksintresset för kulturmiljö. Från dessa punkter kan Stockholms speciella förutsättningar och resultatet av stadsbyggandet sedan medeltiden upplevas och uppfattas. Gemensamt för många av dessa platser är att de är välbesökta av både stockholmare och besökare. Ofta är platserna högt belägna och erbjuder vyer över både vattenrum, det karaktäristiska skärgårdslandskapet och bebyggelse från olika epoker.

Konsekvenser

De tydligaste konsekvenserna ifråga om vyer från viktiga utsiktspunkter är att Södermalms siluett, som idag sällan påverkas av byggnader i Söderort, kommer att ändras. Från Solliden och Stadshusparken kommer tre respektive en byggnad att avteckna sig mot himlen, ovanför Södermalms bebyggelse.

Från Skinnarviksberget kommer Marieviks nya byggnader att framträda tydligt, tillsammans med annan befintlig och planerad hög bebyggelse sydväst om innerstaden. Här påverkas inte de ojämförligt mest betydelsefulla vyerna ut över Riddarfjärden. Liknande är förhållandet från

Västerbron där vyerna in mot centrala staden och ut mot mälardeltaet inte påverkas. För dem som rör sig längs bron från norr mot söder kommer några hus bli synliga med viss påverkan på Högalidsskolans betydelse som landmärke.

Från de välbesökta utsiktspunkterna på norra Södermalm; Monteliusvägen, Mosebacke och Fjällgatan framträder inte planförslagets byggnader.

Från Observatorielunden kommer planens byggnader inte bli synliga.

Blickfång

Blickfång i Stockholms innerstad är ofta medvetet planerade som sådana, som effektfulla inslag placerade i fonden för en gata eller som markörer av höjderna. Framträdande exempel är de högt belägna kyrkorna men också 1950- och 60-talens höga kontorsbyggnader som Skattehuset och DN-huset. Även broarna över vattenrummen utgör blickfång som är karakteristiska för Stockholm.

Konsekvenser

När förändringar planeras i Marievik är det främst Högalidskyrkan och dess roll i stadsbilden som berörs. Även Högalidskolan har en inte oväsentlig roll som blickfång på västra Södermalm. Dess betydelse i stadsbilden minskar något.

Från Sofia kyrka i Vitabergsparken utgör Skattehuset ett starkt

blickfång. Dess tydliga vertikala volym omges av ett stort fritt rum. Den föreslagna bebyggelsen i Marievik döljs i huvudsak bakom Skattehuset vars funktion som blickfång inte utmanas.

Längs Årstaviken sett från öster uppfattas idag Årstabron som ett blickfång i den vattenfyllda dalgång som Årstaviken utgör. De nya byggnaderna kommer att framträda bakom Årstabrons pyloner och norra valv, vilken förtar brons idag centrala roll och ger negativa konsekvenser för upplevelsen av bron.

De tydligt avläsbara årsringarna i stadsväxten

Länge växte Stockholm koncentriskt, från den historiska stadskärnan och utåt. Även om formuleringen i riksintressebeskrivningen omfattar innerstadens tillväxt finns en betydelsefull koppling till de delar av ytterstaden som är synliga från innerstaden. Här framgår hur staden växer ut över tullarna och hur det under 1900-talets senare del kom att bo flera stockholmare i ytterstaden än i innerstaden. Från flera punkter på malmarna är det idag lätt att avläsa hur nyare stadsdelar byggts utanför tullarna. Hammarbyhöjden, Årsta och Traneberg är från innerstaden synliga exempel på hur stadens expansion nått utanför innerstadens gränser.

Industriområdena vid vattnet har i många fall fungerat som förtrupper i utvecklingen av ytterstaden. Under flera årtionden har en omvandling av dessa områden till bostads- och blandstadsmiljöer pågått. Karaktäristiskt för dessa miljöer är en tät bebyggelse med tydlig frontverkan mot vattenrummen. Marievik var ett tidigt led i denna utveckling, även om inriktningen här var att bygga kontor på de gamla industrifastigheterna. De vattennära hamn- och industriområdena runt innerstaden har genom omvandlingen kommit att bilda en egen årsring i staden, en sen årsring infogad mellan äldre lager. I Marievik var omvandlingen under 1980- och 1990-tal så omfattande att egen, väldefinierad årsring i staden tillfogades.

Stadssiluetten

Stadens och i synnerhet Södermalms siluett har belysts tidigare i denna konsekvensbeskrivning. Formuleringen i riksintressebeskrivningen om att "i stort sett bara kyrktornen och offentliga byggnader tillåts höja sig över mängden" visar på en lång tradition av att den religiösa, statliga och kommunala makten låtit den egna bebyggelsen annonsera sig tydligare i staden än vad privata intressenter tillåts göra. Ett flertal undantag från denna reglering finns dock, från olika epoker. Enstaka solitära affärs- och kontorshus liksom ett antal högre bostadshus har uppförts under 1900-talet. I boken "Alla tiders Stockholm", en pedagogisk beskrivning av stadens riksintressen, påpekar länsstyrelsen och Stockholms stadsmuseum hur denna komplettering med enstaka solitärer tillåts. Grupper av högre byggnader eller byggnader som höjer sig över siluetten på längre sträckor har däremot undvikits.

Konsekvenser

Planförslaget för Marievik skulle om det realiserar påverka siluetten genom en grupp av höga bostads- och kontorshus. I detta avseende innebär det föreslagna byggnadssättet en förändring av stadens siluett på ett delvis nytt sätt. I periferia lägen i innerstaden och i dess gränzoner har grupper av höga bostadshus uppförts tidigare. Danviksklippan och Reimersholme byggdes med punkthus på 1940-talet och på centralt belägna Kungsklippan uppfördes en för tiden hög bebyggelse på 1930-talet. Skalan kan dock inte jämföras med den som föreslås i Marievik och tidigare grupper av höga hus har varit enhetliga sett till utformningen.

VY FRÅN SKINNARVIKSBERGET

Från Skinnarviksberget avtecknar sig sju nya byggnader mot himlen koncentrerat ovanför stenstadsbebyggelsen vid Lundagatan. Även befintliga höga bostadshus vid Liljeholmskajen framträder men på stort avstånd från den planerade bebyggelsen. Högalidskyrkans torn har fortsatt rymd omkring sig. De viktigaste vyerna, mot

Riddarfjärden och centrala delar av staden påverkas inte. Till vänster i bild syns projekten vid Liljeholmskajen och Årstaberg som nu är under uppförande.

VY FRÅN VÄSTERBRON 1

Från Västerbrons västra sida blir flertalet nya höga hus synliga ovanför Södermalms flerbostadshusbebyggelse och Långholmens grönska. Från vissa delar av bron kan de höga husen dölja eller läsas ihop med höga byggnader på Liljeholmskajen.

Högalidskyrkan har stor fri rymd och utmanas inte som huvudsakligt blickfång. Den mest betydelsefulla vyn från Västerbron ur ett riksintresseperspektiv, den över Riddarfjärden österut, påverkas inte.

VY FRÅN VÄSTERBRON 2

Planförslagets bebyggelse blir från denna södra del av bron betydligt mindre framträdande än från punkter norrut på bron. Endast ett par av byggnadernas blir synliga intill Högalidsskolan som är det enda landmärket på Södermalms västligaste del, väster om Långholmsgatan. Påverkan på landmärket bedöms bli liten.

VY FRÅN STADSHUSPARKEN

Från Stadshusparken domineras vyn av Riddarfjärden och Södermalms centrala och västra front mot norr. Skinnarviksberget och Münchenbryggeriet är tillsammans med storskalig bostadsbebyggelse från 1900-talet tongivande. Högalidskyrkans torn är viktiga landmärken.

En av de planerade byggnaderna tecknas mot himlen ovanför bostadshusen vid Münchensbacken. Ytterstadens bebyggelse tar därmed plats i Södermalms siluett. Byggnaden framträder dock på ett diskret sätt och påverkar inte Högalidskyrkans betydelse.

VY FRÅN SKANSEN, SOLLIDEN

Från Solliden på Skansen framträder Södermalms siluett från öst till väst. Flera framträdande landmärken från olika tider avtecknar sig mot himlen. Topografin med Äsöberget, Vita bergen, Katarinaberget och Mariaberget är tydligt avläsbar.

Tre av de högre husen i Marienvik blir synliga ovan bebyggelsen vid Slussen mitt i den flacka dalgång som breder ut sig mellan Mosebacke och Mariaberget. De nya byggnaderna står i denna vy med tydligt avstånd från Maria Magdalena kyrkas torn.

PÅVERKAN PÅ RIKSINTRESSET - SAMLAD BEDÖMNING

Riksintresset för kulturmiljö påverkas av detaljplaneförslagets bebyggelse genom att byggnaderna blir synliga på stort avstånd och genom en skalförskjutning som påverkar upplevelsen av stadens topografi och läsbarhet.

Harmonin minskar något i några delar av innerstaden som idag präglas av landskap och grönska i högre grad än bebyggelse. De föreslagna byggnaderna framträder ovanför Långholmens till stora delar obebyggda norra strand. Detta kommer att upplevas från det västra inloppet till staden och från strandnära rekreationsmiljöer på Kungsholmen. Även vid Årstaviken påverkas upplevelsen av de naturgivna förutsättningarna som så starkt präglar Stockholm. Den nya bebyggelsens skala medför tillsammans med höga hus vid Liljeholmskajen en ny tydlig struktur i landskapet.

Södermalms siluett sedd från viktiga utsiktspunkter som bl.a. Solliden på Skansen och Stadshusparken förändras genom att byggnader belägna i ytterstaden kommer att framträda i siluetten. Idag är Södermalms siluett från många punkter opåverkad av bakom liggande bebyggelse. Den tydligt avläsbara topografin med förkastningsbranten mot norr och de olika höjderna (Vita bergen, Katarinaberget, Skinnarviksberget m.fl.) samt landmärken i form av församlingarnas kyrkor och andra höga mestadels offentliga byggnader formar en karaktäristisk och från riksintresseperspektiv tydligt läsbar stadsbild. När de nya höga husen framträder i siluetten minskar denna läsbarhet något. Att stadens siluett förändras med en grupp högre byggnader avviker från det tydliga bebyggelsemönstret som hittills har gett siluetten sin särprägel, nämligen att kyrktornen och senare uppförda höga byggnader utgör solitärer som distinkt bryter av mot en relativt homogen bebyggelsekontur. Samtidigt finns sedan tidigare medvetet planerade grupper av byggnader utanför innerstaden och i dess utkanter, som är vida synliga i stadsbilden (bl a. Danviksklippan, Reimersholme, Nybohovsberget). Från

många punkter i staden kommer endast en eller ett par av de nya byggnaderna bli synliga.

Östra Årstabron är ett blickfång i staden som påverkas negativt av den nya bebyggelsen. Det från riksintresseperspektiv mest betydelsefulla blickfånget på västra Södermalm, Högalidskyrkan, behåller i huvudsak sin särställning.

Bland de uttryck i riksintresset som berörs av detaljplaneförslaget finns också sådana där påverkan bedöms bli ingen eller liten. Hit hör stadens front mot vattenrummen och de tydliga årsringarna i stadsväxten.

PÅVERKAN PÅ VÄRLDSARVET SKOGSKYRKOGÅRDEN

Fotomontage har gjorts från en högt belägen och betydelsefull punkt i Skogskyrkogården för att utröna om planens bebyggelse påverkar utblickarna från kyrkogården mot omgivningen. Bilden visar att nya höga byggnader inte blir synliga då en dunge med tallar i kyrkogårdens norra del skärmar av bebyggelse belägen i nordväst.